

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE ANTİSOSYAL
DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ**

Sümeyye TAŞKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Sümeyye TAŞKIN

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE ANTİSOSYAL
DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ
THE EXAMINATION OF ANTISOCIAL BEHAVIORS IN
SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Hazırlayan
Sümeyye TAŞKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Sümeyye TAŞKIN tarafından hazırlanan “Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların İncelenmesi” adlı tez çalışması 05.07.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....(İmza)

Doç. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Davut AYDIN

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Tansu MUTLU ÇAYKUŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05/07/2022

Sümeyye TAŞKIN

İmza

ÖZET

Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Sümeyye TAŞKIN

Danışman: Doç. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT

2022–XIII+107

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT

Doç. Dr. Davut AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi Tansu MUTLU ÇAYKUŞ

Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların incelendiği bu çalışmada antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenlerinin antisosyal davranışları yordama güçlerinin ortaya konulması; cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı ve algılanan sosyoekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği amaçlanmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılı içerisinde Nevşehir il merkezinde 9 farklı ortaokullarda öğrenim gören toplam 802 (415 kız, 387 erkek) ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcılara ait kişisel bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, akran ilişkilerini belirlemek amacıyla Kaner (2000) tarafından geliştirilen “Akran İlişkileri Ölçeği”, yeterlik algısı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Özer ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen “Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği” ve ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel analizi için SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için t testi; antisosyal davranışların sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı ve algılanan sosyoekonomik düzey değişkenlerine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Araştırmanın diğer bağımsız değişkenleri olan aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenlerinin ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları yordayıp yordamadığını ortaya koymak için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediği; sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı ve algılanan sosyoekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapılan çoklu regresyon analizine göre aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenlerinin antisosyal davranışları anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: aile kontrolü, akademik yeterlik, akran ilişkileri, antisosyal davranışlar, ortaokul öğrencileri,

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF ANTISOCIAL BEHAVIORS IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS

M.SC.THESIS

Preparer: Sümeyye TAŞKIN

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT

2022–XIII+107

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Educational Sciences Department

Guidance and Psychological Counseling Science

Jury

Assoc. Prof. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT

Assoc. Prof. Dr. Davut AYDIN

Asst. Prof. Dr. Tansu MUTLU ÇAYKUŞ

In this research where antisocial behaviors in secondary school students were examined, whether antisocial behaviors showed a significant difference in terms of gender, grade level, perceived academic achievement and perceived socioeconomic level; family support, family control, peer relations, academic competence and social competence variables are aimed to reveal their power to procedure antisocial behaviors. The study group of the study consists of a total of 802 (415 girls, 387 boys) secondary school students studying in 9 different secondary schools in Nevşehir city center in the 2021-2022 academic year. In the study, "Personal Information Form" prepared by there searcher to collect personal information of the participants, "Peer Relationship Scale" developed by Kaner (2000) to determine peer relations, "Efficacy Perception for Adolescents" developed by Özer et al. (2016) to determine the levels of "Self-efficacy Scale" and "Antisocial Behavior Scale for Secondary School Students" developed by there searcher to determine antisocial behaviors in secondary school students were used. SPSS 25 package program was used for statistical analysis of the data obtained within the scope of there search. A t-test to determine whether antisocial behaviour in secondary school students showed a significant difference by gender; One-way analysis of variance (ANOVA) was performed to determine whether antisocial behaviors showed a significant difference according to class level, perceived academic achievement and perceived socioeconomic level variables. Multiple regression analysis was performed to reveal whether the other independent variables of the study, family support, family control, peer relations, academic competence and social competence variables predicted antisocial behaviors in secondary school students. As a result of the analyzes, antisocial behaviors in secondary school students did not show a significant difference in terms of gender; It was concluded that there was a significant difference in terms of grade level, perceived academic achievement and perceived socioeconomic level. In addition, according to the multiple regression analyze, it was seen that family support, family control, peer relations, academic competence and social competence variables significantly predicted antisocial behaviors.

Keywords: family control, academic competence, peer relations, antisocial behavior, middle school students,

ÖNSÖZ

Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları incelemeyi ve bu kapsamda antisosyal davranışları ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlayan bu çalışma, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans serüvenim beni hayallerime bir adım daha yaklaştıran zorlu ama bir o kadar da keyifli bir süreç oldu. Bu süreçte yaşadığım her şey çok kıymetliydi. Araştırma pek çok kişinin katkılarıyla tamamlanmıştır. En büyük teşekkürümü desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, bana her daim yol gösteren, kıymetli fikirleriyle çalışmama yön veren, yoluma ışık tutan çok değerli hocam, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT'a sunarım.

Tez savunma jürimde yer alarak kıymetli fikirleri ile tezime katkılar sağlayan, tezimi ayrıntılı bir şekilde değerlendiren ve bu sayede bana yol gösteren değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Davut AYDIN'a ve kendisi ile tanışmaktan ve jürimde yer almasından büyük onur duyduğum Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tansu MUTLU ÇAYKUŞ'a teşekkürü borç bilirim.

Hem lisans hem yüksek lisans eğitimim boyunca, mesleğimin inceliklerini bana öğreten, bilgi ve deneyimleriyle yol gösteren anabilim dalımızın kıymetli üyeleri Sayın Doç. Dr. Davut AYDIN, Sayın Doç. Dr. Önder BALTACI ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul TALU'ya en içten teşekkürlerimi iletiyorum.

Tezimin istatistiksel analizleri konusunda danıştığım her konuda geri bildirimlerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Salih ŞİMŞEK hocama tüm yardımları için çok teşekkür ederim.

Lisans ve lisanüstü eğitim hayatım boyunca benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve katkılarını sunan çok değerli hocam Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu yolda beraber yürüdüğüm kıymetli meslektaşlarım, canım arkadaşlarım İrem DALKIÇ ve Hilal ÖKSÜZ'e beni sürekli motive ettikleri, sürecimi daha eğlenceli hale getirdikleri ve en önemlisi destek ve sabırları için çok teşekkür ederim. Yardıma ihtiyacım olduğu her zaman bir telefon uzağımda olan canım arkadaşım Hatice KADIK'a çok teşekkür ederim.

Tezimin ve yaşamımın her aşamasında benimle olduklarını hissettirdikleri, bana olan inançları ve büyük bir sevgi ve sabırla tüm hayatım boyunca beni destekledikleri için canım babam Ahmet TAŞKIN'a, canım annem Birgül TAŞKIN'a, kardeşlerime ve doğduğu günden bu yana hayatımıza renk katan sevgili yeğenim Eslem'e sonsuz teşekkür ederim.

Kırşehir-2022

Sümeyye TAŞKIN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	5
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
1.3. Sınırlılıklar.....	8
1.4. Sayıtlılar	8
1.5. Tanımlar	8
BÖLÜM II.....	10
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
2.1. Ergenlik Dönemi	10
2.1.1. Ergenlik Döneminde Aile İlişkileri	12
2.1.2. Ergenlik Döneminde Akran İlişkileri	13
2.2. Antisosyal Davranışlar	14

2.2.1. Antisosyal Davranışlar	14
2.2.2. Antisosyal Davranışların Sınıflandırılması	17
2.2.3. Antisosyal Davranışların Nedenleri.....	18
2.3. Antisosyal Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar.....	23
2.3.1. Sosyal Bilişsel Kuram	23
2.3.2. Ekolojik Kuram	24
2.3.3. Problem Davranış Teorisi.....	25
2.4. Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar	31
2.5. Yurt Dışında Yapılan İlgili Araştırmalar.....	35
BÖLÜM III	42
3. YÖNTEM	42
3.1. Araştırmanın Modeli.....	42
3.2. Çalışma Grubu.....	42
3.3. Veri Toplama Araçları.....	44
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	44
3.3.2. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği	45
3.3.3. Akran İlişkileri Ölçeği.....	59
3.3.4. Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği.....	60
3.4. İşlem Yolu	62
3.5. Verilerin Analizi.....	62
BÖLÜM IV.....	65
4. BULGULAR	65
4.1. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların CinsiyetDeğişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	65
4.2. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	65
4.3. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Algılanan Akademik Başarı	

Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	67
4.4. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Algılanan Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	68
4.5. Antisosyal Davranışlar, Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Sosyal Yeterlik ve Akademik Yeterlik Değişkenleri Arasındaki İlişkiler	69
4.6. Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Akademik Yeterlik ve Sosyal Yeterlik Değişkenlerinin Antisosyal Davranışları Yordama Gücüne İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Bulguları	70
BÖLÜM V	73
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	73
5.1. Tartışma	73
5.2. Sonuç	80
5.3. Öneriler.....	83
KAYNAKÇA.....	85
EKLER	97
EK-1 Özdeğerlerin Dağılımı Grafiği.....	98
EK-2 Kişisel Bilgi Formu.....	99
EK-3 Akran İlişkileri Ölçeği Örnek Maddeleri.....	100
EK-4 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği Örnek Maddeleri.....	101
EK-5 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği Örnek Maddeleri	102
EK-6 Akran İlişkileri Ölçeği Ölçek İzni.....	103
EK-7 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği Ölçek İzni	104
EK-8 Etik Kurul Kararı	105
EK-9 Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni	106
ÖZGEÇMİŞ	107

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Suçlu Davranışlarda Bulunma Nedenleri	21
Tablo 3.1. Araştırmanın Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler.....	43
Tablo 3.2. Kişisel Bilgi Formunda Yer Alan Bağımsız Değişkenlerin Madde Faktör Yükleri	44
Tablo 3.3. Kişisel Bilgi Formunda Yer Alan Bağımsız Değişkenlerin Açıklanan Varyans Oranları ve İç Tutarlık Güvenirlik Katsayıları	45
Tablo 3.4. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki Birinci Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler.....	47
Tablo 3.5. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki İkinci Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler	48
Tablo 3.6. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki Üçüncü Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler	49
Tablo 3.7. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki Dördüncü Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler.....	49
Tablo 3.8. İkinci Çalışma Grubundan Toplanan Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu Sonuçları.....	51
Tablo 3.9. Ortaokul Öğrenci İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinden Elde Edilen Özdeğerler ve Varyans Değerleri.....	52
Tablo 3.10. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği Faktör Yapısı ve Faktör Yükleri.....	53
Tablo 3.11. Ölçek Alt Boyutlarının Adlandırılması ve Boyutlara İlişkin Maddeler	53
Tablo 3.12. Doğrulayıcı Faktör Analizi Model Uyum İndeksleri	55
Tablo 3.13. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin İkinci Uygulamadan Elde Edilen İçtutarlık Katsayıları	57
Tablo 3.14. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Üçüncü Uygulamadan Elde Edilen İçtutarlık Katsayıları	58
Tablo 3.15. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Test Tekrar Test Güvenirlik Katsayıları	59
Tablo 3.16. Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizinin Yapıldığı Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler.....	61
Tablo 3.17. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları.....	64

Tablo 4.1. Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişkiye İlişkin T Testi Sonuçları.....	65
Tablo 4.2. Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Puanları ile Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	66
Tablo 4.3. Sınıf Düzeyine Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri.....	66
Tablo 4.4. Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Ölçeği Puanları ile Algılanan Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	67
Tablo 4.5. Akademik Başarıya Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri	67
Tablo 4.6. Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Ölçeği Puanları ile Algılanan Sosyoekonomik Düzey Arasındaki İlişkiye İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	68
Tablo 4.7. Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri.....	69
Tablo 4.8. Antisosyal Davranışlar, Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Sosyal Yeterlik ve Akademik Yeterlik Arasındaki İlişki.....	69
Tablo 4.9. Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Sosyal Yeterlik ve Akademik Yeterlik Değişkenlerinin Antisosyal Davranışlar Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Problem Davranış Teorisi Kavramsal Yapısı.....	28
Şekil 2.2. Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	54
Şekil 2.3. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	56

SİMGELER VE KISALTMALAR

“Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların İncelenmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmış kısaltmalar açıklamaları ile birlikte verilmiştir.

AFA Açıklayıcı Faktör Analizi

AGFI Adjusted Goodness of Fit Index (Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi)

CDC Centers for Disease Control and Prevention (Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi)

CFI Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)

DFA Doğrulayıcı Faktör Analizi

GFI Goodness of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi)

LISREL Linear Structural Relations

MEB Millî Eğitim Bakanlığı

NNFI Non-Normed Fit Index (Normlaştırılmamış Uyum İndeksi)

PDT Problem Davranış Teorisi

RMSEA Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Ortalama Hataların Karekökü)

SPSS Statistical Package for the Social Sciences

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu

YRBSS Youth Risk Behavior Surveillance System

WHO World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve araştırma konusu ile ilgili tanımlara yer verilmiştir.

Ortaokul dönemi yaş aralığı erken ergenlik dönemine denk gelmektedir. Ergenlik döneminin henüz başında olan ortaokul öğrencileri, ilkokul dönemini yeni tamamlayıp ortaokul dönemine geldikleri için bir yandan içinde buldukları yeni döneme uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan da bedenlerinde meydana gelen değişikliklere uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda ortaokul öğrencilerinin gelişimsel açıdan içinde buldukları ergenlik dönemi ergenlerin birçok değişimi hızlı bir şekilde yaşadığı bir dönemdir. Ergenlerin hayatlarındaki bu değişimler, onların davranışlarında ve olaylar karşısında verdikleri tepkilerde farklılıkları beraberinde getirebilmektedir. Aynı zamanda ortaokul öğrencilerinin yaşamlarındaki bu hızlı değişimler, onların birtakım zorluklara ve uyum problemleri yaşamalarına sebep olabilir. Bu durum da beraberinde riskli davranışlar sergilemeyi getirebilmektedir. Her gelişim döneminin atlatılma durumu bir sonraki gelişim dönemine yansıtacağı için bu dönemlerin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi gerekmektedir. Ergenlik dönemini sağlıklı olarak atlatan ergenler yetişkinlik dönemine sağlam bir adım atmış olur (Geçtan, 2020). Bu durum ergenlik döneminin önemini ortaya koymaktadır.

Genel olarak kızlar ergenlik dönemine bir ya da iki yıl daha erken girerken, ergenliğe giriş yaşı çocuklar arasında geniş bir yelpazede değişiklik gösterebilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün ergenlik tanımına göre, 10-19 yaş arası bireyler ergen kabul edilmektedir ve birçok faktöre bağlı olarak ergenlik döneminin başlangıç ve bitiş yaşları farklılıklar gösterebilmektedir (WHO, 2017). Genellikle 10-13 yaş aralığını kapsayan dönem erken ergenlik dönemi olarak tanımlanmaktadır (Arnett, 2000). Buradan hareketle araştırmanın çalışma grubunu oluşturan ortaokul öğrencilerinin erken ergenlik döneminde oldukları söylenebilir.

Ergenlik dönemi gelişimsel özelliklerine bakıldığı zaman, gelişim alanlarının neredeyse tümünde değişim ve gelişimler meydana geldiğini görülür. Benlik algılarındaki değişimler, kimlik karmaşası, düşünme yeteneğinin gelişmesi, varsayımsal düşünme, akran grubunun önem kazanması, toplumda yeni rollere geçiş gibi gelişimler yaşanmaktadır. Fakat ergenlikte genç bireylerin yaşadığı çevre koşulları dikkate alınmaksızın genellemelere gitmek doğru değildir (Steinberg, 2013). Ergenlik döneminde çevre, ergenleri etkileyen

önemli bir unsurdur.

Ergenlerin sosyal gelişim alanlarındaki değişimlere bakıldığında ise; sosyal bakımdan değişiklikler gözlemlenmektedir. Sosyal gelişme için ergenlerin kendi yaş grubundaki bireylerle bir arada olması ve birlikte vakit geçirmesi oldukça önemlidir (Kulaksızoğlu, 2019). Bir grup tarafından kabul görme ve tanınma ergenlerin kendilerine yönelik bakış açılarını olumlu yönde geliştirir (Aydın, 2016). Sosyal gelişimsel alanın yanı sıra ergenlik döneminde değişimlerin meydana geldiği bir gelişim alanı da duygusal gelişimdir. Ergenlerde görülen duygusal özelliklerden bazıları; duygu yoğunluğundaki artış (Kulaksızoğlu, 2019; Larson ve Richards, 1994), duygularda tutarsızlık yaşama (Rosenblum ve Lewis, 2003), duyguları daha kısa süreli yaşama (Larson ve Richards, 1994), yoğun hayal kurma (Kulaksızoğlu, 2019) ve yalnız kalma isteği (Kulaksızoğlu, 2019)'dir.

Ergenlik dönemi bireyin sürekli kendisiyle çeliştiği, karşılaştığı zorluklarla mücadele etmeye çalıştığı, birtakım problemlerin ortaya çıkabileceği ve bireyin kişiliğinde kalıcı problemlere yol açabilecek başarıyla atlatılması gereken zor bir dönemdir (Görüroğlu, 2019). Zaman zaman ergenlerin yaşadıkları zorluklar ve uyum problemleri riskli davranışları beraberinde getirebilmektedir (İzgi, 2018). Bu dönemde ergenlerde görülebilecek olası riskli davranışlar; saldırgan davranışlar, yalan söyleme, şiddet, akran zorbalığı, sigara kullanımı, alkol kullanımı, madde kullanımı, okul terki, intihar girişimi, dengesiz beslenme, yetersiz fiziksel hareket ve cinsel suçlar gibi durumlardır (Gençtanırım Kuru, 2010; Görüroğlu, 2019; Kürtüncü, Uzun ve Ayoğlu, 2015). Bu davranışlar bireylerde yaşam tarzı haline dönüştüğünde sağlık problemleri gibi daha büyük problemler meydana gelebilmektedir.

Riskli davranışların ortaya çıkmasında pek çok faktör etkilidir. Genel anlamda araştırmalar; bu davranışlar üzerinde ebeveyn etkileri, arkadaş etkileri ve ergenlerin bireysel özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ergenlik döneminde ergenler için hem aile hem de akranlar büyük önem arz etmektedir. Özellikle aile içinde şiddet yaşanması, ebeveynler ve ergen arasında çatışma yaşanması, ebeveynlerden birinin herhangi bir riskli davranışının olması ve bu yolla ergene riskli davranışlar açısından model olması ailenin ergen üzerindeki önemli etkilerindedir. Bu ergenler riskli davranışlar göstermeye daha yatkındırlar (Daddis, 2002; Edleson, 1999; Fletcher, Steinberg ve Williams-Wheeler, 2004). Bu bağlamda yukarıda belirtilen durumların yaşandığı ailelerde, ergenlerin risk altında olduğu yorumu yapılabilir.

Ergenlik döneminde riskli davranışlar içerisinde yer alan antisosyal davranışlar bir hayli artmaktadır. En genel anlamıyla antisosyal davranışlar, toplumsal olarak belirlenmiş davranış örneklerini ihlal eden, başkalarına zarar veren, kuralları ve başkalarının haklarını ihlal eden, sosyal normları zedeleyen eylemler olarak tanımlanabilir (Burt ve Donnellan, 2009; Kaner, 1991). Ergenlik döneminde görülen antisosyal davranışlara yasa dışı eylemler (Burt ve Donnellan, 2009), saldırganlık içeren davranışlarda bulunma (Farrington, 2005), hırsızlık ve vandalizm (Burt ve Donnellan, 2009; Çavuş, Çavuş ve Görpelioğlu, 2017; Farrington, 2005; Görüroğlu, 2019), otoriteye karşı gelme, evden kaçma ve okuldan kaçma (Farrington, 2005), akran zorbalığı, tacizde bulunma, öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek, okul kurallarına aykırı davranma, okulda devamsızlık durumu, gasp etme ve silah kullanımı (Çavuş vd., 2017; Görüroğlu, 2019) örnek verilebilir.

Bununla birlikte ergenlik döneminde antisosyal davranışların ortaya çıkmasında etkili pek çok faktör olabilir. Ergenlerde antisosyal davranışların incelendiği çalışmalarda sıklıkla aile etkileri ve akran etkileri incelenmiştir (Alvarez-Garcia, Gonzalez-Castro vd., 2019; Edleson, 1999; Kornienko, Davila ve Santos, 2019; Laird, Pettit vd., 1999). Erken ergenlik döneminde bulunan ergenlerde bu dönemde akran ilişkileri önemli bir hal alacaktır. Ergenler bu dönemde ailelerinden biraz uzaklaşarak bir akran grubuna katılmak isterler (Kulaksızoğlu, 2019). Bu akran grubuna katılabilmek için antisosyal davranışlar sergileyebilirler.

Bireylerin hayatlarında kritik bir öneme sahip olan ergenlik döneminde antisosyal davranışların ortaya çıkması bireylerin sosyal gelişimlerini, akademik yaşantılarını, sağlık durumlarını etkileyebilmektedir. Aynı zamanda antisosyal davranışlar sadece bireyleri etkilemekle kalmayıp bireylerin ailelerini, akranlarını ve içinde buldukları toplumlarını da olumsuz etkilemektedir (Dishion ve Patterson, 2016). Hem bireylerin kendilerine hem de başkalarına bu denli zarar veren antisosyal davranışların tanımlanması, nedenlerinin araştırılması ve önleme çalışmalarının yapılması önem kazanmaktadır. Ergenlik döneminde görülen antisosyal davranışlar, bireylerin yaşamlarının ileriki yıllarını olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir (Bor, McGee vd., 2010; Odgers, Caspi vd., 2007). Antisosyal davranışlarda bulunan bireyler, daha fazla şiddet içeren davranışlarda bulunurlar (Vahip, 2002), suç işlemeye daha yatkındırlar (Bor, McGee vd., 2010; Graham, Hudley ve Williams, 1992), antisosyal davranışlarda bulunan bireylerde madde kullanımı görülebilir (Bor, McGee vd., 2010; Odgers, Caspi vd., 2007; Vahip, 2002), okul terkinde bulunma olasılıkları

daha fazladır (Graham, Hudley ve Williams, 1992; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011) ve daha fazla sağlık sorunları yaşadıkları bildirilmiştir (Bor, McGee vd., 2010; Odgers, Caspi vd., 2007). Ergenlik döneminde görülen antisosyal davranışların tanımlanması, nedenlerinin belirlenmesi ve önleme çalışmalarının yapılması ergenlerin yaşamlarının daha sonraki yıllarına bu kadar olumsuz etkilerinin olması nedeniyle son derece önemli ve dikkat çekicidir.

Ergenlik döneminde antisosyal davranışlar incelenirken araştırmalara konu olan gruplar; aileler ve akranlardır. Bu iki grubun ergen üzerindeki etkisi büyüktür (Steinberg, 2013). Ailelerin ergenlik döneminde antisosyal davranışları yordama gücünün ortaya konulması için bu araştırmada aile desteği ve aile kontrolü değişkenleri ele alınmıştır. Akranların ergenlik döneminde antisosyal davranışları yordama gücünün ortaya konulması için akran ilişkileri değişkeni ele alınmıştır. Bununla birlikte ergenlik döneminde antisosyal davranışları yordama gücünün ortaya konulması için akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleri ele alınmıştır. Akademik yeterlik, okulda başarılı olmak için gerekli olan becerilere sahip olma ve algılanan akademik başarıyı içermektedir. Bu kapsamda akademik yeterlik; standart test puanlarını, genel not ortalamasını, öğretmen tarafından derecelendirilen akademik başarıyı ve kendi kendine algılanan akademik performansı kapsamaktadır (Finn ve Rock, 1997; Hanish ve Guerra, 2002). Sosyal yeterlik kavramı ise; çocukların topluma katkıda bulunan bir birey olmaları için ihtiyaç duydukları sosyal, duygusal ve bilişsel beceri ve davranışları içermektedir. Aynı zamanda sosyal yeterlik; sosyal beceriler, sosyal farkındalık ve kendine güven gibi bir dizi faktöre bağlıdır (Stover, 2021). Bireysel özellikler açısından ergenlik döneminde antisosyal davranışlarla ilişkisinin incelenmesi açısından cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı ve algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri ele alınmıştır. Bu bağlamda literatürde genel olarak rastlanan bulgular; erkek öğrencilerde antisosyal davranışların daha fazla görüldüğü (Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer, 2010; Giles ve Heyman, 2005; Gullaneve Moore, 2000; Laird, Pettit vd., 1999), sınıf düzeyi arttıkça antisosyal davranışların arttığı (İkiz ve Sağlam, 2017; Van Lier, Vitaro vd., 2009), algılanan akademik başarı azaldıkça antisosyal davranışların arttığı (Maguin ve Loeber, 1996), algılanan sosyoekonomik düzey azaldıkça antisosyal davranışların arttığı (Khaliq ve Rasool, 2019), aile desteği arttıkça antisosyal davranışların azaldığı (Morrison, Robertson vd., 2002; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011) aile kontrolü arttıkça antisosyal davranışların azaldığı (Pettit, Bates, Dodge ve Meece, 1999; Smith ve Stern, 1997) akran ilişkileri arttıkça antisosyal davranışların arttığı (Goldstein vd.,

2005; Krohn ve Mossey, 1980), akademik yeterlik arttıkça antisosyal davranışların azaldığı (Mahoney ve Stattin, 2000; Patterson, 1986) ve sosyal yeterlik arttıkça antisosyal davranışların azaldığı (Sorlie, Hagen ve Ogden, 2008; Stepp, Pardini, Loeber ve Morrison, 2011) yönündedir.

Sonuç olarak bu araştırmada ortaokul öğrencilerinde görülen antisosyal davranışların incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey, aile kontrolü, aile desteği, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleri ele alınmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından ne derece farklılaştığının incelenmesi ve antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleri açısından ne derece yordandığı bu araştırmanın ana problem durumudur. Bu bağlamda ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların sözü edilen bağımsız değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar sınıf düzeyi açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar algılanan akademik başarı açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar algılanan sosyoekonomik düzey açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar aile desteği açısından ne derece yordanmaktadır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar aile kontrolü açısından ne derece yordanmaktadır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar akran ilişkileri açısından ne derece yordanmaktadır?
- ✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar akademik yeterlik açısından ne derece yordanmaktadır?

✓ Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar sosyal yeterlik açısından ne derece yordanmaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından ne derece farklılaştığının incelenmesi ve antisosyal davranışların aile kontrolü, aile desteği, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleriyle ne derece yordandığının ortaya konulmasıdır.

Literatürde ergenlik dönemi yaş aralığı hakkında farklı bilgiler vardır. Dünya Sağlık Örgütü 10-19 yaş arasındaki kişileri ergen olarak tanımlamaktadır. (WHO, 2017). Türkiye’de yaşları 10-19 aralığında olan yaklaşık 12,8 milyon kişi bulunmaktadır. (TÜİK, 2018). Bu rakam yaklaşık 83 milyon olan Türkiye nüfusunun %15’lik kısmına tekabül etmektedir. Aynı zamanda ülkemizde 5,2 milyon ortaokul öğrencisi öğrenimine devam etmektedir (MEB, 2021). Bu rakam ise Türkiye nüfusunun yaklaşık %6’lık kısmına karşılık gelmektedir. Okullar, öğrencilerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri ortamlardır. Bu bağlamda okullarda antisosyal davranışların hem antisosyal davranışlar sergileyen bireyler için hem de aynı ortamı paylaştıkları akranları için olumsuz çıktıları olduğu düşünüldüğünde bu rakamlar dikkat çekmektedir.

İlkokul yıllarını henüz tamamlamış, ergenlik döneminin başında olan ortaokul öğrencileri, kendilerini hızlı bir değişim içinde bulurlar. Ortaokul öğrencileri zaman zaman bu hızlı değişimlere uyum sağlamakta zorlanabilir. Aynı zamanda pek çok faktöre bağlı olarak ergenlik döneminde antisosyal davranışlar artış göstermektedir. Ergenlerde antisosyal davranışların görülmesi; ergenlerin sosyal gelişimlerini, akademik yaşantılarını ve sağlık durumları gibi pek çok durumu olumsuz etkilemektedir (Huesmann, Dubow ve Boxer, 2009). Bu nedenle ergenlik döneminde üzerinde önemle durulması gereken konular arasında yer almaktadır.

Ergenlik döneminde ergenlerde en fazla artış gösteren riskli davranışlardan biri antisosyal davranışlardır. Antisosyal davranışlar, toplumsal olarak belirlenmiş davranış örneklerini ihlal eden, başkalarına zarar veren, kuralları ve başkalarının haklarını ihlal eden, sosyal normları zedeleyen eylemler olarak tanımlanabilir (Burt ve Donnellan, 2009; Clark, Vanyukov, Cornelius, 2002; Kaner, 1991). Bu davranışlara saldırganlık, şiddet içeren davranışlar sergileme, zorbalık, yalan söyleme, evden kaçma, okuldan kaçma, vandalizm

gibi davranışlar örnek olarak gösterilebilir.

Huesmann, Dubow ve Boxer (2009) antisosyal davranışlarda bulunan bireylerin genellikle okulu erken bıraktıklarını, kendilerini sorun bireyler olarak nitelendirdiklerini, ilişkilerini sürdürmekte problem yaşadıklarını ve yetişkinlik dönemine geldiklerinde daha fazla yasaları çiğnediklerini bildirmektedir. Ayrıca ergenlik döneminde görülen riskli davranışlar bireylerin ileriki yaşamlarında da sürebilir, bunu sonucunda da büyük sağlık sorunları meydana gelebilir. Ülkemizde ortaokul döneminde 5,2 milyon öğrenci bulunmaktadır (MEB, 2021). Bu rakam Türkiye nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ergenlerin bu dönemde, antisosyal davranışları okullarda yaygın olarak gösterdikleri düşünüldüğünde okullarda bu davranışların tanımlanması, nedenlerinin belirlenmesi ve bu davranışları önleme çalışmalarının yapılması Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan ortaokul öğrencilerinin bu dönemi daha sağlıklı geçirmeleri için önemlidir. Ergenlerin toplumun geleceği oldukları düşünüldüğünde bu dönemi sağlıklı bir şekilde atlatmaları toplumsal açıdan da önemlidir.

Antisosyal davranışlarda akranların önemli bir etkisinden söz edilebilir. Ergenlik döneminde ergenler için arkadaş çevresi daha ön plana çıkmaktadır. Bireyler ergenlik döneminde, aileden uzaklaşarak bir akran grubuna dahil olmak isterler. Anne babası ile arasında oluşan boşluğu ergen akran grupları ile doldurmaya çalışır (Karakuş Şahbaz, 2019; Kulaksızoğlu, 2019; Siyez, 2016; Yörükoğlu, 2012). Bu dönemde ergenler aileleriyle geçirdikleri vakitten daha fazlasını okulda akranlarıyla geçirmektedirler. Ergenlerin problem davranışlar sergileyen akranlarıyla daha fazla vakit geçirmeleri antisosyal davranışlara da katkı sağlama olasılığını arttırmaktadır (Dishion, Patterson, Stoolmiller ve Skinner 1991; Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005; Krohn ve Mossey, 1980).

Ortaokul öğrencileri ergenlik dönemine adım atmakla beraber bu dönemde ebeveynlerinden bağımsız olmayı istemekte ve daha çok akranlarına yönelmektedirler. Ortaokul öğrencilerinin akranları ile en fazla vakti geçirdikleri ortam okullardır. Ergenlik dönemi ile birlikte okullarda görülen antisosyal davranışlar da artmaktadır. Öğrencilerinin akranları ile birlikte fazlaca vakit geçirdikleri okul ortamları antisosyal davranışların öğrenilmesinde ve pekiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda okul rehberlik servislerine yönlendirilen öğrencilerin sıklıkla antisosyal davranışlarda buldukları gözlemlenmektedir. Bununla birlikte antisosyal davranışlar içerisinde değerlendirilen saldırgan davranışlar, öğrencilerin aileleri, öğretmenleri ve okul yöneticileri tarafından

büyük bir sorun olarak görülmektedir (Powell vd., 2011). Okullarda yaygın olarak görülen antisosyal davranışlara saldırganlık, kavga etmek, kuralları ihlal etmek ve devamsızlık yapmak gibi durumlar örnek verilebilir. Bireylerin yaşamlarını olumsuz etkileyen bu davranışların önlenmesinde öğretmenlerin yanı sıra okul rehberlik servislerine büyük görev düşmektedir.

1.3. Sınırlılıklar

- Bu araştırmanın çalışma grubu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Nevşehir il merkezinden seçkisiz olarak belirlenen farklı 9 ortaokulda öğrenim gören ortaokul öğrencileri ile sınırlıdır.
- Bu çalışmada antisosyal davranışlar çalışmaya katılan öğrencilerin verdiği cevaplarla sınırlıdır.
- Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği, ölçek alt boyutlarının ölçtüğü maddeler ile sınırlıdır.

1.4 Sayıtlılar

- Bu çalışmada çalışmaya katılan öğrencilerin ölçme araçlarında yer alan maddelere doğru bir şekilde durumlarını yansıtacak şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır.

1.5 Tanımlar

Araştırmada geçen temel kavramların işe vuruk tanımları aşağıda verilmiştir:

Antisosyal Davranış. Antisosyal davranışlar, toplumsal olarak belirlenmiş davranış örneklerini ihlal eden, başkalarına zarar veren, kuralları ve başkalarının haklarını ihlal eden, sosyal normları zedeleyen eylemler olarak tanımlanabilir (Burt ve Donnellan, 2009; Clark, Vanyukov, Cornelius, 2002; Kaner, 1991). Bu çalışmada antisosyal davranışlar, “Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği”nden alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu ölçekten alınan puanların yüksek olması antisosyal davranışların da yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Akran İlişkileri. Aynı gelişim dönemi veya aynı sosyal bağlam içerisinde yer alan bireyler arasındaki etkileşimdir. Bu çalışmada akran ilişkileri, “Akran İlişkileri Ölçeği”nden alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu ölçekten alınan puanların yüksek olması olumlu akran ilişkilerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Akademik Yeterlik. Bireylerin eğitsel durumlara yönelik yapabilirliklerine olan güvenleridir (Schunk, 1985). Bu çalışmada akademik yeterlik, “Ergenler İçin Yeterlik Algısı

Ölçeği”nin alt boyutu olan akademik yeterlik alt boyutundan alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması akademik yeterlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Sosyal Yeterlik. Diğer bireylerin duygularını anlama, herhangi bir yetişkin müdahalesinden söz edilmeksizin akranlarıyla problemlerini çözebilme, ihtiyaçlarını ve duygularını uygun bir şekilde ifade edebilme yeteneğidir (Macgowan, Nash ve Fraser, 2002). Bu çalışmada sosyal yeterlik, “Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği”nin alt boyutu olan sosyal yeterlik alt boyutundan alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması sosyal yeterlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Aile Desteği. Ergenlerin ailelerinden gördükleri her türlü desteği ifade etmektedir. Bu çalışmada aile desteği, “Kişisel Bilgi Formu” içerisinde yer alan üç maddeden elde edilen puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması yüksek düzeyde desteğini işaret etmektedir.

Aile Kontrolü. Aile kontrolü; ebeveynin ergene uyguladığı farklı disiplin yöntemlerinden, ergeni gözetleme, ergeni denetleme ve ergen davranışlarını izlemeye kadar geniş bir aralıkta değerlendirilir (Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008). Bu çalışmada aile kontrolü, “Kişisel Bilgi Formu” içerisinde yer alan dört maddeden elde edilen puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması yüksek düzeyde aile kontrolünü işaret etmektedir.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak ergenlik dönemi, antisosyal davranışları açıklamaya yönelik kuramlar tanıtılmıştır. Antisosyal davranışlar kuramsal bilgiler ışığında açıklanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan ortaokul öğrencilerinin içinde buldukları gelişim dönemi olan ergenlik dönemi özelliklerine değinilmiştir. Daha sonra ergenlerde antisosyal davranışlarla ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi bireylerin fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişim alanları açısından pek çok değişimi hızlı yaşadıkları bir evredir. Aynı zamanda çocukluk dönemi ve yetişkinlik dönemi arasında kalan bir ara dönem olarak nitelendirilebilir. Ergenlik döneminin kesin yaş aralığı konusunda tartışmalar vardır. MillîEğitim Bakanlığı'na göre ergenlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan 12-24 yaş aralıklarını kapsayan hayat evresidir. Birleşmiş Milletler Örgütüne göre, ergenlik dönemi 12-25 yaşları arasında kapsamaktadır (Kulaksızoğlu, 2019). Dünya Sağlık Örgütüne göre ise, ergenlik dönemi 10-19 yaş aralığını kapsamaktadır (WHO, 2017). Yukarıda sıralanan tanımlamalar dikkate alındığında, genellikle 11-14 yaş aralığındaki ortaokul öğrencilerini ergenlik dönemi içerisinde incelemenin doğru olacağı düşünülmektedir.

Ergenlik dönemi temelde erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümler; genellikle 10-13 yaş aralığını kapsayan dönemi erken ergenlik, 14 ve 17 yaş aralığını kapsayan dönemi orta ergenlik ve 18 yaşından 22 yaşına kadar olan dönemi geç ergenlik olarak nitelendirilir (Arnett, 2000). Erken ergenlik döneminin yaş aralığı genellikle 10-13 olarak belirlenmiştir. Erken ergenlik döneminin yaklaşık olarak ortaokul yıllarına karşılık geldiği ifade edilebilir.

Steinberg (2007)'e göre, gelişim dönemleri arasında ergenlik dönemi en zorlu yaşam dönemidir. Her gelişim döneminde olduğu gibi ergenlik döneminde de başarıyla yerine getirilmesi gereken birtakım gelişim görevleri vardır. Gelişim görevleri Havighurst tarafından belirlenmiştir. Havighurst'ın (1972) ergenlik dönemi için belirlediği gelişim görevleri şunlardır:

- Bedensel özellikleri kabul etmek ve bedeni etkili biçimde kullanmak
- Eril ya da dişil bir toplumsal rolü gerçekleştirmek
- Her iki cinsten yaşıtlarıyla yeni ve daha olgun ilişkiler kurmak
- Anne babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığı gerçekleştirmek
- Ekonomik bir mesleğe hazırlanmak
- Evliliğe ve aile yaşamına hazırlanmak
- Toplumsal bakımdan sorumlu bir davranışı istemek ve gerçekleştirmek
- Davranışın rehberi olarak bir dizi değer ve bir ahlak sistemi kazanmak, bir ideoloji geliştirmek (Gander ve Gardiner, 2004).

Kızlar için 11-13, erkekler için 13-15 yaşları buluğa erme yani erinlik dönemi olarak nitelendirilebilir. Erinlik döneminde cinsel değişme ve gelişmenin olduğu bilinmekte ve bu dönemde cinsel özellikler kazanılmaktadır. Aynı zamanda bu dönem, ergenlik döneminin başlangıcıdır (Kulaksızoğlu, 2019). Ergenlik döneminden hemen önce, çocukluk döneminden ergenlik dönemine geçiş kabul edilen erinlik olarak adlandırılan bu dönemde bireylerin bedenlerinde kısa sürede fizyolojik birçok değişiklikler meydana gelir. Ergenlik dönemindeki bu bireylerde kızlarda kalçaların erkeklerde ise omuzların genişlemesi, erkeklerde ses tonunun değişmesi, sivilcelenmeler ve bedende meydana gelen tüylenmeler gibi ikincil cinsiyet özelliklerinin ortaya çıkmasıyla ergenlerde bedenlerinde meydana gelen değişikliklere uyum sağlama süreci birtakım zorluklar yaşamalarına sebep olabilir (Değer, 2017). Çünkü erken ergenlik döneminde yer alan bireyler, çocukluk döneminden henüz çıkmışlardır ve kendilerini bir anda hızlı bir değişim sürecinin içerisinde bulurlar. Ergenlik döneminde yaşanan bu hızlı değişimlere kimi bireyler çabuk adapte olurken, kimi bireyler birtakım problem yaşayabilirler. Bu bağlamda ergenler antisosyal davranışlara yönelebilirler. Sigelman ve Rider (2012) antisosyal davranışların çocukluk döneminde başladığını, ergenlik ve yetişkinlik döneminde de devam ettiğini ifade etmektedir.

Ergenlik döneminde bireyler, pek çok yeni durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ergenlerde bu dönemde önemli bir diğer gelişim bilişsel gelişim alanında olmaktadır. Ergenlik döneminde ergenlerin bilişsel gelişimleri incelendiğinde soyut işlemler döneminde oldukları görülmektedir. Soyut işlemler dönemi, Piaget'in dördüncü ve bilişsel gelişim açısından son gelişim dönemidir. Piaget, soyut işlemler döneminin 11 ve 15 yaş aralığındaki

bireyleri kapsadığını düşünmektedir. Ergenler soyut işlemler döneminde, düşüncelerine dayanak noktası olarak gerçek ve somut deneyimlerle elde ettikleriyle sınırlı değil, aynı zamanda hayali durumları da zihinlerinde canlandırabilmektedirler (Santrock, 2012). Soyut düşünme becerisinin ergenlik dönemindeki bireyin zihinsel gelişiminin en belirgin özelliği olduğu söylenebilir. Daha önceki aşama olan somut işlemler döneminde olan çocuk gözle görülen, elle tutulan nesnelere anlayabilmekte ve bu nesnelere işlem yapabilmekteyken, ergenlik dönemine gelmesinden itibaren atom, hücre gibi ancak özel inceleme yöntemleri ile incelenebilen nesnelere anlayabilir hale gelmekte ve sevgi, hoşgörü, hürriyet gibi soyut kelimeleri kavrayabilir ve yorumlayabilir hale gelmektedir. (Yöndem ve Taylı, 2014).

2.1.1. Ergenlik Döneminde Aile İlişkileri

Bireylerin yaşamlarında gelişim dönemleri dikkate alındığı zaman çevreden en fazla etkilenilen dönem ergenlik dönemidir. Bu dönemde ergenler için etkisi çok önemli olan iki grup vardır ki, bu gruplar aileler ve akranlardır. Aynı zamanda bireyin ailesiyle olan ilişkisi ve arkadaşlarıyla olan ilişkisi arasında da birtakım farklılıklar meydana gelmektedir. Ergenler bu dönemde ailelerinden bağımsız olmayı istemektedirler. Ailelerinden bağımsız olma istekleri, aile içi ilişkilerin sağlıklı olduğu ailelerde genellikle güç göstererek ve fiziksel kısıtlamalarla sınırlandırılmaya çalışılabilir ve bu durum daha büyük bir problem haline dönüşebilir. Bağımsızlık isteği böyle aşılması zor durumlarda ergenlerin evden uzaklaşmalarına sebep olabilir (Aydın, 2016).

Araştırmalar aile içinde ebeveyn ve ergen arasındaki güç mücadelelerinin antisosyal davranışlar üzerinde güçlü bir etkisini ortaya koymuştur. Genellikle güç mücadelesi yaşayan aileler çocuklarını kontrol etmek için birtakım zorlayıcı güç taktikleri uygular. Yanlış davranışlarda bulunan çocuklarını durdurmak için ebeveynler çocuklarını tehdit etmeye, çocuklarına bağırma ve zaman zaman fiziksel şiddet göstermeye başlar. Bu, durumun geçici olarak ortadan kalktığını gösterse de olumsuz pekiştirilen çocuklar tarafından yavaş yavaş öfke nöbetleri ve şiddet geliştirilebilirler. Bu aile ortamında büyüyen çocuklar, bu taktikte aktarmayı öğrenebilir ve başkalarıyla tartıştıklarında da saldırgan davranabilir. Saldırgan davranışları olan çocuklar ret deneyimi yaşar. Okul ortamında kötü performans gösterir. Çocuk kendine bir destek arar, akran grubuna katılır ve akran grubu üyelerinin antisosyal davranışlarını taklit eder (Patterson, 1990; Patterson, 2008; Sigelman ve Rider, 2012).

Ergenlerin sosyal gelişimi incelendiğinde çocukluk döneminde çocuğun sosyalleşmesinde kilit bir rolü olduğu düşünülen ebeveynlerin, ergenlik döneminde çocukları üzerindeki etkileri önceki döneme nazaran azalmaktadır. Bu durum ergenler üzerinde artan akran etkisinden kaynaklanabilir. Ergenler üzerinde akran etkisi arttıkça ebeveyn etkisi azalma eğiliminde olduğunu gösteren çalışma vardır (Alvarez-García, González-Castro, vd., 2019). Ergenlerin vakitlerinin büyük bir kısmını akranlarıyla geçirdikleri düşünüldüğünde de bu durum anlamlı bulunabilmektedir. Ergenlik döneminde ergenlerin akranları birlikte geçirdikleri vakitlerin artmakta ve çocukluk döneminde olduklarından daha fazla akran etkisinde kaldıkları görülmektedir. Ancak önemli bir nokta, ergenlerin akranlarından etkilendiği konular kısıtlıdır ve ergenler için ebeveynleri önemli gördükleri konularda başvuru kaynağı olmaya devam etmektedirler (Kulaksızoğlu, 2019). Ergenler için ergenlik döneminde akran ilişkileri çok önemli bir hal almış olsa da, ergenler ailelerinden vazgeçmiş değillerdir. Ailelerin ergenler üzerindeki etkileri devam etmektedir.

Bireylerin yaşamlarında ailelerinin rolü çok büyüktür. Ergenlik döneminde ergenler ve aileleri arasındaki ilişki ergenlerin dış dünyayla kurdukları ilişkiyi etkileyebilmekte, ergenlerinin aileleriyle kurdukları sağlıklı ilişki arkadaş ilişkilerine olumlu, kurdukları sağlıklı ilişki ise arkadaş ilişkilerine olumsuz olarak yansıyabilmektedir. Bu dönemde etkisi çok önemli olan akranlarla kurulan ilişkinin sağlıklı olması ergenlerin dönem içerisinde problem yaşamalarına neden olabilmekte ve bir risk faktörü olarak değerlendirilebilmektedir.

2.1.2. Ergenlik Döneminde Akran İlişkileri

Ergenlik döneminde ergenlerin ilgileri akranlarına yönelmiştir. Bu dönemde ergenler, akranları ile daha fazla vakit geçirmektedirler. Bu durumun pek çok sebebi olabilir. Özellikle ergenlik döneminin başlangıcı kabul edilen erken ergenlik döneminde popüler olma isteği ön plana çıkmaktadır. Akranların ergeni kabul etmesi, zamanı birlikte geçirmeleri ve ergenin akranlar arasında ilgi odağı olması gibi durumlar için ergenler farklı davranışlar sergileyebilmektedirler (Aydın, 2016). Çocukluk ve gençlik dönemleri arasında bir köprü görevi gören ergenlik döneminde, ergenlerin kendilerini bir gruba ait hissetme ihtiyaçları her zamankinden daha fazladır (Atalay ve Özyürek, 2020). Aynı zamanda ergenler zaman zaman, kendilerini tanımak, rol model aldığı kişileri taklit etmek, yasaklara başkaldırmak, bir gruba kabul edilmek ve grup içerisindeki varlıklarını kanıtlamak amacıyla antisosyal davranışları içerisinde barındıran riskli davranışlarda bulunabilirler (Alvarez-

García, González-Castro, vd., 2019; Uysal ve Bingöl, 2014). Bir başka deyişle, ergenler akran tarafından kabul edilmek ve akranlarının takdirini kazanmak için antisosyal davranışlar sergileyebilirler. Ergenlerin zekâ seviyesi, okul başarısı, dış görünüşü, yetenekleri ve duygusal olgunluğu başkaları tarafından kabul edilme durumunu etkilemektedir (Kulaksızoğlu, 2019). Literatürde kabul gören bir bulgu ergen davranışları, ergenlerin arkadaşlarının ya da akran gruplarının davranışlarını yansıttığı yönündedir (Laird, Pettit vd., 1999). Bu kapsamda, ergenlik döneminde akranlar antisosyal davranışlar sergileme açısından büyük bir risk faktörü olarak değerlendirilebilir. Vitaro, Pedersen ve Brendgen (2007) yaptıkları bir araştırmada, akran grubu üyelerinin antisosyal davranışlar sergileme ve suçlu davranışlarda bulunma konusunda birbirlerini destekledikleri ortaya çıkmıştır.

Ergenlerin bu dönemde akranlarla daha fazla vakit geçirmelerinin ergenlere hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilir. Ergenlerin akranlarıyla arkadaşlık etmeleri; ergenin kendisini tanıması, başkalarının kendisini nasıl algıladığını fark etmesi ve akranları arasındaki kendi konumunu algılaması bakımından ergenin sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır (Aydın, 2016). Sonuç olarak, ergenlerin psikososyal gelişimleri incelendiğinde ergenler üzerinde etkisinin büyük olduğu iki grup vardır. Bunlar ebeveynler ve akranlardır. Akranların ergen davranışları üzerindeki etkisinin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu ergenlik döneminde, ergenler ailelerinden bağımsızlıklarını kazanmak istemekte ve akranları ile daha fazla vakit geçirmeye başlamaktadır. Akranları ile daha fazla vakit geçirmeleri, ergenler üzerinde ebeveyn kontrol davranışı ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Ebeveyn kontrol davranışına ileriki bölümlerde yer verilmiştir.

2.2. Antisosyal Davranışlar

2.2.1. Antisosyal Davranışlar

Antisosyal davranışlar özellikle ergenlik döneminde tüm dünyada ciddi bir sorun haline gelebilmektedir (Khaliq ve Rasool, 2019). En genel anlamıyla antisosyal davranışlar, toplumsal olarak belirlenmiş davranış örneklerini ihlal eden, başkalarına zarar veren, kuralları ve başkalarının haklarını ihlal eden, sosyal normları zedeleyen eylemler olarak tanımlanabilir (Burt ve Donnellan, 2009; Kaner, 1991). Antisosyal davranışları çok geniş bir yelpazede değerlendirmek mümkündür. Ergenlik döneminde görülen antisosyal davranışlara tipik olarak örnek vermek gerekirse yasa dışı eylemler (Burt ve Donnellan, 2009), saldırganlık içeren davranışlarda bulunma (Farrington, 2005), hırsızlık ve vandalizm (Burt

ve Donnellan, 2009; Çavuş, Çavuş ve Görpelioğlu, 2017; Farrington, 2005; Görüroğlu, 2019), otoriteye karşı gelme, evden kaçma ve okuldan kaçma (Farrington, 2005), akran zorbalığı, tacizde bulunma, öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek, okul kurallarına aykırı davranma, okulda devamsızlık durumu, gasp etme ve silah kullanımı (Çavuş, Çavuş ve Görpelioğlu 2017; Görüroğlu, 2019) örnek verilebilir.

Antisosyal davranışlarda bulunmayı pek çok faktör etkileyebilir. Bu faktörlere örnek vermek gerekirse cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile sosyoekonomik düzeyi, kardeş sayısı, ebeveynlerden birinin ya da ikisinin antisosyal davranışlarda bulunmaları ve uzun süreli şiddet içerikli bilgisayar oyunları şeklinde sıralanabilir (Bayrak, 2011; Hoşgörür ve Polat, 2015). Antisosyal davranışlar üzerinde her bir faktörün etki değeri, bireyin yaşam evrelerine bağlı olarak değişebilmektedir (Güler, 2010). Örneğin, çocukluk dönemindeki bireyler için aile etkisi daha fazla olurken, ergenlik dönemindeki bireyler için akran etkisi daha önemli bir hal alacaktır (Moffitt, 1993).

Ergenlik döneminde görülen antisosyal davranışlar, bireylerin hayatlarında yaşanan birtakım olumsuz durumlarla bağlantılı olabilmektedir (Bor, McGee vd., 2010; Odgers, Caspi vd., 2007). Bu olumsuz durumlar, daha fazla şiddet gösterme (Vahip, 2002), suç işlemeye yatkınlık (Bor, McGee vd., 2010; Graham, Hudley ve Williams, 1992; Vahip, 2002), madde kullanımı (Bor, McGee vd., 2010; Odgers, Caspi vd, 2007; Vahip, 2002), okul terki (Graham, Hudley ve Williams, 1992; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011) ve sağlık sorunları (Bor, McGee vd., 2010; Odgers, Caspi vd., 2007) şeklinde sıralanabilir. Ergenlerin yaşamlarını bu denli etkileyen antisosyal davranışların ergenlik dönemindeki varlığı çalışmanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ergenlik döneminde antisosyal davranışlar çeşitli şekillerde karşımıza gelebilmektedir. Bu dönemdeki en yaygın antisosyal davranışlar; saldırganlık, şiddet içeren davranışlarda bulunma, zorbalık gibi davranışlardır. Şiddet kelimesi genellikle saldırganlıkla birlikte kullanılmasının yanı sıra zaman zaman bu iki kavram birbiri yerine kullanılabilir (Yavuzer, 2011).

Şiddet, birini yaralamak ya da birine zarar vermek amacıyla kullanılan fiziksel gücü, ya da bireyin gücünü başkalarını birtakım haklardan mahrum edebilecek şekilde kullanılması şeklinde tanımlanabilir (Morrison, Furlong ve Morrison, 1994). Bireyler, aileleri ve toplum üzerinde önemli etkileri olan bir halk sağlığı sorunu olmasının yanı sıra önlenemez olması umut vericidir (National Center for Injury Prevention and Control

Division of Violence Prevention, 2016). Ergenler arasında sıklıkla görülen şiddetin önemli fiziksel, duygusal, sosyal ve ekonomik sonuçları vardır (Centers for Disease and Control, CDC, 2019). Şiddet davranışı, zorbalıkta bulunmaktan sözel tacize, kavga etmekten cinayete geniş bir aralıkta yer alabilir (Dusenbury, Falco vd., 1997).

Miller (1994)'e göre şiddet içeren davranışlarda bulunmanın risk faktörleri bireyseldir ve faktörler; sosyal ve duygusal zorluklar yaşama, düşük benlik saygısına sahip olma, akranlar tarafından dışlanma ve akademik başarısızlık olarak sıralanabilir. Bununla birlikte ergenlerin saldırganlık ve şiddet içeren davranışları gösterme olasılıklarını artıran risk faktörlerini bireysel, ailesel, toplumsal ve okulla ilgili olarak dört grupta toplayan araştırma Morrison, Furlong ve Morrison (1994) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmaya göre bireysel risk faktörleri; akademik başarısızlık, okula uyum sağlamada güçlük yaşama ve gelişimsel zorluklara sahip olma gibi durumlardır. Olumsuz ebeveyn modeli ailesel risk faktörleri içerisinde yer alırken, sosyoekonomik düzeyinin düşük olması toplumsal risk faktörüdür. Son olarak okulla ilgili risk faktörleri; sosyal aktivitelerin yetersizliği, öğretmen tutumları ve düşük öğrenci katılımı olarak sıralanabilir.

Ergenlerin şiddet içeren davranışlarda bulunmalarına sebep olacak pek çok risk faktörleri ve ergenleri bu davranışlardan uzaklaştıracak pek çok koruyucu faktörler vardır. Literatürde şiddet içeren davranışlar için risk faktörleri; düşük akademik başarı, ebeveyn ve akranlarla sorun yaşama, düşük sosyoekonomik düzeye sahip olma (CDC, 2016), akranlarından şiddet görme, depresif semptomlara sahip olma (Logan, 2016), madde kullanımı ve suçlu davranışlarda bulunan arkadaşın varlığıdır (CDC, 2016; Logan 2016). Bu davranışlar için koruyucu faktörler ebeveyn desteği, ebeveyn kontrolü ve okula bağlılık (Logan, 2016) olarak sıralanabilir.

Ergenlik döneminde yaygınlıkla karşılaşılan diğer bir antisosyal davranış zorbalıktır. Coy (2001)'a göre zorbalık, karşıdaki kişiyi rahatsız etmeye yönelik yapılan, zaman içinde tekrarlayan ve güçlü biri ile daha güçsüz biri arasında güç dengesizliği meydana getiren davranış olarak tanımlanabilmektedir. Aynı zamanda zorbalık, bir saldırgan davranış şeklidir (Olafsen ve Viemerö, 2000). Zorbalığın yaygınlıkla gerçekleştiği bir ortam da okullardır. Okullarda görülen zorba davranışlar, bir ya da daha fazla öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı olarak ve tekrarlanarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan davranışlardır. Okul zorbalığı çeşitli şekillerde karşımıza gelebilir. Öğrencilerin birbirlerine tekme atma, tokat atma, vurma, itme ve çekmeleri fiziksel zorbalığa örnek

verilebilirken, birbirlerine sözlü sataşmaları, alay etmeleri, dalga geçmeleri ve lakaplar takmaları sözel zorbalığa örnektir. Bunlara ek olarak öğrencilerin birbirlerini arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa terk etmeleri, eşyalarını zorla alıkoymaları ve bununla tehdit etmeleri ve eşyalarına zarar verme davranışları ise davranışsal zorbalıktır (Pişkin, 2002). Olafsen ve Viemerö (2000)'e göre zorba davranışlarda bulunan öğrencilerin şiddet içeren davranışlara karşı olumlu tutumlarının olduğu, erkek öğrencilerin fiziksel güçlerini kullanmaya daha yatkın oldukları ve başkaları üzerinde baskı kurmayı sevdiğileri ifade edilmiştir.

2.2.2. Antisosyal Davranışların Sınıflandırılması

Literatür incelendiğinde antisosyal davranışların sınıflandırılmasında farklılıklar görülmektedir. Bazı çalışmalar antisosyal davranışları ergenlik dönemi sınırlı antisosyal davranışlar ve yaşam boyu antisosyal davranışlar olarak sınıflandırmaktadır (Moffitt, 1993; Moffitt ve Caspi, 2001; Moffitt, Caspi, Harrington ve Milne, 2002). Bazı araştırmalar antisosyal davranışları açık antisosyal davranışlar ve örtük antisosyal davranışlar olarak sınıflandırmaktadır (Loeber, 1982; Loeber ve Schmalting, 1985). Bazı araştırmalar ise antisosyal davranışları; 11 yaşından önce ortaya çıkan erken başlangıçlı antisosyal davranışlar ve 11 yaşından sonra ortaya çıkan geç başlangıçlı antisosyal davranışlar olarak sınıflandırmaktadır (Odgers, Moffitt vd., 2008; Sigelman ve Rider, 2009).

Moffitt (1993) antisosyal davranışlar gösteren bireyleri iki gruba ayırmıştır. Birinci grupta yer alan bireyler, ergenlik döneminden önce antisosyal davranışlar sergilerler, ergenlik döneminde de antisosyal davranışlarda bulunurlar ve yetişkinlik dönemine geçtiklerinde antisosyal davranışlar sergilemeye devam etmektedirler. Bu gruptaki bireyler, yaşam boyu antisosyal davranışlar gösterenler olarak adlandırılır. İkinci grupta yer alan bireyler ise, yalnızca ergenlik döneminde antisosyal davranışları göstermektedir ve bu gruptaki bireyler ergenlik dönemi ile sınırlı antisosyal davranışlar sergileyenler olarak adlandırılır. Yaşam boyu antisosyal davranış gösteren bireylerin cinsiyet farklılıkları incelendiğinde erkeklerin antisosyal davranışlar sergileme oranları kadınların antisosyal davranışlar sergilemesinden yaklaşık 10 kat daha fazladır. Ancak ergenlik dönemi ile sınırlı antisosyal davranışlar sergileyen bireylerin cinsiyet farklılıkları dikkate alındığında bu oranın 1,5 kata düştüğü belirlenmiştir (Moffitt ve Caspi, 2001). Moffitt ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan bir boylamsal araştırmada bireyler, yaşam boyu antisosyal davranışlar gösterenler, ergenlik dönemi sınırlı antisosyal davranışlar gösterenler ve hiç antisosyal

davranışlarda bulunmayanlar olarak üç gruba ayrılmışlardır. Bu araştırma bulgularına göre, ergenlik dönemi sınırlı antisosyal davranışlar sergileyen bireylerin, daha önce antisosyal davranışlar sergilemeyen gruptaki bireylere göre yetişkinlik dönemine geldiklerinde daha fazla ruh sağlığı problemi yaşadıkları, maddi problemler yaşadıkları ve ilaç kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Bunlara ek olarak, antisosyal davranışları açık yani fiziksel ve örtük yani kural dışı davranışlar şeklinde ayıran çalışmalarda vardır. Bu araştırma sonuçlarına antisosyal davranışlar, açık ve örtük olarak iki grupta toplanmaktadır (Loeber, 1982; Loeber ve Schmalting, 1985). Açık antisosyal davranışlara; öfke patlamaları yaşamak, yalan söylemek, vandalizm, kavga etmek ve açık meydan okumaları yapma örnek olarak sayılabilir. Bunların yanı sıra, bireylerin yaptıkları hırsızlık davranışı, madde kullanımı, evden kaçmak, zorbalık yapmak gibi davranışlar ise örtük davranışlara örnektir (Kılıç, 2022; Loeber, 1982).

Bazı araştırmalarda ise antisosyal davranışlar, temel olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplar 11 yaşından önce ortaya çıkan erken başlangıçlı antisosyal davranışlar ve 11 yaşından sonra gelişen geç başlangıçlı antisosyal davranışlardır. Erken başlangıçlı antisosyal davranışlar çocukluk döneminde görülen diğer çocuklara fiziksel şiddette bulunmak, hayvanlara zarar vermek gibi davranışlardır. Bu davranışlar aynı zamanda zihinsel sağlık problemleri gibi ciddi problemlerle ilişkilidir. Geç başlangıçlı grup, genellikle ergenlik döneminde kısmen akran grupları tarafından kışkırtılan antisosyal davranışlar gösterir ve yetişkinlikte devam eder (Odgers, Moffitt vd., 2008; Sigelman ve Rider, 2009).

Bu bağlamda antisosyal davranışların sınıflandırılması ile ilgili literatür incelendiğinde birbirinden farklı sınıflamalarla karşılaşmak mümkündür. Literatürde antisosyal davranışlar; ergenlik dönemi sınırlı antisosyal davranışlar ve yaşam boyu antisosyal davranışlar, açık antisosyal davranışlar ve örtük antisosyal davranışlar; erken başlangıçlı antisosyal davranışlar ve geç başlangıçlı antisosyal davranışlar olarak sınıflandırılmaktadır.

2.2.3. Antisosyal Davranışların Nedenleri

Ergenlerde görülen antisosyal davranışların bireysel ve çevresel olmak üzere pek çok nedeni olabilir. Ergenler üzerinde etkisi önemli iki grup aile ve akranlardır. Aile ve akranlar bireylerin antisosyal davranışlarda bulunmalarını hem doğrudan hem dolaylı olarak etkileyebilirler. Ergenlik döneminde antisosyal davranışların gelişmesinde akran ilişkileri

etkilerinin araştırıldığı çalışmalar bulunmaktadır (Kornienko, Davila ve Santos, 2019; Laird, Pettit vd., 1999). Akranların yanı sıra, antisosyal davranışların gelişmesinde aile etkilerinden de bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda araştırmalar ergen antisosyal davranışlarının ortaya çıkmasında ebeveynlerin önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Aile içi şiddet (Avcı, 2006; Ayan, 2007; Edleson, 1999), ebeveyn izleme davranışı (Daddis, 2002), ebeveyn kontrolü (Fletcher, Steinberg ve Williams- Wheeler, 2004) antisosyal davranışları içerisinde barındıran riskli davranışlarla ilişkisi incelenen değişkenler arasındadır. Bununla birlikte, çocukluk döneminde katı ebeveyn disiplinine maruz kalan bireyler, daha fazla antisosyal davranışlar sergileme riskine sahiptirler (Pine vd., 1996). Ergenlik döneminde bireylerin akranları ile problem yaşaması antisosyal davranışlar açısından önemli bir yordayıcıdır (Agnew ve Brezina, 1997; Coie, Lochman, Terry ve Hyman, 1992). Aynı zamanda çalışmalar, ergenlik öncesi dönemde antisosyal davranış oranlarının düşük olduğunu, özellikle 17 yaşına kadar ergenliğin ortalarında en üst seviyeye çıktığını ve daha sonra tekrar azaldığını göstermektedir (Moffitt, 1993).

Ebeveyn kontrol davranışı Jessor, Donovan ve Costa (1994)'ya göre, ergenleri antisosyal davranışların içinde bulunduğu riskli davranışlardan koruyan bir faktördür. Başka bir deyişle, ebeveyn kontrolü ergenlerin antisosyal davranışlara yönelmesinde engelleyici bir rol oynamaktadır (Richardson vd., 1993). Ergenler üzerinde ebeveyn kontrolü ne kadar az ise ergenlerin antisosyal davranışa yönelmesinin o kadar yüksek olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Barnes vd., 2006; Beyers vd., 2003; Laub ve Sampson, 1988; Pettit, Bates, Dodge ve Meece, 1999; Smith ve Stern, 1997). Ebeveyn kontrolü, ergenin antisosyal davranışlar sergileyen akranları ile birlikte olması bakımından da büyük önem arz etmektedir (Pekel Uludağlı, 2011). Akranların önemli bir sosyalleşme aracı olarak görüldüğü ergenlik döneminde, ebeveynlerin çocuklarının arkadaşları hakkında bilgi sahibi olmaları ortaya çıkacak riskli davranışları azaltmada ve riskli davranışları önleme konusunda dikkat çekici olabilir (Hoskins, 2014). Ebeveyn kontrolü, ergenlerin sapkın davranışlarda bulunan akranları ile birlikte olma olasılığını azaltmaktadır (Ary vd., 1999).

Ebeveyn kontrolü; ebeveynin ergene uyguladığı farklı disiplin yöntemlerinden, ergeni gözetleme, ergeni denetleme ve ergen davranışlarını izlemeye kadar geniş bir aralıkta değerlendirilir (Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008). Ebeveyn kontrolü, ergenlerde olumlu davranış geliştirmeye yardımcı olmaktadır (Hoskins, 2014). Aynı zamanda ebeveyn kontrolünün olumsuz davranışlar üzerinde de koruyucu bir etkisinden söz edilebilir. Ailenin

ergen antisosyal davranışı üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırmada, ebeveyn kontrolü ve antisosyal davranışlar arasında anlamlı negatif bir ilişki bulunmuştur. Yani ebeveynlerin ergen üzerinde kontrolü arttıkça antisosyal davranışlarda azalma görülmüştür (Alvarez-García, González-Castro, vd., 2019). Buradan hareketle ebeveyn kontrolünün koruyucu bir etkisinden söz edilebilir. Yine, ailenin ergen üzerindeki kontrolünün incelendiği başka bir araştırmaya göre de, ebeveyn kontrolünün ergenin suça yönelmesini, akran seçiminde hatalar yapmasını ve madde kullanımını en aza indirdiği tespit edilmiştir (Kerr ve Stattin, 2000). Fletcher (2004)'a göre ebeveynin ergen üzerindeki kontrol davranışı; ergenlerin hangi faaliyetlerde bulduklarını bilmeleri, nerede olduklarını bilmeleri ve akranları hakkında bilgi sahibi olmaları ergenlerin içerisinde antisosyal davranışları barındıran riskli davranışlarda bulunmalarını önleyebilir.

Aileler ve akranlar ergenlik döneminde ergenlerin en sık başvurdukları destek kaynaklarıdır. Bireylerin ergenlik döneminde ailelerinden ve akranlarından destek görmeleri, onları saldırgan davranışlardan ve antisosyal davranışlardan koruyabilmektedir (Graves, Kaslow ve Frabutt, 2010). Aynı zamanda aile ve akranlardan görülen destek, akademik yeterlik ile pozitif ilişkilidir. Başka bir deyişle, ergenler üzerinde destek arttıkça akademik yeterlik de artmaktadır. Bu sayede sosyal desteğin ergenlerde hem daha az antisosyal davranışlar gözlemlenmesine katkı sağladığı hem de ergenlerin akademik yaşantılarına katkı sağladığı söylenebilir (Gaylord-Harden, Ragsdale, Mandara, Richards ve Petersen, 2007; Kerpelman, Eryigit, Stephens, 2007).

Ergenlik döneminde ergenlerin antisosyal davranışlar geliştirmelerinde risk faktörü olarak değerlendirilen bir değişken de akademik başarıdır. Maguin ve Loeber (1996)'e göre düşük akademik başarı, antisosyal davranışların gelişmesine sebep olur. Başka bir deyişle, düşük akademik başarı antisosyal davranışların yordayıcısıdır. Araştırma bulgularında ergenlerin suç işlemekten kaçınmaları ile yüksek akademik başarı arasında pozitif bir ilişki bulunmuşlardır. Savolainen ve arkadaşları (2012)'nin yaptıkları araştırmada da akademik başarı ve suçluluk davranışları incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, akademik başarı azaldıkça suçlu davranışlarda bulunma olasılığı artmaktadır. Düşük akademik başarıya sahip olmanın bir olumsuz yanı, düşük akademik başarı ve antisosyal davranışlar sonucunda bireyler öğretmen ve akranları tarafından reddedilebilirler. Bu reddedilme antisosyal davranış sergileyen bireyleri daha fazla birbirlerine itebilir (Reinke ve Herman, 2002). Bu durumun sonucunda daha fazla antisosyal davranışların ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Antisosyal davranışlar sergilemede genetik faktörlere ve bireysel faktörlere vurgu yapan araştırmalar vardır. Bu araştırmalarda saldırganlığın kalıtsal olduğuna (Deater-Deckard ve Plomin, 1999), erken yaşlarda antisosyal davranışlarda bulunma, bu davranışların artmasında ve zaman içinde yeniden tekrarlanmasında etkilidir (Steinberg, 2013).

Santrock (2012)'de çocuk ve ergenlerin suçlu davranışlarda bulunma nedenleri geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. Bu bağlamda suçlu davranışlarda bulunma nedenleri cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, akademik başarı, ebeveyn etkileri, akran etkileri, açık saldırganlık eylemleri, otorite çatışması, gizli eylemler, kimlik, bilişsel çarpıtmalar, öz denetim, kardeş etkileri ve yaşanan çevrenin niteliği gibi faktörlerle değişiklik göstermektedir. Suçlu davranışlarda bulunma nedenleri ile ilgili Tablo 2.1'e aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2.1 Suçlu Davranışlarda Bulunma Nedenleri

Belirtileri	Suçlu Davranışlarla İlişkisi	Tanım
Cinsiyet	Erkek	Kızlar evden kaçmaya daha meyilli olmasına rağmen erkeklerden daha az düzeyde antisosyal davranışlar sergilerler.
Yaş	Bu davranışlara erken yaşta başlama	Antisosyal davranışların erken yaşlarda başlaması geç ergenlik döneminde ciddi suçları işlemeye ilişkilidir.
Sosyoekonomik Düzey	Düşük sosyoekonomik düzey	Ciddi suçlar genellikle düşük sosyoekonomik duruma sahip erkekler tarafından işlenmektedir.
Akademik Başarı	Düşük akademik başarı	Suçta yönelen ergenlerin genellikle eğitim beklentisi daha azdır ve okul notları da daha düşüktür. Sözel yetenekleri genellikle zayıftır.
Ebeveyn Etkileri	Düşük denetim, düşük destek ve etkisiz disiplin	Suçlu davranışlarda bulunan çocuklar genellikle ebeveyn denetiminin zayıf olduğu, aile desteğinin olmadığı ve etkisiz disiplin uygulamaları olan ailelerden gelmektedir.
Akran Etkileri	Yüksek akran etkisi, düşük direnç	Suçlu davranışlarda bulunan akranlara sahip olma büyük ölçüde suçlu olma riskini artırır.

Açık Saldırganlık Eylemleri	Saldırgan eylemlerde sıklıkla bulunma	Düşük düzeyde öfkeyi saldırganlık ve zorbalık takip eder.
Otorite Çatışması	Yüksek düzeyde otorite çatışması yaşama	12 yaşından önce ergenler otoriteye itaat ederken daha sonra otoriteyi reddederler.
Gizli Eylemler	Gizli eylemlerde sıklıkla bulunma	Yalan söylemek gibi küçük eylemleri mala zarar verme, orta dereceli suçları ise daha ciddi suçlar takip etmektedir.
Kimlik	Olumsuz kimlik gelişimi	Erikson'a göre, ergen rol kimliğini çözmekte başarısız olduğunda suçlu davranışlarda bulunur.
Bilişsel Çarpıtmalar	Yüksek düzeyde bilişsel çarpıtmalara sahip olma	Suçta yönelik davranışlar sıklıkla egosantrik yanlılık, diğerlerini suçlama ve yanlış etiketleme gibi bir dizi bilişsel çarpıtmalarla karakterizedir. Bu bilişsel çarpıtmalar yetersiz öz denetim ve uygun olmayan davranışlara katkıda bulunmaktadır.
Öz-denetim	Düşük düzeyde öz denetime sahip olma	Bazı çocuk ve ergenler, diğerlerinin büyüme döneminde edindikleri gerekli kontrolü edinemezler. Bu da onların suçlu davranışlara yönelmelerine sebep olabilir.
Kardeş Etkileri	Büyük kardeşin suçlu davranışlarının olması	Ablası veya ağabeyi suçlu davranışlarda bulunan çocuk ve ergenlerin suçlu davranışlarda bulunma olasılıkları daha fazladır.
Yaşanılan Çevrenin Niteliği	Yüksek suç oranına sahip bölgede veya kırsal bölgede yaşama	Yaşam koşullarının zor olduğu yüksek suç işleme oranı olan yerlerde yaşamak bir çocuk veya ergenin suça yönelmesini arttırmaktadır.

Kaynak: Santrock, 2012

2.3. Antisosyal Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Ergenlerde antisosyal davranışları doğrudan açıklayan bir kuram olmamasına karşın, antisosyal davranışları içerisinde barındıran riskli davranışları açıklamaya yönelik pek çok kuram bulunmaktadır. Riskli davranışların açıklanmasını sağlayacak bu kuramları biyolojik temelli, sosyolojik temelli, psikolojik temelli ve bunların kesişiminden oluşan psikososyal temelli kuramlar olarak sınıflandırmak mümkündür (Arslan, 2012). Biyolojik temelli yaklaşımlar riskli davranışların yapısını açıklamakta mizaç, genetik faktörler ve beyin kimyasını esas alır. Sosyolojik temelli yaklaşımlar kategorisinde Sosyal Bilişsel Kuram, Sosyal Kontrol Teorisi ve Saygınlığını Arttırma Teorisi bulunmaktadır ve bu yaklaşımların ortak noktası, riskli davranışların ardında genellikle onaylanma isteğinin bulunmasıdır. Psikolojik temelli yaklaşımlar, riskli davranışların meydana gelmesinde benlik kavramı ve başa çıkma becerilerinin önemi üzerinde durmaktadır. Kendine Zarar Verme Kuramı ve Gerilimi Azaltma Teorisi psikolojik kökenli yaklaşımlardır. Problem Davranış Kuramı, Ekolojik Sistem Kuramı ve Aşama Teorisi psiko-sosyal kökenli yaklaşımlar içerisinde yer almaktadır. Bu yaklaşımlar, riskli davranışları açıklamakta riskli davranışların kişisel, çevresel ve davranışsal faktörlerin etkileşimi sonucunda meydana geldiğini savunur (Siyez, 2016). Bu kuramlar içerisinde Sosyal Bilişsel Kuram, Ekolojik Kuram ve Problem Davranış Teorisinin açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

2.3.1. Sosyal Bilişsel Kuram

Albert Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Bilişsel Kuram'a göre gelişim öğrenilir ve çevresel etkileşimlerden etkilenir. Bunların yanı sıra Sosyal Bilişsel Kuramda bilişin etkisinden de söz edilir. Sosyal Bilişsel Kuramın anahtar kelimeleri; davranış, çevre ve biliştir. Bandura bilişsel süreçlerin çevre ve gösterilen davranışlarla bağlantılı olduğunu öne sürmektedir. Bandura ilk araştırmalarında öğrenmenin büyük ölçüde başkalarının ne yaptığını gözlemleyerek gerçekleştiği gözlem yoluyla öğrenmeye odaklanmıştır. Gözlem yoluyla öğrenme; taklit ya da model alma olarak da isimlendirilir. Örneğin, bir erkek çocuğu, babasının başkalarına bağırıldığını ve onlara saldırgan davranışlarda bulunduğunu gözlemleyebilir. Sonrasında bu çocuk babasının davranışına benzer bir şekilde akranlarına karşı saldırgan davranışlar sergileyebilir (Santrock, 2012). Sosyal Bilişsel Kurama göre, bireylerde meydana gelen davranışlar çevre tarafından şekillendirilmekte ancak bireyler de çevreyi şekillendirmektedirler. Davranışın meydana gelmesi, bireylerin çevreyi gözlemlemesi ve taklit etmesi ve bu gözlem ve taklit sonucunda ödül ya da ceza alma ile

kazanılmaktadır. Meydana gelen davranışın kalıcılığını, davranış sonucunda bireyin alacağı ödül ya da ceza belirlemektedir (Eylen Özyurt, 2014). Sonuç olarak Sosyal Bilişsel Kurama göre, ortaokul öğrencileri antisosyal davranışları başkalarını gözlemleyerek diğer bir ifadeyle taklit ederek bu davranışları öğrenirler.

2.3.2. Ekolojik Kuram

Brofenbrenner tarafından geliştirilen ekolojik kuram, insan gelişimine sosyokültürel bakmaktadır (Akman, 2002). Ekolojik kuramın insan gelişiminin ekolojisi üzerine odaklandığı ifade edilebilir. Bu bağlamda kuram bireylerin gelişim dönemlerinde ekolojik çevrenin önemine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte bireylerde meydana gelen gelişimleri anlamak için bireylerin çevreleri ile ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir (Eylen Özyurt, 2014). Çünkü ekolojik kurama göre, birey sadece bireysel özelliklerinden etkilenmekle kalmayıp, yakın çevresi ve bu yakın çevrenin birbirleri ile olan etkileşimlerinden dolayı olarak etkilenmektedir (Gençtanırım, 2013). Ekolojik kurama göre merkezde yer alan bireyi çevreleyen, birbirleri etkileşim halinde olan beş sosyo-kültürel katman vardır (Akman, 2002; Corcoran, 1999). Bu katmanlar; mikrosistem, mesosistem, eksosistem ve makrosistem ve kronosistemdir.

- **Organizma:** Bu katman ekolojik kuramın temelini oluşturmaktadır. Bu katmanın merkezinde organizma yani birey ve bireye ait özellikler bulunmaktadır. Bireyin yaşı, cinsiyeti, zekâsı ve yetenekleri bu özelliklere örnek verilebilir (Gençtanırım, 2013).
- **Mikrosistem:** Bu katmanda bireyin yakın çevresinde bulunan etkileşimleri bulunmaktadır. Bu bağlamda bu katmanda ergenlerin aileleri, akran grupları, öğretmenleri ve bakıcıları yer alır (Eylen Özyurt, 2014). Ergen bu ortamlar içerisindeki deneyimlerin pasif bir alıcısı değil aynı zamanda bu ortamların yapılanmasını sağlayan kişidir (Santrock, 2012). Bununla birlikte mikrosistem içerisinde yer alan yapıların bireyler üzerindeki etkileri yaşam evrelerine bağlı olarak değişebilir. Örneğin bebeklik döneminde birey üzerinde aile etkisi daha fazla iken, bireylerin ergenlik dönemine gelmesiyle birlikte arkadaş ve akran gruplarının önemi artmaktadır (Gençtanırım, 2013).
- **Mesosistem:** Bu katmanda mikrosistem katmanı içerisinde yer alan birimlerin birbiri ile olan etkileşimleri yer almaktadır. Okul-aile ya da aile-akran ilişkileri mezosistem

katmanında yer alan etkileşimlere örnek verilebilir (Eylen Özyurt, 2014). Bu bağlamda bireyin bu katman içerisinde yer alan bağlamlardan dolaylı olarak etkilendiği ifade edilebilir.

- Eksosistem: Bu katman mezosistemi çevreleyen ve kitle iletişim araçları, okul yönetimi gibi ergenlerin gelişimlerinde dolaylı etkisi olan birimler yer aldığı katmandır. Eksosistem birey üzerinde doğrudan etkili olmamasına rağmen dolaylı olarak bireylere etkilemektedir. Örneğin, anne babanın çalışma alanı çocuk üzerinde bir etkiye sahiptir (Gençtanırım, 2013).
- Makrosistem: Bu katmanda ideolojiler, tutumlar, kültürel değerler gibi yapılar yer almaktadır (Gençtanırım, 2015). Bu katman farklı kültür ve ülkelerdeki ideoloji ve inançların farklı olmasından dolayı değişiklik gösterebilmektedir (Gençtanırım, 2013).
- Kronosistem: Ekolojik kuram içerisinde tüm katmanları kapsayan en dıştaki katmandır. Kronosistem içerisinde zaman dilimi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yaşanan savaşlar ve ekonomik krizlere bu katman içerisinde yer verilebilir (Gençtanırım, 2013).

Bu kuramın temel dayanağı, ekolojik sistemlerin gelişim üzerinde çok önemli bir etkisi olduğu ve bireylerin gelişimlerinin çevrelerindeki bu sistemlerle etkileşimi sonucu ortaya çıktığı düşüncesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ekolojik yaklaşıma göre ergenlerde antisosyal davranışların gelişmesinde çevrelerinin önemli bir etkisi vardır.

2.3.3. Problem Davranış Teorisi

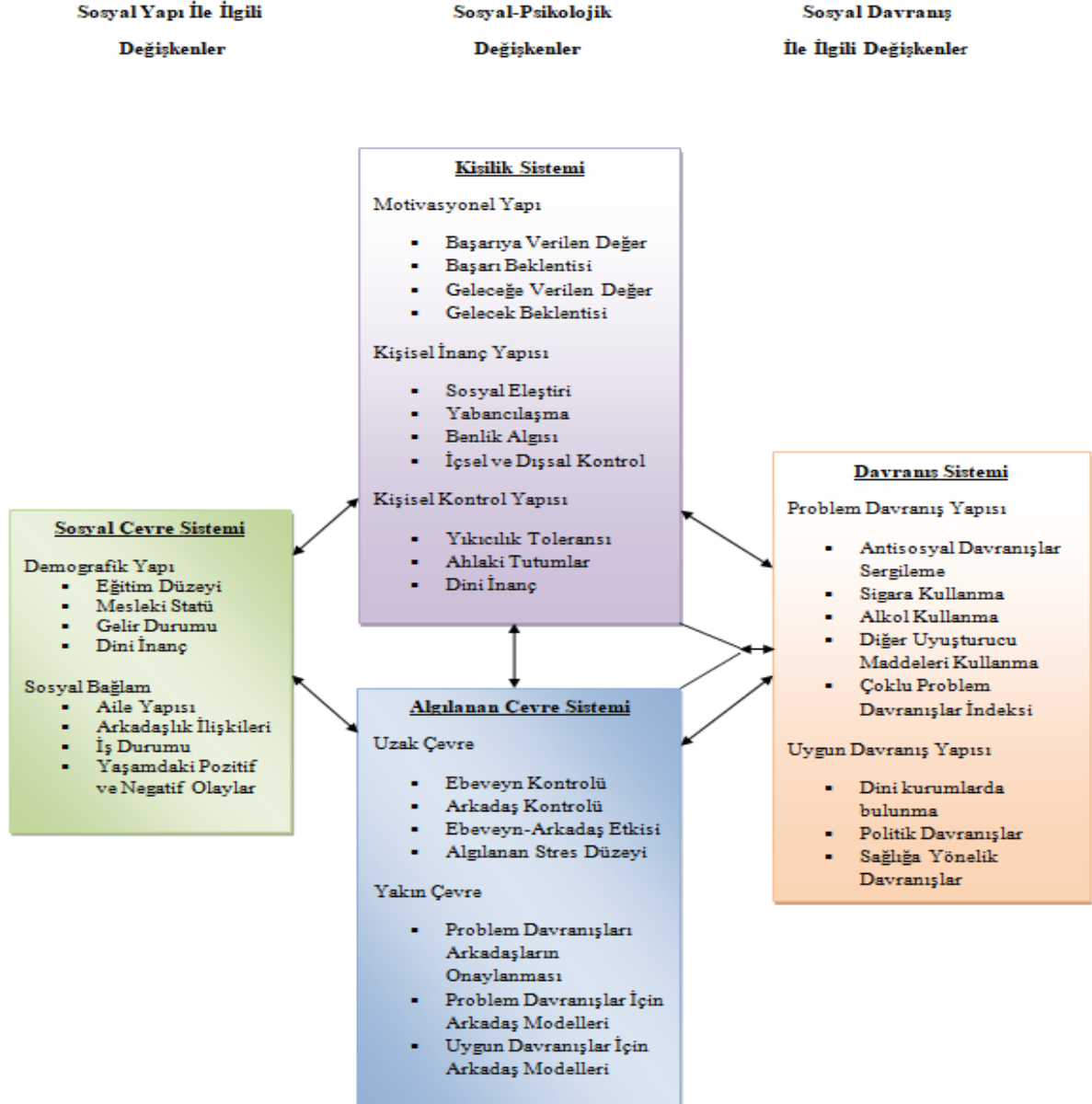
Psiko-sosyal temelli yaklaşımlar içerisinde yer alan, ergenlerde riskli davranışların görülmesini açıklayan, en kapsamlı ve literatürde kabul gören teori Problem Davranış Teorisidir (Gençtanırım Kurt ve Ergene, 2017). Bu araştırmada antisosyal davranışlar bu teori kapsamında açıklanmıştır. Problem Davranış Teorisi Jessor ve Jessor (1977) tarafından öne sürülmüştür. Bu teoriye göre riskli davranışlar, bireylerin ergenlik döneminde başarıyla atlatmaları gereken bazı gelişimsel görevlere engel olmaktadır. Problem Davranış Teorisinde riskli davranışlar; sigara içme, alkol kullanma, diğer uyuşturucu maddelerin kullanılması, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve antisosyal davranışlar olarak sıralanabilir (Siyez, 2016). Riskli davranışlar, ergenlerin gelişimlerini tehlikeye atmakla beraber, onların

sosyal rollerinde yetersizliğe ve bazı psikopatolojik hastalıklara neden olmaktadır. Riskli davranışlar ile ilişkili olarak ergenlerde birtakım psikolojik rahatsızlıklarda çıkabilmektedir. Bu rahatsızlıklara depresyon, anoreksiya nervoza ve bulimia nervoza örnek verilebilir. Buradan hareketle, riskli davranışlar ergenler için kişisel, sosyal ve gelişimsel gibi pek çok açıdan istenmeyen sonuçlara neden olan risk faktörleri olarak yorumlanabilir (Richter, 2010).

Problem Davranış Teorisi riskli davranışların nedenlerini açıklanırken; genetik yapı, kişilik sistemi, sosyal çevre ve davranış sistemi olmak üzere dört farklı sistemden ve bu sistemlerin birbirleriyle olan ilişkisinden bahsetmektedir. Problem davranış teorisi her bir sistem içerisindeki değişkenler riskli davranışları risk faktörü olma ya da koruyucu faktör olma özelliğine sahiptir (Özdemir, 2016). Problem davranış teorisine göre risk faktörleri riskli davranışlarda bulunma olasılığını artırırken, koruyucu faktörler problem davranışlarda bulunma olasılığını azaltmaktadır (Siyez, 2016). Problem Davranış Teorisine göre her bir sistemin taşıdığı değişkenler birey için bir risk faktörü (düşük sosyoekonomik düzey, düşük akademik başarı, ebeveynlerde riskli davranışın varlığı, düşük özgüven) ya da koruyucu faktör (aile kontrolü, yüksek akademik başarı, aile içi iyi bir iletişim, dini inanca bağlılık) olabilmektedir (Özdemir, 2016). Buradan hareketle çevrenin bireyler için hem bir risk faktörü hem de bir koruyucu faktör olduğu görülür. Örneğin ailede riskli davranışların varlığı ergenler için bir risk faktörüken aile kontrolü ergenler için koruyucu bir unsurdur. Ayrıca Problem Davranış Teorisine göre, bir ergenin yaşamında risk faktörleri ne kadar fazla ve koruyucu faktörler ne kadar azsa, ergenlerin bir riskli davranışa dahil olma olasılıkları o kadar fazladır (Jessor, 1991).

Problem davranış teorisi içerisindeki sistemlere ait koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin birbirleriyle olan ilişkisi daha detaylı incelendiğinde, bu faktörlerin biyolojik/genetik, sosyal çevre, algılanan çevre, kişilik ve davranış olmak üzere beş kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Biyolojik/Genetik faktörler içerisinde ailede daha önceden alkol kullanan birinin varlığı risk faktörüne örnek verilirken, zekâ kapasitesinin yüksek olması koruyucu faktör olarak ele alınmıştır. Sosyal Çevre sistemi içerisinde düşük sosyoekonomik düzey, eşitsizlikler risk faktörleridir. Ergenlerin okudukları okulların niteliği, yaşadıkları yerlerdeki iyi komşuluklar, aile içi iyi iletişim sosyal çevre sistemi içerisindeki koruyucu faktörlerdir. Algılanan çevre sistemi içerisinde riskli davranışlara sahip modeller, bireyin ebeveynleri ve arkadaşları arasındaki çatışma riskli davranışlar için

risk faktörleri içerisindedir. Yine algılanan çevre sistemi içerisinde uygun davranışlarla ilgili modellere sahip olmak, riskli davranışların kontrolünü sağlayabilmek ergenler için koruyucu faktörlerdir. Kişilik sistemi içerisinde yer alan düşük benlik saygısına sahip olma ve risk alma eğiliminin fazla olması ergenler için risk faktörü olurken, kişilik sistemi içerisindeki akademik başarıya verilen değer, sağlığa verilen değer ve yüksek yıkıcılık toleransına sahip olma koruyucu faktörlerdir. Son olarak yoğun derecede alkol kullanımı ve düşük akademik başarıya sahip olma davranış sistemi içerisindeki risk faktörleridir. Buna ek olarak, okuldaki etkinliklere katılım sağlama, gönüllü çalışmalar yapma davranış sistemi içerisindeki koruyucu faktörlere örnek verilebilir Ergenlerde bu risk faktörleri sonucunda görülebilecek olası riskli davranışlar; antisosyal davranışlar, sigara, alkol ve madde kullanımı, sağlıksız beslenme, emniyet kemeri kullanmama, okuldan kaçma ve okulda madde kullanma olarak tanımlanmıştır. Bu riskli davranışlar ergenlerin hayatlarında sağlık ve yaşamla ilgili birtakım olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Gösterdikleri riskli davranışlar sonucunda ergenler; hastalıklar, vücut formunun bozulması, akademik başarıda düşüş, sosyal izolasyon, düşük benlik algısı geliştirme, depresyon, intihar ve işsizlik gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler (Jessor, 1998; Akt. Siyez, 2016; 61).

Şekil 1.1 Problem davranış teorisi kavramsal yapısı

Kaynak: Jessor, Donovan, Costa, 1994; Akt. Siyez, 2016

Şekil 1.1 incelendiğinde Problem Davranış Teorisinin kavramsal yapısı görülmektedir. Problem Davranış Teorisi içerisinde riskli davranışlar 4 temel sistem ve bu sistemlere ait koruyucu faktörler ve risk faktörleri vardır. Problem Davranış Teorisi içerisinde yer alan her bir sisteme ait detaylı bilgiler, bu sistemlere ait koruyucu faktörler ve risk faktörleri aşağıda açıklanmıştır.

2.3.3.1. Kişilik Sistemi

Problem davranış teorisi içerisindeki kişilik sistemi; içerisinde motivasyonel yapı, kişisel inanç yapısı ve kişisel kontrol yapısını barındırmaktadır.

Motivasyonel yapı kavramı; başarıya verilen değer, geleceğe verilen değer, başarı ile ilgili beklentiler ve gelecek beklentisinden oluşmaktadır. Motivasyonel yapı kavramı içerisindeki bu bileşenler, bireylerin beklentileri doğrultusunda belirlemiş oldukları hedeflerine yönelmelerini sağlamaktadır. Motivasyonel yapı dolayısıyla kişilik sistemi içerisinde belirlenen iki amaç; başarı beklentisi ve gelecek beklentisidir. Bireylerin başarıya verdikleri değer ne kadar yüksekse, uygun davranışlarda bulunup riskli davranışlardan kaçınmaları o kadar olasıdır. Bunun yanı sıra Jessor'a göre, başarı beklentisi veya gelecek beklentisine ek olarak bireylerin farklı hedeflere yönelik verdikleri değer onları riskli davranışlardan korumasına rağmen bu iki değişkenin Problem Davranış Teorisinde yer almasının nedeni bu değişkenlerin ergenlik döneminde önemli rolleri olmasındandır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Kişisel İnanç Yapısı; sosyal eleştiri, yabancılaşma, benlik algısı, içsel-dışsal kontrol ve depresyonu içerisinde barındırır. Sosyal eleştiri toplum kurallarının reddedilmesidir. Yabancılaşma kavramı ise, bireyin kendini diğerlerinden ayırması anlamına gelmektedir. Sosyal eleştiri ve yabancılaşmanın olmasının yanı sıra, bireylerde meydana gelen düşük benlik algısı, içsel ve dışsal kontrolde azalma ve depresyon belirtileri bireyleri riskli davranışlarda bulunma olasılıkları artırabilir (Jessor, 1987; Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Aynı zamanda Problem Davranış Teorisi kişisel inanç yapısı içerisinde yer alan değişkenlerin problem davranışlar üzerinde dolaylı bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

Kişisel Kontrol Yapısı içerisinde yıkıcılık toleransı, ahlaki tutumlar, dini inançlar ve risk alma eğilimi yer almaktadır. Bu kavramlar içerisinde bireylerin yıkıcılık toleranslarının düşük olması ve risk alma eğilimlerinin fazla olması bireylerin riskli davranışlarda bulunma olasılıklarını artıran birer etmendir (Jessor, 1987; Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Kişilik sistemi içerisindeki risk faktörleri; başarıya verilen değer düşük olması, geleceğe verilen değer düşük olması, başarı beklentisinin düşük olması, gelecek beklentisinin düşük olması, sosyal eleştirinin fazla olması, yabancılaşmanın fazla olması, bireylerin düşük benlik algısına sahip olmaları, dışsal kontrolün düşük olması, yıkıcılık toleransının düşük olması ve risk alma eğiliminin fazla olması bireyleri riskli davranışlarda bulunmaya iten sebeplerdir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

2.3.3.2. Algılanan Sosyal Çevre Sistemi

Problem Davranış Teorisinde öncelikle kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre sistemi ve davranış sistemi olmak üzere üç sistemden bahsedilse de, algılanan sosyal çevre sistemi

kendi içerisinde algılanan çevre sistemi ve sosyal çevre sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Algılanan çevre sistemi içerisinde uzak yapı ve yakın yapı olmak üzere iki bileşen vardır. Uzak yapı içerisinde ebeveyn kontrolü, arkadaş kontrolü, ebeveynler ve arkadaşlar arasındaki ilişkinin niteliği ve stres faktörlerini barındırır. Bu faktörlerin bireylere etkisi dolaylıdır (Jessor, 1987; Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Yakın yapı, riskli davranışları onaylayan bireylerin varlığını, problem davranışlarda bulunan rol modellerin varlığı ve uygun davranışlarda bulunan rol modellerin varlığından oluşmaktadır. Uzak yapıya göre, yakın yapının etkisi daha doğrudandır. Bireylerin riskli davranışlarını onaylayan birilerinin varlığı ve problem davranışlar sergileyen modellerinin olması, bireyleri riskli davranışlara yönelten risk faktörleridir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Tüm bunların yanı sıra, algılanan çevre sisteminden ayrılan sosyal çevre sistemi de kendi içerisinde bileşenlere ayrılmaktadır. Sosyal çevre sistemi bireylerin daha kalabalık bir yapı içerisindeki bireysel özellikleri içermektedir. Bu özellikler; aile yapısı, arkadaşlık ilişkileri, iş durumu, bireylerin hayatlarındaki olumlu ve olumsuz yaşam olaylarını ifade etmektedir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

2.3.3.3. Davranış Sistemi

Davranış sistemi içerisinde riskli davranış yapısı ve uygun davranış yapısı olmak üzere iki ayrı bileşen bulunmaktadır. Riskli davranış yapısı, toplum normlarının dışında kalan, bireylerin gelişimlerine engel olan ve istenmeyen sonuçlara yol açan davranışlardır. Bu davranışlar; sigara kullanma, alkol kullanma, madde kullanma, antisosyal davranışlarda bulunma ve erken yaşta cinsel ilişkide bulunma olarak beş kategoride toplanmıştır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Uygun davranış yapısı ise, sağlığa yönelik davranışlar olarak tanımlanmakta ve sağlıklı beslenme, düzenli uyku, düzenli diş bakımı, düzenli egzersiz yapma gibi davranışlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda uygun davranış yapısı dindarlığa yönelik davranışları da içermektedir (Donovan, Jessor ve Costa, 1993). Bu teoriye göre, ergenlerin sağlıklarını korumaya yönelik davranışlarda bulunması ve dini etkinliklere katılması ergenleri riskli davranışlar göstermeye karşı koruyucu bir faktördür.

2.4. Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde ortaokul ğrencilerinde sıklıkla görülebilecek saldırganlık, şiddet, zorbalık, yalan söyleme, devamsızlık, gibi olası antisosyal davranışlar ile ilgili yurt içinde yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Ergenlerde görülen antisosyal davranışları içeren riskli davranışların koruyucu faktörler ve risk faktörleri açısından değerlendirildiği bir alışma Siyez ve Aysan (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, 15-17 yaş aralığı kapsayan 1237 ergende olası riskli davranışlar ile psikososyal risk faktörlerinin ve koruyucu faktörlerinin ilişkisinin incelenmesidir. Araştırma bulguları incelendiğinde, riskli davranışlar ile risk faktörleri arasında pozitif yönde ilişki; riskli davranışlar ile koruyucu faktörler arasında negatif yönde ilişki elde edilmiştir. Yine bu araştırma bulgularına göre riskli davranışların yordanmasında kişilik sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin, diğer iki sistem olan algılanan evre sistemi ve davranış sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler ve risk faktörlerine göre riskli davranışları yordama gücü daha yüksektir. Bu bilgilerden hareketle koruyucu faktörleri artıran, risk faktörlerini azaltan çalışmalar yapmak, ergenlerde riskli davranışları önlemeye yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Güler (2010)'in sosyal psikoloji bakış açısından ocuk ve ergenlerde suçlu davranış gelişimini incelediği derleme makalede çocukluk döneminde ve ergenlik döneminde görülen antisosyal davranışların gelişimi ve risk faktörlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; risk faktörleri olarak sosyal, biyolojik ve psikolojik faktörlerin problem davranışlara neden olduğunun belirlenmesinin yanı sıra okulla ilgili riskler ve akran etkisi de antisosyal davranışların gelişmesi üzerinde etkili olmasındır. Aynı zamanda araştırma bulgularında ergenin yaşadığı evre ve yaşam tarzı da risk faktörü olarak tanımlanmıştır.

Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer (2010)'in yaptığı araştırmada ergenlerin saldırgan davranışlarının cinsiyet, yaş, çevresel risk, çevresel güvenlik ve okul iklimi algısı değerkenleriyle ne derece farklılaştığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Ankara ili Sincan ilçesinde ikamet eden 400 ortaokul ğrencisi katılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde cinsiyet, yaş, çevresel risk algısı, çevresel güvenlik algısı ve okul iklimi algısı değerkenleri ergenlerin saldırgan davranışlarını anlamlı bir şekilde farklılaştığı grlmştir. Bu çalışmada ergenlik döneminde yaş arttığıca ergenlerin daha fazla saldırgan davranış gösterdikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet değerkeniyle elde edilen bulgular

değerlendirildiğinde erkek öğrencilerin daha fazla saldırgan davranışlarda buldukları belirlenmiştir. Araştırma bulgularından bir diğeri, çevresel riskle ilgilidir. Buldukları çevrenin tehlikeli olduğunu düşünen ergenlerde daha fazla saldırgan davranış sergilendiği rapor edilmiştir. Çevresel güvenlik algısının modele eklenmesiyle çevresel risk algısı yordayıcı gücü azalmıştır. Okul iklimi algısı bu çalışmada saldırgan davranışları yordayan en güçlü değişken olmuştur. Okul iklimini olumlu algılayan ergenlerde daha az sıklıkta saldırgan davranış sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Haskan Avcı ve Yıldırım (2014) ergenlerde görülen şiddet eğiliminin görülme sıklığını bireysel ve ailesel değişkenlere göre incelemek istemişlerdir. Bu doğrultuda araştırmada Adana'da öğrenimine devam eden 899 ergen ile çalışılmıştır. Ergenlerde görülen şiddet eğilimi bireysel nitelikler açısından incelendiğinde, erkek ergenlerde kız ergenlere göre daha fazla, akademik başarısı düşük olan ergenlerin düşük olmayanlara göre daha fazla ve şiddet davranışları içeren filmler izleyen ergenlerin izlemeyenlere göre daha fazla şiddet eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Şiddet eğilimi ailesel nitelikler açısından değerlendirildiğinde de aile içi şiddetin varlığı, ailesinde cezaevinde kalan ya da kalmakta olan ve aile içinde alkol kullanan birinin varlığı ergenler arasında şiddet eğilimini artırmaktadır.

Gönültaş ve Atıcı'nın (2014) yaptıkları bir çalışmada ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri ve saldırganlık düzeyleri araştırılmıştır. Bu araştırmanın amacı, ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeylerinin ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Araştırma 723 8.sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke puanları ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke puanları arttıkça saldırganlık puanları da artış göstermektedir. Araştırma bulguları cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde cinsiyetin saldırganlık düzeylerine anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarının kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmada sosyoekonomik düzeyin etkisi de incelenmiştir. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Araştırmada etkisi incelenen bir diğer değişken, ailede şiddet görme durumudur. Ailede şiddet gördüğünü belirten öğrencilerin saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

Hoşgörür ve Polat (2015)'in ortaokul öğrencilerinden devamsız öğrencilerle yaptıkları çalışmada öğrencilerin devamsızlık nedenleri araştırıldığı çalışma bir nitel araştırmadır. Araştırma grubunu Aydın ili Söke ilçesinde 2013-2014 eğitim öğretim yılı içerisinde 20 gün ve üzerinde devamsızlık yapan öğrenci sayısının en fazla olduğu okul oluşturmaktadır. Araştırma, gönüllü katılım sağlayan 27 öğrenci ile yürütülmüştür. Bu araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla devamsızlık yaptığı görülmüştür. En fazla devamsızlığın ortaokulun son yılı olan 8. Sınıfta yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Antisosyal davranışlar incelenirken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, bu davranışların oluşmasına sebep olan risk faktörleri ve bu davranışları bireylerden uzaklaştıran koruyucu faktörlerin incelenmesidir. Risk faktörleri belirlenerek antisosyal davranışların azaltılmasında ve ortadan kaldırılmasında önleme çalışmaları etkili olabilir. Literatürde önleme çalışmalarının etkililiği ile ilgili yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Kürtüncü ve arkadaşları (2015)'nin ortaokul öğrencileri ile aynı gelişim dönemi içerisinde yer aldığı düşünülen 14-19 yaş arası lise öğrencileri yaptıkları çalışmada, bu ergenlere antisosyal davranışları içerisinde bulunduran riskli davranışlar önleme eğitimi verilmiştir. Bu eğitim sonucunda riskli davranışlar değerlendirilmesinin yapıldığı ölçek puanlarına bakıldığında eğitim öncesi puanlara göre düşüş görülmüştür.

Savi Çakar ve arkadaşlarının (2015) yaptığı bir araştırmada, ergenlerde sıkça rastlanan antisosyal davranışları içeren riskli davranışların öğrenciler ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bir nitel çalışma olup araştırmaya 59 öğretmen ve 50 öğrenci katılmıştır. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde öğrencilerin en çok gösterilen riskli davranışlar olarak sigara içme, okulda şiddet ya da kavga etme, kötü beslenme ve okuldan kaçmayı belirttikleri gözlemlenmiştir. Öğretmenler ise, en çok gösterilen riskli davranışlar olarak sigara içme, okul kurallarına uymama ve kötü beslenmeyi belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin riskli davranışlara ilişkin benzer görüş bildirdikleri görülmektedir. Ayrıca araştırmada öğretmenlere ve öğrencilere riskli davranış gösterme sebepleri de sorulmuştur. Öğretmenler riskli davranışların sebepleri olarak en fazla aile içinde meydana gelen sorunlar, iletişim problemleri ve aile ilgisizliği, olumsuz arkadaş grubu, akran etkisi, çevre etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler riskli davranışların sebepleri olarak en fazla arkadaş çevresi, aile içinde meydana gelen sorunlar, merak ve ebeveyn tutumları olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırma bulgularında önemli bir

nokta, hem öğrencilerin hem öğretmenlerin aile içinde meydana gelen sorunları, ebeveyn tutumlarını ve aile ilgisizliğini riskli davranışların sebebi olarak göstermektedir. Bu durum, riskli davranışlar açısından ailenin önemine dikkat çekmektedir.

Ünişen ve Demirbağ (2016)'ın yaptıkları bir araştırmada ortaokul öğrencilerinde vandalizmin aile ilişkileri, televizyon izleme süreleri, bilgisayar kullanım süreleri, okulun yapısı, sınıf düzeyi ve ailenin aylık ortalama gelir düzeyi gibi değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma Adıyaman ilinde bulunan üç farklı ortaokulda öğrenim gören 376 ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde, okulun yapısı, ailelerin ortalama aylık gelir düzeyi, aile ilişkileri ve televizyon izleme süreleri açısından farklılıklar göstermektedir. Ancak ortaokul öğrencilerinde görülen vandalizm, sınıf düzeyi değişkeni ve bilgisayar kullanım süresi açısından incelendiğinde anlamlı bir fark bulunamamıştır.

İkiz ve Sağlam (2017) tarafından 400 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada ortaokul öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile okula bağlılık düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Şiddet eğilimleri ve okula bağlılık düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, ailenin aylık gelir düzeyi ve kardeş sayısı açısından da incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğrencilerinin şiddet eğilimleri arttıkça okula bağlılık düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra şiddet eğilim düzeyinin erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Okula bağlılık düzeyleri değerlendirildiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre okula bağlılık düzeyleri daha yüksektir. Sınıf düzeyi değişkeni açısından değerlendirildiğinde 8. Sınıf öğrencilerinin diğer sınıf düzeylerine kıyasla şiddete daha eğilimli oldukları ve okula bağlılık düzeylerinin daha düşük olduğu ortaya konulmuştur.

Evgin ve arkadaşları (2019)'nın ortaokul öğrencilerinin şiddet davranışları ve oynadıkları bilgisayar oyunlarını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma 239 ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %43.9'u son bir yıl içerisinde diğer arkadaşları tarafından şiddete maruz kaldıklarını, %42.3'ü de şiddet uyguladığını belirtmiştir. Öğrencilerde bu saldırgan davranışlar en çok tekmelenme, itilme, tokatlanma, tehdit edilme ve lakap takılması olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ortaokul öğrencilerinin saldırganlık ölçeğinden aldıkları toplam puanlar yüksek bulunmuştur. Sınıf düzeyi arttıkça saldırganlık düzeyinde artış görülmektedir. Saldırganlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha çok savaş ve strateji oyunları oynadıkları tespit edilmiştir.

Bedel ve Güler'in (2020) yaptıkları bir çalışmada ortaokul öğrencilerinde saldırganlık, zorbalık ve başa çıkma stratejileri araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ortaokul öğrencilerinin başa çıkma stratejileri, saldırganlık ve zorbalık puanları cinsiyet değişkenine göre incelenmiş, saldırganlık ve zorbalık puanlarını yordamada başa çıkma stratejilerinin önemi araştırılmıştır. Araştırma kapsamında 419 ortaokul öğrencisine ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin saldırganlık, zorbalık ve başa çıkma stratejileri puanlarında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farkın olmadığını sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma sonucuna göre, cinsiyet değişkeni ortaokul öğrencilerinde saldırganlık ve zorbalık düzeyleri vebaşa çıkma stratejilerinde bir farklılık oluşturmamaktadır. Aynı zamanda bu araştırma bulgularında zorbalık ve saldırganlık puanlarını en güçlü yordayan değişkenin olumsuz başa çıkma stratejisi olduğu elde edilmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde ortaokul öğrencilerinde görülen antisosyal davranışlar ile ilgili yurt içinde yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda ortaokul öğrencilerinde görülebilecek olası antisosyal davranışlar olan saldırganlık, şiddet, zorbalık, yalan söyleme, devamsızlık gibi davranışları inceleyen çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlara genel anlamda düşük sosyoekonomik düzey, düşük akademik başarı, şiddet davranışı içeren filmler izleme, aile ilgisizliği, aile içi şiddet, ailede alkol kullanan birinin varlığı gibi faktörlerin neden olduğu; olumlu okul iklimi algısı ve okula bağlılık gibi faktörlerin de antisosyal davranışlar geliştirmekte koruyucu bir faktör olduğu görülmektedir.

2.5. Yurt Dışında Yapılan İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde ergenlerde görülebilecek saldırganlık, şiddet, zorbalık, yalan söyleme, devamsızlık, hırsızlık, okuldan kaçma, evden kaçma gibi olası antisosyal davranışlar ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Dishion, Patterson, Stoolmiller ve Skinner (1991)'ın yaptıkları bir çalışmada erkek çocukların antisosyal davranışları, akran ilişkileri ve ebeveyn kontrolü arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda toplam 206 erkek öğrenci ve aileleri ile çalışılmıştır. Bu erkek öğrenciler, 10 yaşında ve ardından iki yıl sonra 12 yaşında değerlendirilmişlerdir. Araştırma bulguları incelendiğinde ergenlerin antisosyal davranışlar sergileyen akranlar birlikte olması ile ebeveyn kontrolü ve etkili disiplin uygulamaları arasında negatif yönde bir ilişki

olduğunu ortaya koymuşlardır. 10 yaşındaki bireylerde zayıf ebeveyn disiplini, zayıf ebeveyn izleme davranışları ve akran reddi ve akademik başarısızlık, 12 yaşında antisosyal davranışlar sergileyen arkadaşlarla vakit geçirmenin yordayıcısı olmuştur.

Le Blanc, Vallieres ve McDuff (1992) okul bağlamı ve ergenlerde görülen suç faaliyetlerine ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Araştırma aynı zamanda antisosyal davranışları içerisinde barındıran problem davranışları açıklamaya yönelik kuramlar arasında yer alan Sosyal Kontrol Teorisine yönelik hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında 825 ortaokul öğrencisi ile çalışılmıştır. Bu öğrencilerden ilk uygulamadan 2 yıl sonra tekrar veri toplanmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde ergenlerde akademik yetersizliğin okula bağlılığın azalması gibi okul yaşamında birtakım problemlere sebep olduğu ve bunun sonucunda da ergenlerde saldırgan davranışlar gözlemlendiği ifade edilmiştir.

Laird, Pettit, Dodge ve Bates (1999)'in yaptığı bir çalışmada, ergenlerin kendilerinin antisosyal davranışları ile en yakın arkadaşlarının antisosyal davranışları ve arkadaş gruplarının antisosyal davranışları algısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma kapsamında yaşları 12 ve 13 olan toplam 431 ortaokul öğrencisi ile çalışılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde, daha nitelikli arkadaşlıkları olduğunu belirten ergenler, antisosyal davranışlar açısından akranları ile daha fazla benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda akran ilişkileri cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek puan aldıkları gözlemlenmiştir. Kız öğrencilerin akran ilişkilerinde daha iyi olmaları, akranlarından etkilendikleri antisosyal davranışlar açısından da daha riskli konumda oldukları yorumu yapılabilir.

Kerr ve Stattin (2000)'in yaptığı bir çalışmada ergenler üzerinde ebeveyn kontrolü ebeveyn izleme davranışı ve ebeveyn gözetimi incelenmiştir. Araştırma kapsamında İsveç'te 14 yaşındaki 1186 ergen ve aileleri ile çalışılmıştır. Bu araştırma bulgularına göre ebeveyn kontrolünün, ebeveyn izleme ve gözetleme davranışlarının bireyler üzerinde, suça yönelme davranışlarını azaltma, akran seçiminde daha dikkatli olma ve madde kullanımını azaltma gibi etkileri bulunmuştur.

Fan ve Chen (2001)'in yaptıkları çalışmada ebeveyn katılımının öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişkiyi sentezlemek amacıyla meta-analiz yapmışlardır. Araştırma bulguları incelendiğinde, ebeveyn katılımı ile akademik başarı arasında küçük ve orta dereceli bir ilişki elde edilmiştir. Aynı zamanda çalışmada ailenin sosyoekonomik düzeyi ve ebeveynlerin çocukları üzerindeki ilgisinin arasında pozitif yönde ilişkili olduğunu

bulmuşlardır. Ebeveynlerin çocukları üzerindeki ilgisi, çocuklarının problem davranışlara yönelmesinde koruyucu bir etkiye sahiptir. Düşük sosyoekonomik düzey düşük ebeveyn ilgisini, çocuklar üzerinde düşük ebeveyn ilgisi de problem davranışları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda düşük sosyoekonomik düzeye sahip olmanın problem davranışlar açısından bir risk faktörü olduğu söylenebilir.

Ergenlerde antisosyal davranışlar, Smart ve arkadaşları tarafından (2003) Avustralya Mizaç Projesinde detaylı araştırılmıştır. 1983 yılında Victoria'nın kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan 2443 bebek ve ailelerinin katıldığı araştırma çocuk gelişimine ilişkin geniş bir boylamsal çalışmadır. Yılda ya da iki yılda bir e-posta yolu ile bireylerden, ebeveynlerinden ve öğretmenlerinden 13 kez veri toplanmıştır. Araştırmada çocukluktan yetişkinliğe uzanan zaman diliminde antisosyal davranışlar, bu davranışlara kişisel faktörlerinin etkisi ve akran ve aile gibi çevresel faktörlerin etkisi incelenmiştir. Araştırmada antisosyal davranışlar şiddet içeren antisosyal davranışlar ve şiddet içermeyen antisosyal davranışlar olarak ikiye ayrılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu ise, şiddet içeren antisosyal davranışları gösteren bireyler, şiddet içermeyen antisosyal davranışları gösteren bireyler ve her iki gruptaki antisosyal davranışları gösteren bireyler olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Araştırmada oldukça önemli noktalara vurgu yapıldığı düşünülmektedir. Araştırmada hem şiddet içeren antisosyal davranışları hem de şiddet içermeyen antisosyal davranışları birlikte gösteren grubun diğer iki gruba göre erken çocukluk yaşantıları belirgin bir şekilde farklı bulunmuştur. Önemli bir diğer bulgu, şiddet içeren antisosyal davranışları gösteren bireyler ve hem şiddet içeren antisosyal davranışları gösteren hem de şiddet içermeyen antisosyal davranışları gösteren bireylerin, yalnızca şiddet içermeyen antisosyal davranışları gösteren bireylere göre, duygularını kontrol etmede güçlük yaşadıkları ve kişilerarası ilişkilerinde zorluk yaşadıkları saptanmıştır. Geç çocukluk ve erken ergenlik döneminin antisosyal davranışlar için kritik bir dönem olduğu, ergenliğin ilk yıllarının antisosyal davranışlar geliştirmeye giden yolda çok önemli bir geçiş noktası olduğu önemli bulgular arasındadır. Bu bulgu, antisosyal davranışları önlemeye yönelik müdahale stratejilerinin önemini ortaya koymaktadır. Araştırmada, ergenlik döneminde çok önemli iki sosyal bağlam olan akranlar ve ebeveynlerle ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Ergenlerin antisosyal davranış gösteren akranlarının olması bireylerin yaşam boyu antisosyal davranışa neden olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlik ve aile ortamının önemine de dikkat çeken araştırmada, daha yüksek düzeyde aile kontrolü, daha olumlu ebeveyn çocuk ilişkisinin koruyucu faktörler olduğuna değinilmiştir.

Farrington (2005) tarafından antisosyal davranışların risk faktörlerinin belirlenmesi amacıyla bir derleme araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre antisosyal davranışlarda bulunmak için başlıca erken risk faktörleri, düşük okul başarısı, düşük aile geliri, antisosyal davranışlarda bulunan ebeveynler ve akranlar, dürtüsellik, düşük zekâ, yetersiz ebeveyn kontrolü, çocuk fiziksel istismarı, cezalandırıcı ebeveyn disiplini, parçalanmış aileler, yüksek suç oranı bulunan mahallede yaşamaktır. Bu değişkenler bireylerin antisosyal davranışlarda bulunma riskini artırmaktadır.

Odgers ve arkadaşları (2007)'nin yaptıkları bir boylamsal araştırmada, antisosyal davranışları içerisinde bulunduran riskli davranışların ileriki gelişim dönemlerini nasıl etkileyeceği incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmada çocukluk döneminde başlayan davranış problemlerine karşı ergenlik döneminde başlayan riskli davranışlarının geçerliliğini değerlendirmek ve yaşam boyu devam eden riskli davranışlar ile ilişkili olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda; 526 erkek 7, 9, 11, 13, 15, 18, 21 ve 26 yaşlarında değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde, ergenlik döneminde başlayan riskli davranışların yetişkinlik döneminde sorun yaşama riskini artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada ergenlik döneminde antisosyal davranışlarda bulunan bireylerin, antisosyal davranışlarda bulunmayan bireylere göre on dört fiziksel sağlık sorunu arasından yedisine sahip olduklarını ve on beş ruh sağlığı sorunu arasından dokuzuna sahip olduklarını göstermektedir.

Sorlie, Hagen ve Ogden (2008)'in yaptığı bir boylamsal araştırmada ortaokul öğrencisinde sosyal yeterlik ve antisosyal davranışların süreklilik ve ayırt edicilik derecesi araştırılmıştır. Bu bağlamda Norveç'te 391 ortaokul öğrencisi ile çalışılmıştır. Araştırma için gerekli veriler, bu ortaokul öğrencilerinden, ebeveynlerinden ve öğretmenlerinden toplanmıştır. Çalışmanın yapıldığı ilk uygulama bu ortaokul öğrencileri 13 yaşındayken, 17 ay sonra yaklaşık 15 yaşında tekrar değerlendirilmişlerdir. Araştırma bulgularına göre ortaokul öğrencilerinin 13 yaşında düşük sosyal yeterliğe sahip olmaları 15 yaşında gösterdikleri antisosyal davranışları yordamıştır. Aynı zamanda sosyal yeterlik ve antisosyal davranışlar arasında güçlü negatif bir ilişki elde edilmiştir. Buradan hareketle ortaokul öğrencilerinde sosyal yeterlik azaldıkça antisosyal davranışlardaki artıştan bahsedilebilir. Araştırmanın diğer bir bulgusu, hem sosyal yeterlik hem de antisosyal davranışlar ileriki yıllarda süreklilik göstermiştir.

Van Lier, Vitaro, Barker, Koot ve Tremblay (2009)'in çocukluk döneminden ergenlik dönemine geçiş noktasında bireylerin fiziksel şiddet içeren davranışları, hırsızlık, vandalizm ve alkol ve madde kullanımının incelendiği araştırma 10 ve 15 yaş aralığında, farklı ve okullardan 360 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırmada fiziksel şiddet, vandalizm, hırsızlık ve alkol madde kullanımının gelişimsel yörüngelerindeki farklılıklar incelenmiştir. Araştırma bulgularına bakıldığında incelenen fiziksel şiddet, hırsızlık, vandalizm ve alkol-madde kullanımının yaşla birlikte arttığı görülmektedir. Öğrencilerde vandalizm on dört yaşında en fazladır. Yine bu araştırma bulgularında öğrencilerin ergenlik dönemine ulaştıklarında fiziksel şiddet göstermelerinin azalmaya başladığı saptanmıştır.

Criss, Shaw, Moilanen, Hitchings ve Ingoldsby (2009)'ın yaptıkları antisosyal davranışlar ve sosyal becerilerle ilgili olarak aile, akran ve mahalle faktörlerinin etkisinin incelendiği bir boylamsal araştırmada, hem orta çocukluk döneminde hem de erken ergenlik döneminde antisosyal davranışlar ve sosyal beceriler arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanı sıra erken çocukluk döneminde yüksek düzeyde destekleyici ebeveynlik uygulaması, daha az mahalle içerisindeki tehlike ve annede daha az depresif belirtiler; erken ergenlik dönemindeki bireylerin daha az antisosyal davranışlarda bulunmalarını ve daha yüksek düzeyde sosyal beceriler geliştirmelerini sağlamıştır. Aynı zamanda bu çalışmada orta çocukluk akran kabulü ve antisosyal davranışların ilişkisinin incelendiği en önemli değişken olmuştur. Akran kabulü ergenlerin antisosyal davranışı ile anlamlı ve ters orantılı bulunmuştur. Sosyal beceriler ile akran kabulünün ilişkisi incelendiğinde de, bu ilişkinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu görülmektedir. Bu araştırma bulguları genel anlamda değerlendirildiğinde aile, akran ve mahalle faktörlerinin antisosyal davranışların gelişmesinde kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Stepp ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan bir boylamsal araştırmada risk altında bulunan ergenlerde sosyal yeterlik, genç yetişkinlik döneminde görülen suçluluk ile akademik başarı ile ilişkisinde akran suçluluğunun aracı etkisi incelenmiştir. 257 erkek katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmada bireyler 13 yaşından 25 yaşına kadar incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, yüksek düzeyde sosyal yeterliğe sahip erkek ergenlerin, ergenlik dönemi boyunca sapkın davranışlarda bulunan akranları ile olan ilişkilerinin azaldığı ve bunun sonucunda da erken yetişkinlik döneminde daha az suçlu davranışlarda buldukları görülmüştür. Aynı zamanda bu araştırma bulgularında sosyal yeterlikleri yüksek ergenlerin akademik başarılarında bir artış gözlemlenmiştir.

Schofield, Conger, Conger, Martin, Simons ve Cutrona (2012)'nin yaptıkları bir araştırmada geç çocukluk döneminde aile desteği ve antisosyal davranışlar arasındaki ilişkide aile desteğinin koruyuculuğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada 673 aileden oluşan bir örneklem grubundan veriler toplanmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde aile desteği, geç çocukluk dönemindeki bireyleri yüksek düzeyde antisosyal davranışlar sergilemekten korumuştur.

Cutrin, Gomez-Fraguela ve Angeles-Luengo (2014)'nin yaptıkları bir çalışmada ebeveyn izleme, aile desteği ve aile çatışması gibi aile uygulamalarına ilişkin değişkenlerin ve sapkın arkadaşların varlığının öğrencilerin antisosyal davranışları üzerindeki etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu daha önce suçlu davranışlar gösteren bireyler oluşturmaktadır. Suçlu davranışlarda bulunan öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha fazla antisosyal davranışlarda buldukları gözlemlenmiştir. Bu öğrenciler daha fazla sapkın arkadaşları olduklarını belirtmiştir. Aynı zamanda araştırmanın diğer bulguları incelendiğinde bu öğrenciler aileleri ile daha fazla çatışma yaşamakta ve daha düşük ebeveyn izleme davranışına işaret etmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, aile desteği ile bu öğrencilerin suçlu davranışlarda bulunmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Logan ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları bir araştırmada 3931 ortaokul ve ortaokul öğrencileri ile aynı gelişim dönemi içerisinde yer alan lise öğrencileriyle çalışılmıştır. Araştırma kapsamında bu ergenlerde şiddet içeren davranış, intihar düşüncesi ve silah taşıma geçmişine sahip olma durumu risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından incelenmiştir. Araştırmada suça karışan bir arkadaşın varlığı, akranlarından şiddet görme, depresif semptomlara sahip olma ve yasa dışı madde kullanma risk faktörü olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ele alınan koruyucu faktörler ise, ebeveyn kontrolü, ebeveyn desteği ve okula bağlılık durumlarıdır. Araştırma bulguları incelendiğinde risk faktörlerine sahip olan ergenlerin, şiddet içeren davranışlar sergileme, intihar düşüncesi ve silah taşıma geçmişine sahip olma durumunun diğer ergenlerden iki ile üç kat daha fazla olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bu ergenlerin düşük ebeveyn kontrolüne sahip oldukları da araştırma bulguları içerisinde yer almaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde ortaokul öğrencilerinde görülen antisosyal davranışlar ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda ortaokul öğrencilerinde görülebilecek olası antisosyal davranışlar olan saldırganlık, şiddet, zorbalık,

yalan söyleme, devamsızlık gibi davranışları inceleyen çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlara genel anlamda sapkın veya suçlu davranışlarda bulunan bir akranın varlığı, ebeveynlerden veya akranlardan şiddet görme, yasa dışı madde kullanma, aile çatışması, düşük akademik başarı ve düşük sosyoekonomik düzey ve düşük düzeyde akademik yeterlik gibi faktörlerin neden olduğu; ebeveyn kontrolü, aile desteği, okula bağlılık, sosyal yeterlik düzeyinin yüksek olması ve daha olumlu ebeveyn çocuk ilişkisi gibi faktörlerin de antisosyal davranışlar sergilemekte koruyucu bir faktör olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, araştırma kapsamında bulunan çalışma grubu ve araştırmada kullanılan veri toplama araçları tanıtılmıştır. Verilerin toplanmasında izlenen yol ve verilerin analizinde kullanılan yöntemler açıklanmıştır.

Bu araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk aşamasında ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların ölçülmesine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın amacına uygun olarak Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranış Ölçeği geliştirme basamakları açıklanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise, ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlarcinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri ile incelenmiş ve antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleri ile yordayıcılığı test edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirilmiştir. Aynı zamanda geliştirilen ölçek doğrultusunda ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlarının çeşitli değişkenler ile incelenmesi amaçlandığı için araştırmanın modeli ilişki tarama modeli olarak belirlenmiştir. İlişki tarama modelleri, iki ve daha çok değişken arasındaki değişimin varlığını ve derecesini birlikte belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2016).

3.2 Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında veri toplanan çalışma grubu Nevşehir merkezdeki ortaokullardan basit seçkisiz örnekleme metoduyla seçilmiştir. Basit seçkisiz örnekleme metodu, her bir örnekleme birimine eşit seçilme şansı vererek seçilen birimlerin örnekleme alındığı yöntemdir. Bu örnekleme yönteminde evrendeki tüm birimler, örnekleme seçilmek için eşit ve bağımsız bir şansa sahiptir (Büyüköztürk vd., 2014). Bu bölümde araştırma kapsamında yer alan çalışma grubuna ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır.

Çalışma grubunu 2021-2022 akademik yılında Nevşehir İl Merkezine bağlı 9 farklı ortaokulda öğrenim gören 802 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada ortaokul

öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri ile incelenmesi ve antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik açısından yordanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmaya katılan öğrencilerle antisosyal davranışların çeşitli değişkenler ile yapılan T testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve çoklu doğrusal regresyon analizinin yapıldığı çalışma grubunun detaylı özelliklerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3. 1 Araştırmanın Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	415	51,70%
	Erkek	387	48,30%
Sınıf Düzeyi	5.Sınıf	192	23,90%
	6.Sınıf	164	20,40%
	7.Sınıf	253	31,50%
	8.Sınıf	193	24,10%
Algılanan Akademik Başarı	Düşük	110	13,70%
	Orta	353	44,00%
	Yüksek	339	42,30%
Algılanan Sosyoekonomik Düzey	Düşük	159	19,80%
	Orta	442	55,10%
	Yüksek	201	25,10%
Toplam		802	100,00%

Tablo 3.1 incelendiğinde çalışma grubunun %51,7'sinin kız öğrencilerin oluşturduğu, %48,3'ünü ise erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin %23,9'u 5.sınıf, %20,4'ü 6.sınıf, %31,5'i 7.sınıf, %24,1'i ise 8.sınıftır. Ayrıca bu öğrencilerin %13,7'si akademik başarılarını düşük olarak algıladığını, %44'ü akademik başarılarını orta olarak algıladığını ve %42,3'ü akademik başarılarını yüksek olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Sosyoekonomik düzey değişkeninin betimsel istatistik sonuçları incelendiğinde öğrencilerin %19,8'i sosyoekonomik düzeyi düşük olarak algıladığını, %55,1'i sosyoekonomik düzeyi orta olarak algıladığını ve öğrencilerin %25,1'i sosyoekonomik düzeyi yüksek olarak algıladığını belirtmişlerdir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları, araştırmanın amacına yönelik uygun görülen ölçeklerden seçilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları; Kişisel Bilgi Formu, Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği ve Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğidir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin demografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey, aile kontrolü ve aile desteği ile ilgili sorular yer almaktadır. Kişisel bilgi formuna ekler bölümünde (EK-2) yer verilmiştir. Algılanan akademik başarı ve algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri öğrencilere düşük, orta ve yüksek şeklinde sınıflandırılarak sorulmuştur. Aile kontrolü ve aile desteği değişkenlerinin soruları 5’li likert tipte hazırlanmıştır. Bu değişkenlerin açımlayıcı faktör analizinde madde faktör yüklerine, açıkladıkları varyans oranına ve iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) hesaplamasına bakılmıştır. Açıklanan varyans ve iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3. 2 Kişisel Bilgi Formunda Yer Alan Bağımsız Değişkenlerin Madde Faktör Yükleri

Maddeler	Aile Desteği	Aile Kontrolü
M5	.91	
M6	.91	
M7	.87	
M8		.89
M9		.89
M10		.86
M11		.84

Tablo 3.2’de Kişisel Bilgi Formunda yer alan aile desteği ve aile kontrolü değişkenlerinin madde faktör yükleri yer almaktadır. Bu bağlamda aile desteği boyutunda yer alan madde faktör yüklerinin .87 ve .91 arasında değiştiği, aile kontrolü boyutunda yer alan madde faktör yüklerinin ise .84 ve .89 arasında değiştiği gözlemlenmektedir.

Tablo 3. 3 Kişisel Bilgi Formunda Yer Alan Bağımsız Değişkenlerin Açıklanan Varyans Oranları ve İç Tutarlık Güvenirlik Katsayıları

Değişken	Madde Numarası	Açıklanan Varyans	İç Tutarlık Katsayısı (Cronbach α)
Aile Desteği	5, 6, 7	81,1	,88
Aile Kontrolü	8, 9, 10, 11	76,8	,89

Tablo 3. 3'te görüldüğü gibi kişisel bilgi formunda yer alan 3 madde aile desteğini ölçmektedir. Aile desteğinin açıklanan varyans oranı 81,1 ve iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) değeri, 88'dir. Aile kontrolü 4 maddeden oluşmaktadır. Aile kontrolü değişkeninin açıkladığı varyans oranı 76,8; iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) değeri, 89'dur.

3.3.2. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği, bu araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranışlarının belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme hedefi doğrultusunda riskli davranışların antisosyal davranış alt boyutundan oluşan likert tipi ölçek geliştirilmiştir. Antisosyal davranışlar ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Ölçek maddelerinin hazırlanmasında Jessor ve Jessor (1977) tarafından geliştirilen Problem Davranış Kuramı esas alınmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde görünüş ve kapsam geçerliliği için uzman görüşüne, yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizine başvurulmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışması için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ile hesaplanmış ve test tekrar test güvenirlik çalışması yapılmıştır. Özetle ölçeğin geliştirilmesinde likert tipi ölçek geliştirme basamakları izlenmiştir.

Ölçeğin geliştirilme sürecinde Tezbaşaran (2008)'ın Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzunda önerdiği süreç esas alınmıştır. Ölçek maddelerinin hazırlanmasında Jessor ve Jessor (1977) tarafından geliştirilen Problem Davranış Teorisi esas alınmıştır. Maddelerin yazılması sürecinde antisosyal davranışlar ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır. Madde havuzu toplamda 13 maddeden oluşmuştur. Bu 13 maddenin yer aldığı deneme formu oluşturulmuştur. Oluşturulan deneme formu ile en az doktora derecesine sahip 1'i Ölçme ve Değerlendirme alanından, 4'ü ise Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanından olmak üzere 5 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlardan madde havuzunda yer alan maddelerin antisosyal davranışlarla ilgili olup olmadıkları hakkında fikir

alınmıştır. Maddelerin antisosyal davranışlara uygunluğunun incelenmesi uzmanlardan istenmiş ve bu maddeler hakkında uygun, uygun değil, düzeltilmeli şeklinde değerlendirme yapmaları istenmiştir. Uzmanların incelemesi sonucunda iki madde üzerinde düzeltmeler yapılmış ve uzmanlardan biri tarafından önerilen yeni bir madde uygulama formuna eklenmiştir. Deneme formunda 14 madde yer almıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ait elde edilen bulgular ileriki bölümlerde verilmiştir.

Ölçekte toplam 13 madde vardır. Ayrıca ölçek; dört maddeden oluşan *şiddet*, beş maddeden oluşan *uygun davranış yapısı* ve dört maddeden oluşan *uygun olmayan davranış yapısı* olmak üzere toplamda 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ortaokul öğrencilerinden 3'lü likert tipte geliştirilen ölçek maddelerini kendilerine en uygun seçeneği 1=Katılmıyorum, 2=Kısmen Katılıyorum ve 3=Katılıyorum şeklinde işaretlemeleri istenmiştir. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinde ters puanlanması gereken maddeler bulunmaktadır. Bu maddelerin numaraları 1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11'dir. Şiddet alt boyutundan alınabilecek puan aralığı 4-12, uygun davranış yapısı boyutundan alınabilecek puan aralığı 5-15 ve uygun olmayan davranış yapısı alt boyutundan alınabilecek puan aralığı 4-12 arasında değişmektedir. Ölçek toplamından alınabilecek puanlar ise, 13-39 arasında değişmektedir. Geliştirilen ölçek antisosyal davranışlar için toplam puan vermektedir. Bu sebeple, ölçekten elde edilen puanlar ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları ifade etmektedir. Elde edilen puan ne kadar yüksekse öğrencinin antisosyal davranış gösterme düzeyi o kadar yüksektir. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin örnek maddelerine ekler bölümünde yer verilmiştir. (EK-4) Ölçeğin cevaplanma süresi ortalama 10 dakika aralığındadır.

3.3.2.1.Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesinde Veri Toplanan Çalışma Grupları

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların ölçülmesine yönelik ölçek geliştirme çalışmalarının yapılması amacıyla dört farklı çalışma grubu oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında bu çalışma grupları ile; deneme formu ile pilot uygulama, Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi, Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi, Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin güvenilirlik çalışması için test tekrar test güvenilirlik hesaplaması yapılmıştır. Bu çalışma gruplarına ait detaylı bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

Çalışma Grubu 1.

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin pilot uygulamasının yapıldığı gruptur. Gerçekleştirilen pilot uygulama kapsamında araştırmmanın birinci çalışma grubunu; 2021-2022 akademik yılında Nevşehir İl Merkezine bağlı bir ortaokulda öğrenim gören 25 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin pilot uygulaması 7.sınıf öğrencileri ile yapılmıştır.

Tablo 3. 4 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki Birinci Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	11	%44
	Erkek	14	%56
Toplam		25	%100

Tablo 3. 4 incelendiğinde pilot uygulama yapılan çalışma grubunun %44'ünü kız öğrencilerin oluşturduğu, %56'sını ise erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir.

Çalışma Grubu 2.

İkinci çalışma grubunu 2021-2022 akademik yılında Nevşehir İl Merkezine bağlı 3 ortaokulda öğrenim gören 265 ergen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bu ergenler ile geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliğinin incelenmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. Faktör analizinde örneklem büyüklüğü hakkında literatürde farklı görüşler vardır. Tezbaşaran (2008), geliştirilecek olan ölçeğin madde sayısının 3-4 katı mümkünse daha fazla katı kadar örnekleme çalışmanın güvenilir sonuçlar verdiğini, MacCallum vd. (1999) ise madde sayısının 5 ile 10 katı olmasının güvenilir sonuçlar verdiğini ifade etmiştir. Ölçek deneme formunda 14 madde yer almaktadır. Çalışmanın güvenilir sonuç vermesi için madde sayısının en az 10 katı kadar kişiye ulaşılması planlanmış ve açımlayıcı faktör analizi için 265 kişiye ulaşılmıştır. Ölçeklerin 14'ü eksik doldurulduğu için işleme dahil edilmemiş ve 251 kişiden elde edilen veriler ile açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinin yapıldığı çalışma grubuna ait demografik özellikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3. 5 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki İkinci Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	130	%51,8
	Erkek	121	%48,2
Sınıf Düzeyi	5.Sınıf	65	%25,9
	6.Sınıf	70	%27,9
	7.Sınıf	64	%25,5
	8.Sınıf	52	%20,7
Toplam		251	%100

Tablo 3. 5 incelendiğinde çalışma grubunun %51,8'ini kız öğrencilerin oluşturduğu, %48,2'ini erkek öğrencilerin oluşturduğu; öğrencilerin %25,9'unun 5.sınıf, %27,9'unun 6.sınıf, %25,5'inin 7.sınıf ve %20,7'sinin 8. Sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Çalışma Grubu 3.

Üçüncü çalışma grubunu 2021-2022 akademik yılında Nevşehir İl Merkezine bağlı 5 ortaokulda öğrenim gören 510 ergen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bu ergenlerden elde edilen veriler ile açımlayıcı faktör analizi sonuçlarının test edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. Faktör analizinde örneklem sayısı Comrey ve Lee (1992)'e göre toplanan veri sayısı 100 olduğunda zayıf, 200 olduğunda orta, 300 olduğunda iyi, 500 olduğunda çok iyi ve 1000 olduğunda ise mükemmel olacağını bildirmişlerdir. Buradan hareketle doğrulayıcı faktör analizi yapmak için örneklem sayısının çok iyi olduğu söylenebilir. Ölçeklerin 10'u eksik doldurulduğu için işleme dahil edilmemiş ve 500 kişiden elde edilen veriler ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinin yapıldığı çalışma grubunun detaylı demografik özellikleri Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki Üçüncü Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	241	%48,2
	Erkek	259	%51,8
Sınıf Düzeyi	5.Sınıf	137	%27,4
	6.Sınıf	117	%23,4
	7.Sınıf	128	%25,6
	8.Sınıf	118	%23,6
Toplam		500	%100

Tablo 3. 6 incelendiğinde çalışma grubunun %48,2 'sini kız öğrencilerin oluşturduğu, %51,8'ini erkek öğrencilerin oluşturduğu, öğrencilerin %27,4'ü 5.sınıf, %23,4'ü 6.sınıf, %25,6'sı 7.sınıf ve %23,6'sı 8.sınıf oldukları görülmektedir.

Çalışma Grubu 4.

Geliştirilen ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayısının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışma, 2021-2022 akademik yılında Nevşehir İl Merkezine bağlı 1 ortaokulda öğrenim gören 33 öğrenciden oluşmaktadır. Ortaokul öğrencileri için antisosyal davranış ölçeği, bu öğrencilere üç hafta zaman aralığıyla iki kez uygulanmıştır. Bu öğrencilerden toplanan veriler ile ölçeğin test tekrar test güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Araştırmaya katılan 3 katılımcı ikinci uygulamada bulunmamaları sebebiyle analizde değerlendirilmeye alınmamıştır ve toplamda 30 öğrenci ile test tekrar test çalışması yapılmıştır. Test tekrar test güvenilirlik çalışması 6. Sınıf öğrencileri ile yapılmıştır.

Tablo 3.7 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geliştirilmesindeki Dördüncü Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	17	%56,6
	Erkek	13	%43,3
Toplam		30	%100

Tablo 3.7 incelendiğinde test tekrar test güvenilirlik çalışmasının yapıldığı çalışma grubunun %56,6'sını kız öğrencilerin oluşturduğu, %43,3'ünü ise erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir.

3.3.2.2. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Geçerlik Çalışmaları

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğine ait yapılan geçerlik çalışmaları; görünüş, kapsam ve yapı geçerliği olmak üzere üç geçerlik çalışmasından oluşmaktadır. Aşağıda geçerlik çalışmaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.3.2.1.1. Görünüş ve Kapsam Geçerliği

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin geliştirilme süresince görünüş ve kapsam geçerliğinin belirlenmesi amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Ölçek deneme formunda yer alan maddelerin ölçme amacına uygunluğu ve ölçülmek istenen özelliği temsil durumu uzman görüşüne göre belirlenir (Karasar, 2016). 13 maddelik madde havuzu oluşturulduğunda deneme formunda en az doktora derecesine sahip 1'i Ölçme ve Değerlendirme alanından, 4'ü ise Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanından olmak üzere 5 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Bu kapsamda uzmanların görüşlerini belirtebilecekleri uzman görüşü formu oluşturulmuştur. Uzman görüşü formunda 3'lü likert tipi (1=uygun, 2=düzeltilmeli, 3=uygun değil)derecelendirme kullanılmıştır. Ayrıca uzmanların maddeler hakkında fikirlerini belirtebilecekleri boş alanlar bırakılmıştır. Uzman görüşü yanıtları sonucunda uzmanların üzerinde uzlaştığı maddeler deneme formunda kalır, bazı maddeler üzerinde düzenlemeler yapılır, bazı maddeler ise ölçekten çıkartılır (Erkuş, 2019). Alınan uzman görüşleri sonrasında 2 maddede düzenlemeler yapılmış, 1 yeni madde de deneme formuna eklenmiştir. Erkuş (2019)'a göre, ölçek deneme formunun büyük bir gruba uygulamadan önce küçük bir grupta pilot uygulamasının yapılması; ölçekte yer alan maddelerin anlaşılabilirliği, cevaplayan kişiler tarafından anlaşılmayan yerlerin tespit edilmesi, ortalama cevaplama süresinin belirlenmesi konularında yarar sağlamaktadır. Bu doğrultuda 25 kişilik bir gruba pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonrasında öğrenciler tarafından anlaşılmayan maddeler üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu düzenlemelerden sonra açımlayıcı faktör analizi için 14 maddeden oluşan uygulama formu oluşturulmuştur.

3.3.2.1.2. Yapı Geçerliği

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu analizler sonucunda elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi (AFA), bir dizi maddenin nasıl gruplaşacağını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir analizdir (Erkuş, 2019). Açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen bulgularda ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testi değerleri incelenmiştir. KMO ve Bartlett küresellik testi veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2021). KMO değerinin .60 ve üzerinde bir değere sahip olması (Tabachnick ve Fidell, 2015; Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2016) başka bir deyişle elde edilen değer 1'e yaklaşması (Seçer, 2017) gerekmektedir. Bartlett Küresellik testi toplanan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlar (Seçer, 2017). Bartlett Küresellik testi değerinin de anlamlılık düzeyinin .01'den küçük olması beklenilmektedir (Büyüköztürk, 2002). Bu kapsamda deneme formu ile elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 3. 8 İkinci Çalışma Grubundan Toplanan Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu Sonuçları

KMO Örneklem Yeterliliği		,844
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık χ^2	809,704
	Serbestlik Derecesi	78
	Anlamlılık Değeri	,000

İkinci çalışma grubundan toplanan verilerin faktör analizine uygunluğu sonuçları incelendiğinde veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını gösteren KMO değerinin ,844 ve Bartlett Küresellik testi değerinin de anlamlılık düzeyinin ,000 olduğu görülmektedir. Buradan veri setinin yapısı ve örneklem büyüklüğünün yeterliliğinin faktör analizi için uygun olduğu yorumu yapılabilir.

Açımlayıcı faktör analizi yapıldıktan sonra madde öbeklerinden bir faktör oluşup oluşmadığına karar vermek için literatürde çeşitli yöntemler vardır. Bu araştırmada özdeğerlerin 1'den büyük olması ve özdeğerlerin saçılım grafiği yöntemleri kullanılmıştır. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinden elde edilen özdeğerler ve bu özdeğerlerin açıkladığı varyans değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.9 Ortaokul Öğrenci İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinden Elde Edilen Özdeğerler ve Varyans Değerleri

Boyutlar	Özdeğer	Açıklanan Varyans
Faktör 1	4,22	32,50
Faktör 2	1,46	11,26
Faktör 3	1,29	9,93
Toplam		53,70

Tablo 3. 9 incelendiğinde yapılan analiz sonrasında özdeğeri 1'den büyük üç faktörün ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu üç faktörün, toplam varyansın %53,7'sini açıkladığı görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen varyans oranları ne kadar yüksek olursa, geliştirilen ölçeğin faktör yapısı da o kadar güçlü olmaktadır (Lee ve Comrey, 1979). Scherer, Wiebe, Luther ve Adams (1988)'a göre sosyal bilimler alanında yapılan bir faktör analizi sonucunda faktörlerin açıkladıkları toplam varyansın %40 ile %60 arasında bir değer alması yeterli kabul edilmektedir. Buradan hareketle bu varyans oranının kabul edilebilir seviyede olduğu yorumu yapılabilir. Oluşan toplam varyansın %32,50'sini birinci faktör, %11,26'sını ikinci faktör ve %9,93'ünü de üçüncü faktör açıklamaktadır.

Faktör sayısını belirlemede kullanılan bir diğer yöntem de yamaç-birikinti grafiğidir. Analiz sonucunda elde edilen yamaç-birikinti grafiğine ekte (EK-1) yer verilmiştir. Yamaç-birikinti grafiği incelendiğinde birinci faktörden sonra bir düşüş gerçekleştiği, ikinci ve üçüncü faktörde ivme kaybettiği ve üçüncü faktörden sonra grafiğin yatay bir düzeyde ilerlediği gözlemlenmektedir. Grafik verileri incelendiğinde geliştirilen ölçeğin üç faktörden oluştuğuna karar verilmiştir.

Bu işlemlerden sonra ayrıca döndürme işlemi yapılmıştır. Dik döndürme tekniklerinden varimax kullanılmıştır. Temel bileşenler analizi kullanılmıştır.

Tablo 3. 10 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği Faktör Yapısı ve Faktör Yükleri

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
M8	.71		
M7	.69		
M10	.68		
M12	.64		
M11	.59		
M9		.72	
M6		.71	
M14		.68	
M13		.64	
M1			.81
M3			.77
M2			.62
M4			.51

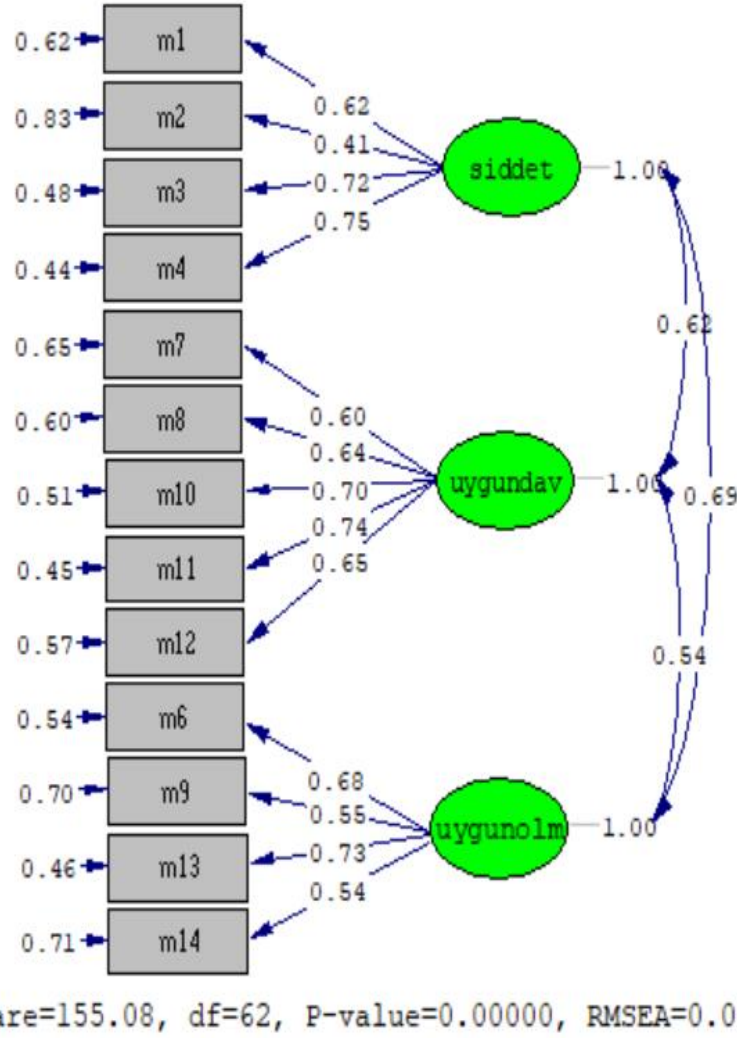
Tablo 3. 10'da Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin alt boyut isimlerine ve bu alt boyutlarda yer alan maddelere ve madde faktör yüklerine yer verilmiştir. Faktör yükü, bir maddenin ilgili faktör ile arasındaki korelasyonu göstermektedir (Erkuş, 2019). Faktör analizinde her bir faktör madde yük değerinin .45 ve üzerinde olması gerektiği belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2021, Kline, 2005; Tabachnick ve Fidell, 2015). Ayrıca birden fazla faktörde yer alan madde yük değerleri arasındaki farkın .10'dan büyük olması gerekmektedir (Tavşancıl, 2014). Bu araştırmada madde yük değerleri .45 olarak esas alınmıştır. Madde yük değeri .45'in altında kalan 1 madde (m5) ölçekten çıkarılmıştır.

Tablo 3. 11. Ölçek Alt Boyutlarının Adlandırılması ve Boyutlara İlişkin Maddeler

Boyut	Boyut Adı	Maddeler
1	Uygun Davranış	7, 8, 10, 11, 12
2	Uygun Olmayan Davranış	6, 9, 13, 14
3	Şiddet	1, 2, 3, 4

Açımlayıcı faktör analizi yapıldıktan sonra oluşan üç faktörlü toplamda 13 maddeden oluşan yapının doğruluğunun test edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için toplamda 500 kişiden oluşan üçüncü çalışma

grubundan veri toplanmış ve bu veriler bilgisayara aktarılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) Lisrel 8.80 programında yapılmıştır. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına Şekil 2.2’de yer verilmiştir.

Şekil 2. 2 Birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Şekil 2.2 incelendiğinde Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğine ait maddelerin faktör yükleri görülmektedir. Doğrulayıcı faktör analizinde ilk olarak faktör yüklerine ilişkin t değerleri incelenmiştir. T değerlerinin kırmızı ile gösterilmesi manidar olmadığı anlamını taşımaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016). Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde T değerleri kırmızı ile gösterilmemiştir. Faktör yükleri incelendiğinde, uygun davranış boyutundaki maddelerinin yük değerlerinin .60 ile .74 arasında değiştiği, uygun olmayan davranış boyutundaki maddelerin yük değerlerinin .54 ile .73 arasında değiştiği ve şiddet boyutundaki maddelerin yük değerlerinin .41 ile .75 arasında

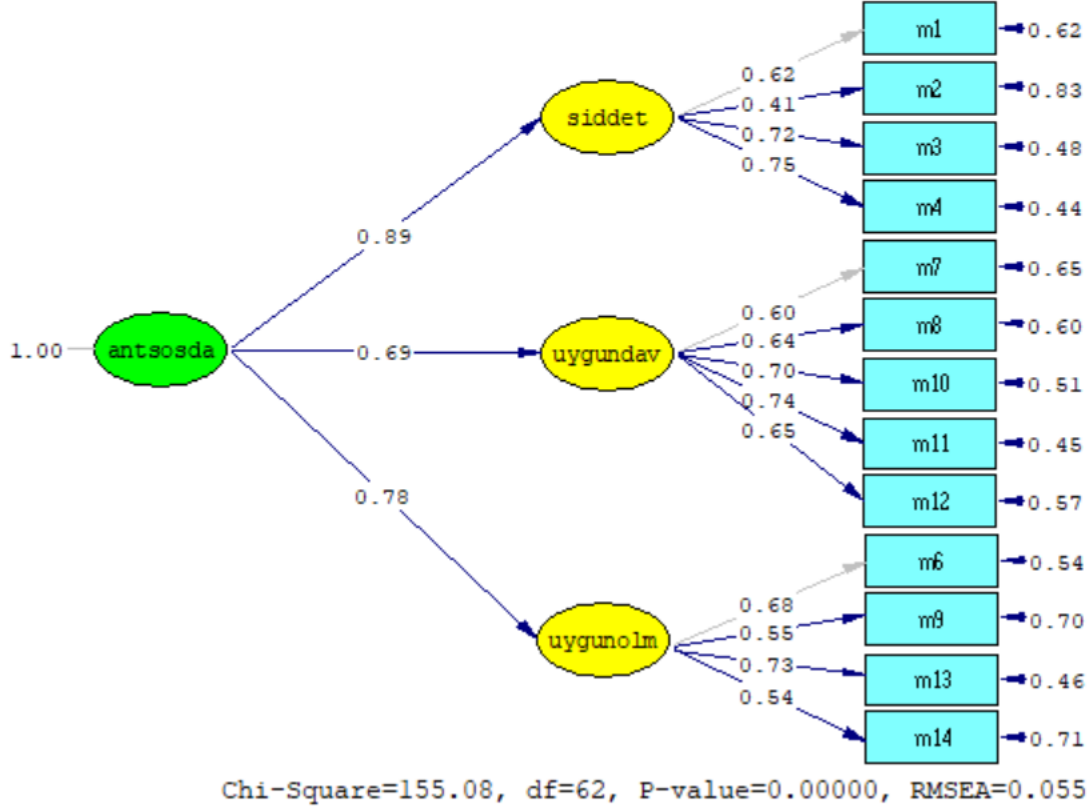
değiştirdiği görülmektedir. Ayrıca bunun yanı sıra doğrulayıcı faktör analizinde incelenmesi gereken model uyum indeksleri vardır. Bu çalışmada dikkate alınan model uyum indekslerine aşağıdaki tabloda detaylıca yer verilmiştir.

Tablo 3.12 Doğrulayıcı Faktör Analizi Model Uyum İndeksleri

İndeks	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü	Araştırma Bulgusu	Sonuç
χ^2/df	≤ 2	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$	2,50	İyi Uyum
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$.05	İyi Uyum
CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$.98	Mükemmel Uyum
NNFI	$.95 \leq NNFI \leq 1.00$	$.90 \leq NNFI \leq .95$.97	Mükemmel Uyum
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$.95	İyi Uyum
AGFI	$.95 \leq AGFI \leq 1.00$	$.90 \leq AGFI \leq .95$.93	İyi Uyum

Kaynak: (Schermelellh Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Browne ve Cudeck, 1992; Sümer, 2000; Hooper, Caughlan ve Mullen, 2008).

Tablo 3. 12 incelendiğinde bu çalışmada kullanılan model uyum indekslerinin Ki kare uyum testi (Chi-Square Goodness), Yaklaşık Ortalama Hataların Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NNFI), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI) ve Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI) olduğu görülür. Tablodaki mükemmel uyum ölçütleri ve kabul edilebilir uyum ölçütleri dikkate alınarak araştırma bulguları değerlendirildiğinde Ki kare uyum testi değerinin (χ^2/df) iyi uyum gösterdiği, RMSEA değerinin iyi uyum gösterdiği, CFI ve NNFI indekslerinin mükemmel uyum gösterdiği, GFI ve AGFI indekslerinin ise iyi uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Yapılan ilk doğrulayıcı faktör analizi sonrasında uyum indekslerinde literatürde kabul gören değerler elde edildiği için herhangi bir modifikasyon işlemi yapılmamıştır. Sonuç olarak modelin yapıya iyi uyum verdiği görülmektedir. Buradan açılımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen 3 faktörlü 13 maddeden oluşan yapının doğrulandığı yorumu yapılabilir. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği 3 alt boyuttan ve toplamda 13 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği için ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına Şekil 2.3'te yer verilmiştir.

Şekil 2.3 İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Şekil 2.3 incelendiğinde alt boyutların faktör yükleri, uygun davranış yapısı boyutu için .69, uygun olmayan davranış yapısı boyutu için .78 ve şiddet boyutu için .89 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda üç alt boyutun antisosyal davranışları anlamlı bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Bununla birlikte doğrulayıcı faktör analizinde incelenmesi gereken uyum indeksleri ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizinde de incelenmiştir. Elde edilen uyum indeksleri $\chi^2/df=2,50$; RMSEA= .05, CFI= .98, NNFI= .97, GFI= .95, AGFI= .93 olarak bulunmuştur. Tablo 1’de doğrulayıcı faktör analizi model uyum indeksleri dikkate alındığında yapılan ikinci düzey faktör analizi sonucunda incelenen model uyum indekslerinin kabul edilebilir seviyede olduğu görülmektedir. Aynı zamanda model, ölçeğin toplam puan vermeye uygun olduğunu göstermektedir.

3.3.2.3. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Güvenirlik Çalışmaları

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğine ait yapılan güvenirlik çalışmaları; iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) ve test tekrar test yöntemlerinden oluşmaktadır. Aşağıda güvenirlik çalışmaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.3.2.3.1. İç Tutarlık Katsayısına İlişkin Sonuçlar

Geliştirilen ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında öncelikle iç tutarlık güvenirlik katsayısına başvurulmuştur. İç tutarlık katsayısı Cronbach Alpha yöntemi kullanılarak ölçeğin toplamı ve ölçeğin alt boyutları için hesaplanmıştır. İç tutarlık güvenirlik katsayısı hem açımlayıcı faktör analizinin yapıldığı ikinci çalışma grubundan elde edilen verilerle hem de doğrulayıcı faktör analizinin yapıldığı üçüncü çalışma grubundan elde edilen verilerle ayrı ayrı belirlenmiştir. Cronbach α katsayısına bakarak güvenirlik hakkında çıkarımda bulunmak için dikkate alınan değerlendirme kriteri aşağıdaki gibi yorumlanabilir.

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ölçek güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek oldukça güvenilirdir (Kalaycı, 2008).

İkinci çalışma grubundan toplanan verilerle gerçekleştirilen iç tutarlık güvenirlik katsayılarına Tablo 3.13'te yer verilmiştir.

Tablo 3. 13 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin İkinci Uygulamadan Elde Edilen İçtutarlık Katsayıları

n:251	Uygun Davranış	Uygun Olmayan Davranış	Şiddet Boyutu	Ölçek Toplam
İç Tutarlılık Katsayısı (Cronbach α)	.73	.70	.70	.81

Tablo 3. 13 incelendiğinde geliştirilen ölçeğin toplam içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .81 olarak elde edilmiştir. Alt boyutlara ait güvenirlik katsayıları incelendiğinde uygun davranış içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .73, uygun olmayan davranış içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .70 ve şiddetboyutu içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .70'dir. Güvenirlik katsayıları Kalaycı (2008)'ya göre değerlendirildiğinde ölçek toplam ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach α güvenirliğinin yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Üçüncü çalışma grubundan toplanan verilerle gerçekleştirilen iç tutarlık güvenilirlik katsayılarına Tablo 3.14’te yer verilmiştir.

Tablo 3. 14 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Üçüncü Uygulamadan Elde Edilen İçtutarlık Katsayıları

n:500	Uygun Davranış	Uygun Olmayan Davranış	Şiddet Boyutu	Ölçek Toplam
İç Tutarlık Katsayısı (Cronbach α)	.80	.71	.70	.84

Tablo 3. 14 incelendiğinde geliştirilen ölçeğin toplam içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .84 olarak bulunmuştur. Alt boyutlara ait güvenilirlik katsayılarına bakıldığında uygun davranış içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .80, uygun olmayan davranış içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .71 ve şiddet boyutu içtutarlık katsayısı (Cronbach α) = .70’dir. Güvenirlik katsayıları Kalaycı (2008)’ya göre değerlendirildiğinde ölçek toplam ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach α güvenirliliğinin yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

3.3.2.3.2. Test Tekrar Test Güvenirliğine İlişkin Sonuçlar

Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin test tekrar test çalışması 2021-2022 akademik yılında Nevşehir İl Merkezine bağlı bir ortaokulda öğrenim gören 33 öğrenciden toplanan veriler ile gerçekleştirilmiştir. Ortaokul öğrencileri için antisosyal davranış ölçeği, bu öğrencilere üç hafta zaman aralığıyla iki kez uygulanmıştır. İlk uygulamaya katılan 3 öğrencinin ikinci uygulamada bulunmaması sebebiyle bu kişilerden toplanan veriler analize dahil edilmemiştir. Elde edilen test tekrar test güvenilirlik katsayılarına Tablo 3.15’te verilmiştir.

Tablo 3. 15 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin Test Tekrar Test Güvenirlik Katsayıları

n:30	Uygun Davranış	Uygun Olmayan Davranış	Şiddet Boyutu	Ölçek Toplam
Test Tekrar Test Güvenirliği	.79	.69	.73	.93

Tablo 3. 15’te görüldüğü gibi Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin alt boyutları için elde edilen test tekrar test güvenirlik katsayıları, uygun davranış için .79, uygun olmayan davranış için .69 ve şiddet için .73 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin toplam güvenirligi için bu değer .93’tür. Yapılan analizler sonucunda Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği toplamda 13 maddeden ve şiddet, uygun davranış ve uygun olmayan davranış olmak üzere üç alt boyuttan oluşan bir ölçme aracıdır. Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinden alınan puanlar, ortaokul öğrencilerindeki antisosyal davranış göstermeyi işaret etmektedir. Ortaokul öğrencilerinin bu ölçekten aldıkları puan ne kadar yüksekse o kadar yüksek antisosyal davranış gösterdikleri anlamına gelmektedir.

3.3.3. Akran İlişkileri Ölçeği

Kaner (2000) tarafından geliştirilen Akran İlişkileri Ölçeği, ergenlerin akranları ile ilişkilerini incelemek amacıyla geliştirilmiştir. Toplam 18 maddeden oluşan ölçeğin 4 alt boyutu vardır. Bu boyutlar; bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat şeklinde ifade edilebilir. Ölçekte 5’li likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Her zaman (5), sık sık (4), ara sıra (3), nadiren (2), hiçbir zaman (1) şeklinde tanımlanmıştır. Ölçeğin güvenirligi için yapılan çalışmaların sonucunda ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .86, Spearman Brown testi yarılama güvenirlik katsayısı .73 ve test tekrar test güvenirlik katsayısı .93 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları sırasıyla .86, .69, .58 ve .58; Spearman Brown testi yarılama güvenirlik katsayıları sırasıyla .84, .66, .60 ve .62; test tekrar test güvenirlik katsayıları sırasıyla .93, .88, .84 ve .77 olarak bulunmuştur. Ölçek toplam puanından alınan yüksek puan ergenin akranları ile olumlu ilişkilerinin olduğunu gösterirken, alınan düşük puan ergenin akranları

ile olumsuz ilişkilerini göstermektedir. Akran İlişkileri Ölçeğinin alt boyutlarına aşağıda detaylıca yer verilmiştir.

- **Bağlılık alt boyutu**, ergenlerin birbirleri ile karşılıklı sevgi ve yakınlık duymalarını ifade eder ve 8 maddeden oluşmaktadır (1, 4, 10, 11, 12, 13, 15, 16).
- **Güven ve Özdeşim boyutu**, ergenlerin birbirlerine güvenmeleri ve özdeşleşmeleriyle ilgili maddelerden oluşmaktadır ve 4 maddedir (2, 8, 9, 18).
- **Kendini açma boyutu**, ergenlerin sorunlarının arkadaşlarıyla paylaşmalarını ölçülmektedir ve bu boyut, 3 maddeden oluşmaktadır (6, 7, 14).
- **Sadakat boyutu** ise başı derde giren arkadaşını korumak için yalan söylemeyi ve her daim arkadaşlarının yanında olmayı içeren 3 maddeden oluşmaktadır (3, 5, 17).

Bu araştırmada Akran İlişkileri Ölçeği ölçek toplamı için içtutarlık katsayısı (Cronbach α) hesaplanmış ve .92 bulunmuştur.

3.3.4. Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği

Özer ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen Ergenler için Yeterlik Algısı Ölçeği, lise öğrencilerinin yeterlik algılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Akademik yeterlik ve sosyal yeterlik olmak üzere iki alt boyutu vardır. Ölçekte akademik yeterlik ile ilgili 16 madde, sosyal yeterlik ile ilgili 14 madde vardır. Ölçekte 5'li likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Hiç uygun değil (1), uygun değil (2), kısmen uygun (3), uygun (4), tamamen uygun (5) şeklinde tanımlanmıştır. Yapılan güvenirlik çalışmaları sonucunda iç tutarlık katsayıları akademik yeterlik boyutu için .93, sosyal yeterlik için .86, ölçeğin bütünü için ise iç tutarlık güvenirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlik katsayıları akademik yeterlik boyutu için .94, sosyal yeterlik boyutu için ise .90 olarak elde edilmiştir. Ölçekten elde edilen yüksek puan ergenlerin kendilerini yeterli algıladığını, elde edilen düşük puan ise ergenlerin yeterlik algılarının düşüklüğüne işaret etmektedir.

Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları lise öğrencilerinden toplanan veriler ile yapılmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu ortaokul öğrencileri oluşturduğu için lise öğrencileri için geliştirilen Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinin ve içtutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda geliştirilen Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinin yapılması için

veri toplanan 500 kişiden oluşan çalışma grubu içinden random yolla 300 kişi çekilmiştir. Bu 300 ortaokul öğrencisinden toplanan veriler ile Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi ve iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) hesaplaması tekrar yapılmıştır. İç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) akademik yeterlik alt boyutu için ,91; sosyal yeterlik alt boyutu için ,86; ölçek toplamı için ,93 olarak bulunmuştur. Ergenler İçin Yeterlik Algısının ölçeğinin tekrarlanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre akademik yeterlik alt boyutu madde faktör yüklerinin .45-.75 arasında değiştiği, sosyal yeterlik alt boyutunun madde faktör yüklerinin .42-.69 arasında değiştiği görülmüştür. Bunun yanı sıra, doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarında incelenmesi gereken uyum indeksleri vardır. Bu indekslerin; $\chi^2/df = 1,87$, RMSEA değeri .05, CFI= ,91, GFI= ,86, AGFI= ,83 ve NNFI= ,82. olduğu görülmüştür. Bu değerler, modelin iyi uyum verdiğini göstermektedir. Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin tekrarlanan doğrulayıcı faktör analizi ve Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin güvenirlik katsayısı hesaplanmasının yapıldığı çalışma grubuna ait bilgiler detaylıca verilmiştir.

Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizinin ortaokul öğrencilerinde tekrarlanması ve Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) hesaplamasının yapıldığı çalışma grubunun detaylı demografik özellikleri Tablo 3. 16'da gösterilmiştir.

Tablo 3. 16 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizinin Yapıldığı Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	137	%45,6
	Erkek	163	%54,4
Sınıf Düzeyi	5.sınıf	69	%23
	6.sınıf	81	%27
	7.sınıf	65	%21,6
	8.sınıf	85	%28,3
Toplam		300	100%

Tablo 3. 16 incelendiğinde Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizinin tekrarlanması ve Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeğinin iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach α) hesaplamasının yapıldığı çalışma grubunun %45,6'sının kız öğrencilerin oluşturduğu, %54,4'ünü erkek öğrencilerin oluşturduğu

görülmektedir. Bu öğrencilerin %23'ünü 5.sınıf öğrencileri, %27'sini 6. Sınıf öğrencileri, %21,6'sını 7.sınıf öğrencileri ve %28,3'ünü 8.sınıf öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir.

3.4. İşlem Yolu

Verilerin toplanmasına ilişkin süreçte kullanılacak ölçekler için izin alınmıştır. Ortaokul Öğrencilerinde Antisozyal Davranışların İncelenmesi isimli araştırmanın yapılabilmesi amacıyla Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izin alınmıştır. (EK-8) Ayrıca araştırmanın başlangıcında Millî Eğitim Bakanlığında Nevşehir merkeze bağlı farklı ortaokullarda araştırmanın gerçekleştirilebilmesine yönelik veri toplama araçlarının uygulanabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. (EK-9) Veri toplama sürecinin başlangıcında uygun gün ve saatlerin belirlenmesi için okulların idare ve psikolojik danışma ve rehberlik servisi ile iletişim kurulmuştur. Veri toplama araçlarının uygulanması araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekler uygulanmaya başlamadan önce araştırmacı tarafından öğrencilere açıklama yapılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan tüm veri toplama araçlarının uygulanması ortalama 25-30 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Veri analizleri, SPSS 25 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi Lisrel 8.80 programında araştırmada yer alan diğer analizler SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Ölçeklere verilen yanıtlar, bilgisayara girilmeden önce uygulama formları detaylı incelenmiştir. Bu incelemelerde samimi yanıtlar içermediği düşünülen ve boş bırakılmış madde içeren ölçekler değerlendirmeye alınmamıştır. Geliştirilen ölçeğin geçerlik çalışması; görünüş, kapsam ve yapı geçerliği olarak ele alınmıştır. Yapı geçerliğinin test edilmesi amacıyla Açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi (AFA), bir ölçekte yer alan maddelerin kaç alt boyut altında toplanabileceğini ve aralarında oluşan ilişkinin türünü belirleme dayalı bir tekniktir. Açımlayıcı faktör analizi geliştirilen ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi için yapılmaktadır (Çoklu, Şekercioğlu ve Büyüköztürk,2016). Açımlayıcı faktör analizi yapılmadan önce veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi amacıyla Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Küresellik testi uygulanır (Büyüköztürk, 2021). Bu test sonuçlarında veri setinin faktör analizine uygunluğu test edildikten sonra, ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde temel

bileşenler analizi (Principal Component Matrix) ve döndürme yöntemleri içerisinde varimaks döndürme yöntemi kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 13 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşan bir yapı elde edilmiştir. Ölçek geliştirme ve ölçek uyarlama çalışmalarında daha önce açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapının doğruluğunun sınanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılmaktadır (Seçer, 2017). Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeğinin AFA sonucunda elde edilen modeli, LISREL 8.80 programında test edilmiştir. Bu analiz sonucunda model doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında test tekrar test güvenirlik yöntemi ve iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach Alfa) hesaplanmıştır. Bu araştırmanın bağımlı değişkeni antisosyal davranışlar; bağımsız değişkenleri ise cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı, sosyoekonomik düzey, aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, sosyal yeterlik ve akademik yeterliktir. Bağımsız değişkenlere ait frekans ve yüzde dağılımları betimsel istatistikler de incelenmiştir. Normallik testi için çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Ortaokul öğrencileri için antisosyal davranış ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız gruplar t testi; sınıf düzeyi, akademik başarı ve sosyoekonomik düzey değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği kullanılmıştır. Analizlerde hata payı üst sınırı .05 kabul edilmiştir. Bağımsız/İlişkisiz t testi iki grubun bir sürekli değişkenden aldıkları değerlerin karşılaştırılmasında veya iki bağımsız/ilişkisiz örneklem ortalaması arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının karşılaştırılmasında kullanılır (Büyüköztürk, 2021; Seçer, 2017). Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ise, ilişkisiz/bağımsız iki ya da daha çok örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek için kullanılır (Büyüköztürk, 2021). Analiz sonuçlarına bulgular bölümünde detaylıca yer verilmiştir. Araştırmanın aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik gibi diğer bağımsız değişkenlerinin antisosyal davranışları ne derece yordadığının test edilmesi amacıyla bu değişkenlerle çoklu regresyon analizi tekniklerinden adımsal regresyon yapılmıştır. Çoklu Regresyon Analizi, aralarında ilişki olduğu belirlenen en az üç değişken arasından birinin bağımlı değiştiği olduğu ve en az ikisinin bağımsız değişken olarak tanımlanması ile aralarındaki bu ilişkinin matematiksel olarak ifade edilme sürecidir. Özellikle tarama araştırmalarında iki veya daha fazla bağımsız değişkenin bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Seçer, 2017). Aynı zamanda araştırma kapsamında Ortaokul Öğrencileri için Antisosyal

Davranış Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin ortalama değerler, standart sapma, ölçek toplamından ve alt boyutlarından alınabilecek minimum ve maksimum puanlar ve veri dağılımının normalliğini gösteren çarpıklık ve basıklık katsayıları içeren betimsel istatistikler incelenmiştir. Bu değerlere aşağıda Tablo 3.17’de yer verilmiştir.

Tablo 3.17 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Değişken	n	En Küçük	En Büyük	X	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Şiddet Boyutu	802	4	12	8.67	2.48	-.286	-1.044
Uygun Davranış	802	5	15	11.89	2.96	-.619	-.756
Uygun Olmayan Davranış	802	4	12	9.42	2.46	-.679	-.640
Ölçek Toplam	802	13	39	29.99	6.38	-.230	-.846

Tablo 3.17 incelendiğinde ölçeğin tamamından alınan puan ortalamasının 29.99, standart sapmasının ise 6.38 olduğu görülmektedir. Katılımcıların ölçekten aldığı puanların $(29.99-6.38)$ 23 ile $(29.99+6.38)$ 36 arasında değiştiği görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerleri veri dağılımının normal olup olmadığı hakkında bilgi verir. Bu değerler, -2 ile +2 arasında değer aldığı anda veri setinin normal olduğu ifade edilebilir (Büyüköztürk, 2021). Yukarıdaki tabloda tüm değişkenlere ait çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde değerlerin -2 ile +2 arasında olduğu ve dolayısıyla veri dağılımının normal olduğu söylenebilir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

4.1 Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden cinsiyet ile bağımlı değişkeni antisosyal davranışların arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan bağımsız/ilişkisiz gruplar T testi sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 4. 1 Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişkiye İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	t	Sd	p
Kız	415	29,8	6,51	-,469	800	,639
Erkek	387	30,1	6,25			

* $p < .05$

Tablo 4. 1 incelendiğinde erkek öğrencilerin ortalaması kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Fakat ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranışlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan bağımsız/ilişkisiz örneklem T testi sonuçları incelendiğinde ortalamalar arasındaki bu farkın anlamlı olmadığı görülmektedir ($t(800) = -,469$, $p = 0.63$, $p > 0.05$). Buna göre cinsiyet ile ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir.

4.2. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların sınıf düzeyi değişkeni ile arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış ölçeği puanları ile sınıf düzeyi arasındaki ilişkiye ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 2 Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Puanları ile Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye İlişkin

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	X	Ss	F	p
5.sınıf	194	30,2	6,57	8,568	,000*
6.sınıf	162	28,3	6,88		
7.sınıf	255	31,3	6,07		
8.sınıf	191	29,3	5,76		

*p<.05

Tablo 4.2 incelendiğinde, sınıf düzeyine göre ortaokul öğrencilerinin Antisosyal Davranış ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görülmektedir ($F_{798} = 8,568$, $p < .05$). Sınıf düzeyine göre farkın hangi gruplar arasında olduğu çoklu karşılaştırma testleri (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve bu analizde Tamhane testi tercih edilmiştir. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan analizler sonucunda elde edilen çoklu karşılaştırma değerleri Tablo 4.3 'te verilmiştir.

Tablo 4. 3 Sınıf Düzeyine Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

Grup I	Grup J	P
5.sınıf	6.sınıf	.054
	7.sınıf	.302
	8.sınıf	.661
6.sınıf	5.sınıf	.054
	7.sınıf	.000*
	8.sınıf	.600
7.sınıf	5.sınıf	.302
	6.sınıf	.000*
	8.sınıf	.002*
8.sınıf	5.sınıf	.661
	6.sınıf	.600
	7.sınıf	.002*

*p<.05

Tablo 4. 3 incelendiğinde, çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. 7.sınıf öğrencilerinin antisosyal davranış puanları incelendiğinde, diğer sınıf düzeylerindeki öğrencilerin antisosyal davranış puanları

arasındaki en yüksek ortalamaya sahip olduğu fakat 7.sınıf öğrencilerinin ve 5.sınıf öğrencilerinin antisosyal davranış puanları arasındaki fark anlamlı olmadığı bulunmuştur.

4.3. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Algılanan Akademik Başarı Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Algılanan akademik başarıya göre ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda elde edilen bulgular tablo 4. 4'te verilmiştir.

Tablo 4. 4 Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Ölçeği Puanları ile Algılanan Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Akademik Başarı	N	X	Ss	F	P
Düşük	226	32,0	5,25	27,678	.000*
Orta	285	30,3	6,32		
Yüksek	291	28,0	6,51		

*p<.05

Tablo 4.4 incelendiğinde, algılanan akademik başarıya göre ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görülmektedir ($F_{799} = 27,678$, $p < .05$). Algılanan akademik başarı değişkenine göre farkın hangi gruplar arasında olduğu çoklu karşılaştırma testleri (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve bu analizde Tukey HSD testi tercih edilmiştir. Algılanan akademik başarı değişkenine göre çoklu karşılaştırma değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.5 Akademik Başarıya Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

Grup I	Grup J	P
Düşük	Orta	.005*
	Yüksek	.000*
Orta	Düşük	.005*
	Yüksek	.000*
Yüksek	Düşük	.000*
	Orta	.000*

*p<.05

Tablo 4.5. incelendiğinde, çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre algılanan akademik başarı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Akademik başarısını düşük olarak algılayan ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış puanları en

yüksek bulunmuştur ve akademik başarısını orta ve yüksek olarak algılayanların ölçek puanlarıyla aradaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre ortaokul öğrencilerinin akademik başarıları azaldıkça antisosyal davranış puanlarının arttığı görülmektedir.

4.4. Ortaokul Öğrencilerinde Antisosyal Davranışların Algılanan Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Algılanan sosyoekonomik düzeye göre ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin algılanan sosyoekonomik düzeye göre antisosyal davranış puanlarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.6 Ortaokul Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Ölçeği Puanları ile Algılanan Sosyoekonomik Düzey Arasındaki İlişkiye İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Sosyoekonomik Düzey	n	x	Ss	F	P
Düşük	245	32,0	5,85	66,005	,000*
Orta	350	30,8	6,02		
Yüksek	207	26,0	5,82		

*p<.05

Tablo 4.6 incelendiğinde, algılanan sosyoekonomik düzeye göre ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görülmektedir ($F_{799} = 66,005$, $p < .05$). Sosyoekonomik düzeye göre farkın hangi gruplar arasında olduğu çoklu karşılaştırma testleri (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve bu analizde Tamhane testi tercih edilmiştir. Sosyoekonomik düzey değişkenine göre çoklu karşılaştırma değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. 7 Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

Grup I	Grup J	P
Düşük	Orta	.040*
	Yüksek	.000*
Orta	Düşük	.040*
	Yüksek	.000*
Yüksek	Düşük	.000*
	Orta	.000*

*p<.05

Tablo 4.7 incelendiğinde, çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre sosyoekonomik düzeyler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Düşük düzeyde sosyoekonomik durumda olduğunu algılayan öğrencilerin antisosyal davranış puanları incelendiğinde, diğer sosyoekonomik düzeylerindeki öğrencilerin antisosyal davranış puanları arasındaki en yüksek ortalamaya sahip olduğu ve aradaki bu farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Algılanan sosyoekonomik düzey azaldıkça ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanlarının arttığı görülmüştür.

4.5. Antisosyal Davranışlar, Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Sosyal Yeterlik ve Akademik Yeterlik Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Tablo 4. 8 Antisosyal Davranışlar, Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Sosyal Yeterlik ve Akademik Yeterlik Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6
Aile Desteği	1					
Aile Kontrolü	.822**	1				
Akran İlişkileri	.611**	.652**	1			
Sosyal Yeterlik	.420**	.507**	.603**	1		
Akademik Yeterlik	.001	.052	.040	.260**	1	
Antisosyal Davranışlar	-.448**	-.470**	-.471**	-.212**	-.273**	1

*p<.05

Tablo 4.8 incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranışları ile aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, sosyal yeterlik ve akademik yeterlik değişkenleri

arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Tablo 4.8 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanları ile aile desteği arasındaki korelasyon katsayısının $-.448$ olduğu, ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanları ile aile kontrolü arasındaki korelasyon katsayısının $-.470$, ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanları ile akran ilişkileri arasındaki korelasyon katsayısının $-.471$, ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanları ile sosyal yeterlik arasındaki korelasyon katsayısının $-.212$ ve ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanları ile akademik yeterlik arasındaki korelasyon katsayısının $-.273$ olduğu görülmektedir.

4.6.Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Akademik Yeterlik ve Sosyal Yeterlik Değişkenlerinin Antisosyal DavranışlarıYordama Gücüne İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Araştırmadan elde edilen bulgular; akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik, sosyal yeterlik ve aile destek değişkenlerinin hep birlikte ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların %32'sini açıkladığını ortaya koymaktadır. Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları en güçlü yordayan değişkenler önem sırasına göre; akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik, sosyal yeterlik ve aile desteği şeklinde ifade edilebilir. Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar, çoklu regresyon analizinde 5 adımda açıklanmıştır.

Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, sosyal yeterlik ve akademik yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine yönelik yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarının yer aldığı aşağıdaki Tablo 4.9 incelendiğinde 1. Adıma giren bağımsız değişkenin akran ilişkileri olduğu görülmektedir. Akran ilişkileri, antisosyal davranış puanlarının %22'sini açıklamaktadır ($F_{800} = 228.521$; $p=.000$).

Tablo 4. 9 Aile Desteği, Aile Kontrolü, Akran İlişkileri, Sosyal Yeterlik ve Akademik Yeterlik Değişkenlerinin Antisosyal Davranışlar Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu

Model	Bağımsız Değişkenler	B	S. H.	Beta	t	P
1	Sabit	39.375	.652		60.416	.000
	Akran İlişkileri	-.173	.011	-.471	-15.117	.000
2	Sabit	40.754	.662		61.552	.000
	Akran İlişkileri	-.106	.015	-.287	-7.197	.000
	Aile Kontrolü	-.344	.049	-.282	-7.063	.000
3	Sabit	44.290	.856		51.746	.000
	Akran İlişkileri	-.105	.014	-.285	-7.315	.000
	Aile Kontrolü	-.334	.048	-.274	-7.016	.000
	Akademik Yeterlik	-.067	.011	-.187	-6.306	.000
4	Sabit	43.200	.892		48.442	.000
	Akran İlişkileri	-.132	.016	-.358	-8.367	.000
	Aile Kontrolü	-.369	.048	-.303	-7.695	.000
	Akademik Yeterlik	-.080	.011	-.222	-7.247	.000
	Sosyal Yeterlik	.073	.019	.155	3.957	.000
5	Sabit	43.84	.917		47.788	.000
	Akran İlişkileri	-.124	.016	-.336	-7.760	.000
	Aile Kontrolü	-.237	.067	-.194	-3.513	.000
	Akademik Yeterlik	-.082	.011	-.227	-7.425	.000
	Sosyal Yeterlik	.071	.019	.149	3.816	.000
	Aile Desteği	-.244	.088	-.145	-2.781	.006
Model	R	R ²	ΔR ²	F	P	Durbin-Watson
1	.471	.22	.22	228.521	.000	
2	.518	.26	.04	49.890	.000	
3	.550	.30	.03	39.767	.000	
4	.562	.31	.01	15.657	.000	
5	.568	.32	.00	7.737	.006	1,409

*p<.05

Tablo 4.9'dan hareketle; aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterliğin antisosyal davranışları yordama gücünü incelemeye yönelik yapılan çoklu regresyon analizinde 2. adıma akran ilişkilerinin yanı sıra aile kontrolü alınmıştır. Bu modele ait akran ilişkileri ve aile kontrolü değişkenleri, antisosyal davranış toplam varyansının %26'sını açıklamaktadır ($F_{799} = 49.890$; $p = .000$).

Tablo 4.9'da görüldüğü gibi aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterliğin antisosyal davranışları yordama gücünü incelemeye yönelik

yapılan çoklu regresyon analizinde 3. adıma akran ilişkileri ve aile kontrolü değişkenlerinin yanına akademik yeterlik eklenmiştir. 3. adıma ait akran ilişkileri, aile kontrolü ve akademik yeterlik değişkenleri, antisosyal davranış toplam varyansının %30'unu açıklamaktadır ($F_{798} = 39.767$; $p = .000$).

Tablo 4.9'dan hareketle; aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterliğin antisosyal davranışları yordama gücünü incelemeye yönelik yapılan çoklu regresyon analizinde 4. adıma akran ilişkileri, aile kontrolü ve akademik yeterlik değişkenlerinin yanı sıra sosyal yeterlik eklenmiştir. 4. adıma ait akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleri, antisosyal davranış toplam varyansının %31'ini açıklamaktadır ($F_{797} = 15.657$; $p = .000$).

Tablo 4.9'da görüldüğü gibi aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini inceleme yönelik yapılan çoklu regresyon analizinde 5. adıma akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenlerinin yanı sıra aile desteği eklenmiştir. 5. adıma ait akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik, sosyal yeterlik ve aile desteği değişkenleri, antisosyal davranış toplam varyansının %32'sini açıklamaktadır ($F_{796} = 7.737$; $p = .000$).

Yapılan adımsal regresyon analizinde aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenlerinin ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları 5 adımda açıkladığı görülmektedir. Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleri ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları %32 açıklamaktadır. Ayrıca analiz sonuçlarında Durbin-Watson değeri de incelenmiştir. Durbin-Watson değeri hataların bağımsız olması koşulunu incelemek amacıyla oluşturulur. Bu değer 1 ile 3 arasında olması gerekmektedir (Seçer, 2017). Bu araştırma bulgularında Durbin-Watson değeri 1,409 olarak elde edilmiş olup bu değer uygun değerler aralığında olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulguların geniş bir özeti verilmiştir. Bulgular literatür ışığında tartışılmıştır. Ayrıca bu doğrultuda araştırmacılara ve psikolojik danışmanlara önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Tartışma

Bu bölümde ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından ne derece farklılaştığının incelenmesi ve antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleriyle ne derece yordandığının yorumuna ve tartışmasına yer verilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular çerçevesinde ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Başka bir ifadeyle, kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Literatürde cinsiyet değişkeni, ergenlerin antisosyal davranışları ile ilişkisine bakılan önemli bir değişkendir. Ancak literatürdeki araştırma sonuçları birbirinden farklılık göstermektedir. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya konulmuştur (Ağlamaz, 2006; Allen vd., 1996; Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın 2010; Bacıoğlu ve Özdemir, 2012; Balıkçı, 2018; Bayrak, 2011; Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen, 1992; Björkqvist, 2018; Bor vd., 2010; Cansever 2017; Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer, 2010; Ergür, 2015; Giles ve Heyman, 2005; Gullane ve Moore, 2000; Haskan Avcı ve Yıldırım, 2015; Hatunoğlu, 1994; İkiz ve Sağlam, 2017; Karataş, 2005; Karakulak, 2018; Köksal, 1991; Laird vd., 1999; Lopez ve Emmer, 2002; Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı; 2011; Werner ve Crick, 1999; Yalçın, 2007). Bu doğrultuda literatürdeki bazı bulgular, tıpkı bu çalışmada olduğu gibi ortaokul öğrencilerinde cinsiyet değişkeni açısından antisosyal davranışlar puanlarında bir farklılık olmadığı sonucu yer almaktadır. Bu araştırmanın bulgularıyla örtüşen, cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farkın görülmediği çalışmalar mevcuttur (Ağlamaz, 2006; Allen vd., 1996; Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen, 1992; Björkqvist, 2018; Hatunoğlu, 1994; Karataş, 2005; Köksal, 1991; Werner ve Crick, 1999; Yalçın, 2007). Burada antisosyal davranışları incelemede cinsiyetin tek başına yeterli olmaması, cinsiyetin yanı sıra ergenlerin

çevrelerinde antisosyal davranışlarda bulunan bir ebeveyn ya da akran olmaması gibi daha güçlü bir yordayıcının etki olmamasından bahsedilebilir. Aynı zamanda literatürde bu araştırma bulgularıyla tutarlı olmayan cinsiyetler arasındaki farkın anlamlı olduğu çalışmalara daha fazla rastlamak mümkündür. Antisosyal davranışların cinsiyet değişkenine göre incelenmesinin anlamlı olduğunu gösteren araştırmalarda erkek öğrencilerin daha yüksek düzeyde antisosyal davranış gösterdiği elde edilmiştir (Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın 2010; Bacıoğlu ve Özdemir, 2012; Balıkçı, 2018; Bayrak, 2011; Bor vd., 2010; Cansever 2017; Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer, 2010; Ergür, 2015; Giles ve Heyman, 2005; Gullane ve Moore, 2000; Haskan Avcı ve Yıldırım, 2015; İkiz ve Sağlam, 2017; Karakulak, 2018; Laird vd., 1999; Lopez ve Emmer, 2002; Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı; 2011). Bu çalışmalara göre erkek öğrencilerde antisosyal davranışlar daha sık görülmektedir. Literatürdeki araştırma bulguları incelendiğinde cinsiyetin antisosyal davranışları yordamada farklı sonuçları olan araştırmalar olduğu görünür. Cinsiyete göre antisosyal davranışların farklı sonuçlara sahip olmasının nedeni davranış yapısı olabilir. Örneğin saldırganlık; fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve dolaylı saldırganlık olarak alt boyutlara ayrılabilir. Saldırgan davranışlarda cinsiyet farklılıklarının araştırıldığı bir çalışmaya göre erkek öğrenci ve kız öğrencilerin toplam saldırganlık puanlarda anlamlı bir fark görülmezken, erkek öğrenciler daha çok fiziksel saldırganlıkta yüksek puan alma eğilimindedir. Kız öğrenciler ise, dolaylı saldırganlık boyutunda erkek öğrencilerden daha yüksek puan alma eğilimindedirler (Björkqvist, 2018). Çocuk ve ergenlerde fiziksel saldırganlık ve dolaylı saldırganlık üzerine yapılan 148 çalışmanın meta-analitik incelenmesinde cinsiyet farklılıkları üzerinde çalışılmıştır. Araştırma sonuçları içerisinde fiziksel saldırganlığın erkek öğrencilerde daha fazla olduğu ortaya konulmuştur. Dolaylı saldırganlık incelendiğinde ise cinsiyetin bir öneminin olmadığı, her iki cinsiyet grubunun da dolaylı saldırganlığı benzer düzeyde gösterdiği ifade edilmiştir (Card, Stucky, Sawalani ve Little, 2008). Bu araştırma sonucunda elde edilen ortaokul öğrencileri arasında antisosyal davranış puanlarında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farkın bulunmaması, değişen yaşam koşulları nedeniyle kız erkek rollerinde giderek birbirine benzeme ile açıklanabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Antisosyal davranış ölçeğinden alınan en yüksek puanlara sahip sınıf düzeyinin 7. sınıflar olduğu görülmektedir. Ancak araştırma bulguları incelendiğinde, 7. Sınıflar ve 6. ve 8. Sınıflar arasındaki fark anlamlı bulunurken, 7. Sınıflar ve 5. Sınıflar

arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. İlgili literatür, ergenlerde sınıf düzeyi arttıkça antisosyal davranış puanlarının da arttığı yönündedir (Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer, 2010; Hoşgörür ve Polat, 2015; İkiz ve Sağlam, 2017; Van Lier vd., 2009). Araştırmalar incelendiğinde sınıf düzeyi arttıkça antisosyal davranışların artmasının anlamlı olmadığı çalışmalar da görmek mümkündür (Ünişen ve Demirbağ, 2016). Bu araştırma sonucuna göre sınıf düzeyi arttıkça antisosyal davranışların 7. Sınıfa kadar arttığı görülmektedir. Bu araştırma sonucunda da antisosyal davranışları en fazla 7. Sınıf öğrencilerinin sergilediği gözlemlenmiştir. 8. Sınıfa geçildiğinde antisosyal davranışlarda bir artış söz konusu değildir. Bunun nedeni, 8. Sınıf öğrencilerinin hali hazırda hazırlanmakta oldukları liseye geçiş sınavı olabilir. Sınava hazırlanmaları, akademik başarıya verilen önemin artması bu araştırmanın esas alınarak hazırlandığı Problem Davranış Kuramına göre bir koruyucu faktördür. Başka bir deyişle, bireyleri antisosyal davranışlar sergilemekten alıkoyan bir unsurdur. Aynı zamanda yapılan araştırmalar, ergenlerin ders çalışan arkadaşlarının varlığı ergenlerde antisosyal davranışları da içerisinde barındıran riskli davranışların gösterilmesinde azalma meydana getirdiğini kanıtlamaktadır (Berndt ve Keefe, 1995; Coughlin ve Vuchinich, 1996).

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış puanları algılanan akademik başarı değişkenine göre anlamlı bir fark göstermektedir. Akademik başarısını düşük olarak algılayan ergenlerin ölçek puanları daha yüksetir ve akademik başarısını orta ve yüksek olarak algılayanların ölçek puanlarıyla aradaki fark anlamlı bulunmuştur. Buradan hareketle ortaokul öğrencileri arasında antisosyal davranış puanları açısından bir farklılık elde edildiği söylenebilir. Bu araştırma sonucuna göre, akademik başarısı düşük olan öğrenciler, akademik başarısı orta ve yüksek olan öğrencilere göre daha fazla antisosyal davranışlar sergilemektedirler. İlgili literatür incelendiğinde, düşük akademik başarının antisosyal davranışlarda bulunma riskini artırdığı görülmektedir (Lane vd., 2001; Maguin ve Loeber, 1996; Örki, 2013). Maguin ve Loeber (1996)'e göre düşük akademik başarı, antisosyal davranışların gelişmesine sebep olur. Başka bir deyişle, düşük akademik başarı antisosyal davranışların yordayıcısıdır. Bu araştırma bulguları incelendiğinde, akademik başarılarını düşük olarak algılayan ergenlerin antisosyal davranışları daha fazla sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak, bu araştırmanın dayanağını Problem Davranış Teorisinin oluşturduğu daha önce ifade edilmişti. Problem Davranış Teorisine göre, sosyal çevre sistemi içerisinde yer alan düşük akademik başarı bir risk faktörüdür. Bu teoriye göre de, düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin

antisosyal davranış puanlarının daha yüksek düzeyde olması beklenmektedir.

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde sosyoekonomik düzeyi düşük algılayan ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranış puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Algılanan sosyoekonomik düzey, ergenlerin antisosyal davranışlarını incelemede önemli bir değişken kabul edilmektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu literatürde benzer çalışma bulgularına paraleldir. Khaliq ve Rasool (2019) tarafından yapılan araştırmada sosyoekonomik düzey, antisosyal davranışları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Algılanan düşük sosyoekonomik düzeye sahip öğrenciler daha fazla antisosyal davranış sergilemektedir. Yine yapılan pek çok araştırma sonucunda elde edilen bulgular, bu araştırma bulgusuna paraleldir (Beyers vd., 2003; Boyle ve Lipman, 2002; Cao vd., 2004; Keiley vd., 2003; Levine, Eileen ve Hernandez, 2004). Bu araştırma sonuçları içerisinde yer alan düşük sosyoekonomik düzeyde antisosyal davranışların daha fazla görülmesinin birden fazla nedeni olabilir. Öncelikle araştırmanın esas alınarak hazırlandığı Problem Davranış Teorisine (1994) göre sosyoekonomik düzey, etkisi incelenen önemli bir değişkendir. Problem Davranış Teorisi içerisindeki alt sistemlerden biri olan sosyal çevre sistemi ve bu alt sistemin de içerisinde bulunan demografik yapıda sosyoekonomik düzey yer almaktadır. Sosyoekonomik düzey, sosyal çevre sistemi içerisinde bireylerin problem davranışlarda bulunmasını tetikleyen bir risk faktörüdür. PDT'ye göre, düşük düzeyde sosyoekonomik düzeyde olduğunu belirten bireylerin antisosyal davranışları gösterme olasılıkları da o kadar fazladır. Tüm bunlara ek olarak, yapılan bir araştırmada ailenin sosyoekonomik düzeyi ile ebeveynlerin çocukları üzerinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Sosyoekonomik düzey arttıkça ebeveynlerin çocukları üzerindeki ilgisi artmaktadır. Ebeveynlerin ilgilerinin de problem davranışlar için bir koruyucu faktör olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, sosyoekonomik düzeyin düşük olması ebeveynlerin çocuk üzerindeki ilgisinin azalmasını, bu da beraberinde çocukların problem davranışlara yönelmesini getirebilmektedir (Fan ve Chen, 2001). Buradan hareketle sosyoekonomik düzeyin antisosyal davranışlar göstermeye doğrudan etkisinden söz edileceği gibi dolaylı etkisinden de bahsedilebilir. Aynı zamanda düşük sosyoekonomik düzeye sahip bireylerin yaşam şartları karşısında imkanları kısıtlı olduğu için bazı ihtiyaçlara ulaşamamak da bireyleri daha öfkeli, daha saldırgan yapabilir.

Araştırma kapsamında, ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranışlarını, aile desteği değişkeninin yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular

değerlendirildiğinde aile desteğinin antisosyal davranışları yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aile desteği değişkeninin bu araştırmada esas alınarak hazırlandığı Problem Davranış Teorisi (1994)'ne göre koruyucu bir faktör olduğu ifade edilebilir. Ergenler üzerinde aile desteği arttıkça antisosyal davranışların azaldığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde bu araştırma bulgularına paralel olarak aile desteğinin problem davranışları azalttığını ortaya koyan çalışmalara rastlamak mümkündür (Benhorin ve McMahon, 2008; Dubow, Edwards ve Ippolito, 1997; Morrison vd., 2002; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011; Smith ve Stern; 1997; Schofield, Conger, Conger, Martin, Simons ve Cutrona, 2012). Bu araştırmaların sonuçlarına göre bireyler üzerinde aile desteği arttıkça bireylerin problem davranışlara yönelme olasılıkları azalmaktadır. Bu araştırmalara bir örnek olarak Schofield, Conger, Conger, Martin, Simons ve Cutrona (2012) tarafından yapılan geç çocukluk döneminde aile desteği ve antisosyal davranışlar arasındaki ilişkide aile desteğinin koruyuculuğunun tespit edilmesinin amaçlandığı bu araştırma örnek verilebilir. Araştırma bulguları incelendiğinde aile desteği, geç çocukluk dönemindeki bireyleri yüksek düzeyde antisosyal davranışlar sergilemekten koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer çalışma, Benhorin ve McMahon (2008) tarafından yapılmıştır. Benhorin ve McMahon (2008) tarafından yapılan araştırmada aile desteği ve saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde ergenler üzerinde aile desteği artarken saldırgan davranışlarında bir azalma görülmüştür. Bu bilgilere ek olarak antisosyal davranışlar ve aile desteği arasındaki ilişkinin anlamlı çıkmadığı araştırmalar da vardır (Aalsma, Liu ve Wiehe, 2011; Cutrin, Gomez-Fraguela ve Angeles-Luengo, 2014). Cutrin, Gomez-Fraguela ve Angeles-Luengo (2014) tarafından yapılan araştırmada suçlu davranışlarda bulunan bireyler üzerinde ebeveyn izleme davranışı, aile desteği, aile çatışması ve sapkın arkadaşın varlığı değişkenlerinin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde bu bireylerin daha fazla sapkın arkadaşlarının olduğu, daha fazla antisosyal davranışlar sergiledikleri, aileleri ile daha fazla çatışma yaşadıkları, daha az ebeveyn izleme davranışıyla karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir. Tüm bu değişkenlerle beraber araştırmada aile desteğinin de etkisi incelenmiştir. Ancak suçlu davranışlar üzerinde aile desteğinin anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Ergenlik dönemi, bireyler için başarı ile atlatılması gereken zor bir dönemdir (Görüroğlu, 2019). Bu dönemde ailelere büyük görevler düşmektedir. Aynı zamanda aile, ergenlerin gelişimleri için en güvenli ortamlardır. Ergenler üzerinde aile desteği arttıkça ergenler içinde buldukları bu zor dönemde kendilerini daha iyi

hissedebilirler. Bu bağlamda yaşamlarında olan olayları ebeveynleri ile paylaşabilirler.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ergenler üzerinde aile kontrolü arttıkça antisosyal davranışların azaldığı görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde araştırma bulgusunun pek çok araştırma ile paralellik gösterdiği ifade edilebilir (Barnes vd., 2006; Beyers vd., 2003; Laub ve Sampson, 1988; Pettit, Bates, Dodge ve Meece, 1999; Smith ve Stern, 1997; Smart vd., 2003; Farrington, 2005). Aile kontrolü değişkeninin bu araştırmada esas alınarak hazırlandığı Problem Davranış Teorisi (1994)'ne göre koruyucu bir faktör olduğu ifade edilebilir. Kerr ve Stattin (2000)'in yaptığı araştırmada ergenler üzerinde ebeveyn kontrolü ile antisosyal davranışlarında içinde bulunduğu riskli davranışlar incelenmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde ebeveyn kontrolünün bireyler üzerinde, suça yönelme davranışlarını azaltma, akran seçiminde daha dikkatli olma ve madde kullanımını azaltma gibi etkilerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Başka bir araştırma, Logan ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları, 3931 ortaokul ve lise öğrencileriyle çalışılan araştırmadır. Araştırma kapsamında bu ergenlerde şiddet içeren davranış, intihar düşüncesi ve silah taşıma geçmişine sahip olma durumu risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından incelenmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde risk faktörlerine sahip olan ergenlerin, şiddet içeren davranışlar sergileme, intihar düşüncesi ve silah taşıma geçmişine sahip olma durumunun diğer ergenlerden iki ile üç kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu ergenlerin düşük ebeveyn kontrolüne sahip oldukları da araştırma bulguları içerisinde yer almaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde akran ilişkilerinde bir artış söz konusu iken antisosyal davranışlarda azalmalar meydana gelmektedir. Pek çok araştırma bulgusu birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu araştırma bulgularından farklı olarak ergenlerde akran ilişkileri ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça antisosyal davranışların arttığını gösteren araştırmalar da mevcuttur. Burada antisosyal davranışları yordayan güçlü bir değişken, problem davranış gösteren arkadaşın varlığıdır (Goldstein vd., 2005; Krohn ve Mossey, 1980). Bu tür davranışlar sergileyen akranlar ile vakit geçirme; saldırganlık, kurallara karşı gelme ve suç işleme gibi antisosyal davranışlarla pozitif yönlü ilişkilidir (Dishion vd., 1991; Stoolmiller, 1994; Wicks- Nelson ve Israels, 2003). Tüm bunlara ek olarak araştırma bulgularına paralel olarak akran ilişkileri arttıkça antisosyal davranışlarda azalmaların meydana geldiği araştırmalar da vardır (Berndt ve Keefe, 1995; Caughlin ve Vuchinich, 1996; Lansford vd., 2003). Berndt ve Keefe (1995) ve Caughlin ve Vuchinich (1996)'ya göre, ergenlerin akranlarının akademik yönelimli olmaları diğer bir

deyişle akademik başarıya değer vermesi, bu doğrultuda ders çalışmaları ergenleri problem davranışlar sergilemekten alıkoyar. Lansford ve arkadaşları (2003)'nın yaptıkları araştırmaya göre ise, yüksek kaliteli arkadaşlıkları olan ve akranları ile güçlü ilişkileri olan ergenlerde antisosyal davranışların azaldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmada akran ilişkilerinin artarken antisosyal davranışlarda azalmanın görülmesi; araştırmaya katılan ergenlerin akranlarının antisosyal davranışlarda bulunmamasından, daha çok akademik yönelimli arkadaşlarının varlığından ve daha nitelikli arkadaş ilişkilerine sahip olmalarından kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ergenlerin akademik yeterlikleri arttıkça antisosyal davranışların azaldığı görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma bulgusuna paralel literatürde araştırmalar mevcuttur (Lane, 1999; Mahoney ve Stattin, 2000; Miller, Brehm ve Whitehouse, 1998; Patterson, 1986; Wentzel, 1993; Wentzel ve Caldwell, 1997; Ma, 2007). Akademik yeterlik, okulda başarılı olmak için gerekli olan becerilere sahip olma ve algılanan akademik başarıyı içermektedir. Bu kapsamda akademik yeterlik; standart test puanlarını, genel not ortalamasını, öğretmen tarafından derecelendirilen akademik başarıyı ve kendi kendine algılanan akademik performansı kapsamaktadır (Finn ve Rock, 1997; Hanish ve Guerra, 2002). Ergenlerin bu dönemde akademik yeterliklerinin fazla olması, onların eğitsel durumları ile alakalıdır. Akademik yeterliğin yüksek olması bireylerde okula bağlılığı artıran bir etken olabilir. Bu durumdan farklı olarak düşük akademik yeterliğin ve düşük akademik başarının çoğunlukla okulu bırakma davranışı ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Goldschmidt ve Wang, 1999; Rumberger ve Larson, 1998). Bu bağlamda akademik yeterliği fazla olan bireylerin okul yaşantısı ile daha yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde, akademik yeterlik değişkeninin antisosyal davranışları yordamasının manidar olduğu görülmektedir. Çünkü Problem Davranış Teorisine göre, ergenlerin okul yaşantısı ile iç içe olmaları ergenleri problem davranışlardan dolayısıyla da antisosyal davranışlardan koruyan bir faktördür. Benzer şekilde akademik yeterliği yüksek öğrencilerin başarıya verdikleri değer, okul not ortalamasının yüksekliği gibi faktörler yine Problem Davranış Teorisi içerisinde yer alan koruyucu faktörlerdir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ergenlerin sosyal yeterlikleri arttıkça antisosyal davranışların azaldığı görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma bulgusuna paralel literatürde araştırmalar mevcuttur (Lane, 1999; Stepp, Pardini, Loeber ve Morrison, 2011; Sorlie, Hagen ve Ogden, 2008; Wentzel ve Caldwell, 1997). Antisosyal

davranışların ve sosyal yeterliğin birlikte incelendiği çalışmaların bulgularında bu değişkenlerin ters orantılı olma eğiliminde olduğu, bir başka deyişle yüksek düzeyde antisosyal davranışların düşük düzeyde sosyal yeterlilikle ilişkili olduğu görülmektedir (Sorlie, Hagen ve Ogden, 2008; Stepp, Pardini, Loeber ve Morrison; 2011). Sosyal yeterlik kavramı, çocukların topluma katkıda bulunan bir birey olmaları için ihtiyaç duydukları sosyal, duygusal ve bilişsel beceri ve davranışları içermektedir. Aynı zamanda sosyal yeterlik; sosyal beceriler, sosyal farkındalık ve kendine güven gibi bir dizi faktöre bağlıdır (Stover, 2021). Sosyal yeterlik değişkeni bir bireyin sosyal faaliyetlerinin yanı sıra diğer bireyler ile nitelikli ve karşılıklı ilişkiler kurma, sürdürme ve başkalarının olumsuz davranışlarından kaçınma gibi durumları da içermektedir. Sosyal becerileri yüksek olan bireyler, genellikle çevrelerindeki diğer bireylerle daha iyi etkileşimlere sahiptirler. Sosyal yeterlik algısının yüksek olduğu ergenlerin hem aileleri hem akranları hem de bu iki grubun dışında kalan bireylerle ilişkilerinin iyi olması ergenleri antisosyal davranışlardan koruyucu bir faktör olabilir. Bu araştırmanın dayanağı olan Problem Davranış Teorisine göre sosyal çevre içerisinde yer alan aile içinde iyi iletişim, diğer yetişkinlerle olan ilişkilerin niteliği ergenleri problem davranışlardan koruyan faktörlerdir. Aynı zamanda ergenin bir akran grubu tarafından kabul edilmesi uyumlu sosyal davranışlar geliştirmesine fırsat sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, Stepp ve arkadaşlarının (2011) risk altındaki erkek ergenlerle yaptıkları boylamsal araştırmada ergenler, 13 yaşından 25 yaşına kadar incelenmişlerdir. Araştırma bulgularında yüksek sosyal yeterliğe sahip ergenlerin suçlu davranışlarda bulunan akranları ile vakit geçirmelerinin azaldığı, akademik başarılarında bir artışın meydana geldiği ve erken yetişkinlik döneminde suçlu davranışlarda bulunmaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir. Bu araştırma sonucundan hareketle yüksek sosyal yeterliğin suçlu davranışlarda bulunan akranlarla geçirilecek vakte engel olmasının da koruyucu bir faktör olduğu söylenebilir. Çünkü problem davranışlarda bulunan akranların varlığı antisosyal davranışları yordayan güçlü bir değişkendir (Goldstein vd., 2005; Krohn ve Mossey, 1980).

5.2 Sonuç

Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından ne derece farklılaştığının incelenmesi ve antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleriyle ne derece yordandığı

araştırılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

- Ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Başka bir deyişle kız öğrencilerin ve erkek öğrencilerin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar benzer düzeydedir. Çalışmanın bu bulgusu literatürde yer alan diğer çalışmalarla tutarlı değildir.
- Ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark göstermektedir. Ölçek puanları incelendiğinde en yüksek puan ortalamasına sahip sınıf düzeyinin 7.sınıf olduğu görülmektedir. 7.sınıflar ile 6. ve 8.sınıflar arasındaki fark anlamlıdır fakat 7.sınıflar ve 5.sınıf sınıflar arasındaki fark anlamlı değildir.
- Ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar algılanan akademik başarı değişkenine göre anlamlı bir fark göstermektedir. Akademik başarısını düşük olarak algılayan ergenlerin ölçek puanları daha yüksek bulunmuştur ve akademik başarısını orta ve yüksek olarak algılayan iki gruba göre aradaki fark anlamlıdır. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları akademik başarıları azaldıkça sergiledikleri antisosyal davranışlar artmaktadır.
- Ortaokul öğrencilerinin antisosyal davranış ölçeğinden aldıkları puanlar algılanan sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir fark göstermektedir. Düşük düzeyde sosyoekonomik düzey algılayan öğrencilerin ölçek puanları incelendiğinde, diğer sosyoekonomik düzeylerdeki öğrencilerin ölçek puanları arasındaki en yüksek ortalamaya sahip olduğu ve aradaki bu farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları sosyoekonomik düzeyleri azaldıkça sergiledikleri antisosyal davranışlar artmaktadır.
- Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterlik ve antisosyal davranışlar arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ortaokul öğrencilerinde aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik düzeyleri azaldıkça antisosyal davranışları artmaktadır.
- Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine ilişkin çoklu regresyon analizi bulguları şu şekildedir:
 - Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analizinde 1. modele giren değişkenin akran ilişkileri değişkeni olduğu belirlenmiştir.

- Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analizinde 2. modele dahil olan değişken, akran ilişkileri değişkeninin yanı sıra aile kontrolüdür.
- Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analizinde 3. modele akran ilişkileri ve aile kontrolüne ek olarak akademik yeterlik değişkeni katılmıştır.
- Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analizinde 4. modele giren değişkenin akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik değişkenlerine ek olarak sosyal yeterlik olduğu tespit edilmiştir.
- Aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik, sosyal yeterliğin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analizinde 5. modele giren değişkenin akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenlerine ek olarak aile desteği olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında geliştirilen, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları tamamlanan Ortaokul Öğrencileri için Antisosyal Davranış Ölçeğinin ruh sağlığı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ölçeğin geliştirilmesinde Problem Davranış Teorisi esas alınmıştır. Ortaokul öğrencilerine bir başka deyişle ergenlik dönemindeki bireylere yönelik geliştirilen şiddet, uygun davranış yapısı ve uygun olmayan davranış yapısı alt boyutlarından oluşan ve antisosyal davranışları ölçmeye yönelik olan bu ölçek, geçerli, güvenilir ve kültürel yapıya uygun bir ölçektir. Araştırma kapsamında geliştirilen ölçeğin antisosyal davranışlar konusunda yapılacak çalışmalar için bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışların cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından ne derece farklılaştığının incelenmesi ve antisosyal davranışların aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik değişkenleriyle ne derece yordandığı incelenmiştir. Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar ile sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar ve cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Yapılan adımsal regresyon analizi sonucunda ise ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışları; aile desteği, aile kontrolü, akran ilişkileri, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik

değişkenlerinin anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuçların ruh sağlığı alanındaki ilerde yapılacak çalışmalara yol gösterebileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırma sonuçları ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.3. Öneriler

Ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar yukarıda belirtilen değişkenler ışığında değerlendirildiğinde bu araştırma için psikolojik danışmanlara ve araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Psikolojik Danışmanlara Yönelik Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçların psikolojik danışmanların yaptığı uygulamalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda ortaokul öğrencileri ile çalışan psikolojik danışmanlara şu öneriler sunulmuştur:

- Ergenlik dönemi bireylerde antisosyal davranışları sıklıkla sergilediği bir dönemdir. Bu araştırmanın temel amacına ulaşması için bir araç olarak Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği geliştirilmiştir. Geliştirilen Ortaokul Öğrencileri için Antisosyal Davranış Ölçeği ruh sağlığı alanı çalışmalarında kullanılabilir.
- Ergenlerde antisosyal davranışları yordamada sosyal yeterlik önemli bir değişken olarak elde edilmiştir. Sosyal yeterlik; sosyal beceriler, sosyal farkındalık ve kendine güven gibi bir dizi faktöre bağlı olarak gelişmektedir. Bu bağlamda antisosyal davranışların önlenmesinde etkili olacağı düşünülen problem çözme, çatışma çözme ve sosyal becerileri geliştirmeye yönelik okul temelli programlar yapılabilir.
- Araştırma bulguları incelendiğinde ebeveyn davranışlarının antisosyal davranışlar üzerindeki etkisi görülmektedir. Özellikle aile kontrolü ve aile desteği, antisosyal davranışları yordayan değişkenlerdir. Ebeveynlerin çocuk eğitiminde doğru davranışlarda bulunması amacıyla ailelere yönelik eğitimler verilebilir.
- Yapılan araştırmada antisosyal davranışları yordayan en önemli değişkenin akran ilişkileri olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre ortaokul öğrencileri akran ilişkilerinde ne kadar iyi ise antisosyal davranışlar sergilemeleri o kadar azalmaktadır. Bu nedenle akran ilişkilerinin geliştirilmesi yoluyla akranlar ile buna yönelik grup etkinlikleri düzenlenebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırma ile gelecekte psikolojik danışmanlık alanında yapılacak olan diğer çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmacılara şu önerilerde bulunulmuştur:

- Bu araştırmada antisosyal davranışları yordayan değişkenler olarak; sınıf düzeyi, sosyoekonomik düzey, akademik başarı, akran ilişkileri, aile kontrolü, akademik yeterlik ve sosyal yeterlik ele alınmıştır. Antisosyal davranışlar çalışacak olan araştırmacılar, kardeş ilişkileri veya yaşadıkları yer gibi farklı değişkenleri ele alarak yeni regresyon analizleri yapabilirler.
- Bu araştırmada antisosyal davranışların aracılık değişken etkileri incelenmemiştir. Bu bağlamda antisosyal davranışların incelenmesine yönelik model geliştirilip test edilebilir.
- Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinde antisosyal davranışlar incelenirken ergenler üzerinde etkisi büyük olan iki grup aile ve akranlar ele alınmıştır. Bu dönemde ergenler üzerinde etkisinin önemli olduğu bir diğer grup öğretmenlerdir. Yeni yapılacak olan araştırmalara öğretmenler de dahil edilebilirler.

KAYNAKÇA

- Aalsma, M. C., Liu, G. C. ve Wiehe, S. E. (2011). The role of perceived parent monitoring and support on urban child and adolescent problem behavior. *Community Mental Health Journal*, 47 (1), 61-72.
- Agnew, R. ve Brezina, T. (1997). Relational problems with peers, gender and delinquency. *Youth & Society*, 29, 84-111.
- Ağlamaz, T. (2006). *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Düzeyi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Akman, Y. (2002). Okullarda Konsültasyon Çalışmaları ve Ruh Sağlığı Konsültasyon Modeli. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (18), 7-13.
- Allen, T. J., Dougherty, D. M., Rhoades, H. M. ve Cherek, D. R. (1996). A Study of male and female aggressive responding under conditions providing an escape response. *The Psychological Record*, 46 (4), 651-665
- Álvarez-García D., González-Castro P., Núñez J. C., Rodríguez C. and Cerezo R. (2019). Impact of family and friends on antisocial adolescent behavior: The mediating role of impulsivity and empathy. *Front. Psychology*, doi:10.3389/fpsyg.2019.02071
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Aile Sorunları ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. ve Saygın, Y. (2010). Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1), 379-388.
- Ary, D.V., Duncan, T.E., Biglan, A., Metzler, C.W., Noell, J. W. ve Smolkowski, K. (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 141-150.
- Atalay, D. ve Özyürek, A. (2020). Ergenlerde Arkadaşlık İlişkileri ve Akran Sapması. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (2), 249-261.
- Avcı, R. (2006). *Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Ayan, S. (2007). Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214.
- Aydın, B. (2016). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Ankara: Nobel
- Bacıoğlu, S. D. ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Saldırgan Davranışları ile Yaş, Cinsiyet, Başarı Durumu ve Öfke Arasındaki İlişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 169-187.
- Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve Ergenlerde Çevrimiçi Oyun Bağımlılığı ve Agresif Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Barnes, G.M., Hoffman, J.H., Welte, J.W., Farrell, M.P. ve Dintcheff, B.A. (2006). Effects

- of parental monitoring and peer deviance on substance use and delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1084-1104.
- Bayrak, B. (2011). *10-12 Yaşlarındaki Öğrencilerin Saldırganlık Eğilimleri ve Bunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bedel, A. ve Güler, G. (2020). Ortaokul Öğrencilerinde Zorbalığı ve Saldırganlığı Açıklamada Başa Çıkma Stratejilerinin Rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (73), 105-121.
- Benhorin, S. ve McMahon, S. D. (2008). Exposure to violence and aggression: Protective roles of social support among urban African American youth. *Journal of Community Psychology*, 36 (6), 723-743.
- Berndt, T. J. ve Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child Development*, 66 (5), 1312-1329.
- Beyers, J.M., Bates, J. E., Pettit, G.S. ve Dodge, K.A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes and the development of youths' externalizing behaviors: A multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology*, 31, 35-53.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. ve Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18 (2), 117-127.
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current Opinion in Psychology*, 19, 39-42. doi: 10.1016/j.copsyc.2017.03.030
- Bor, W., McGee, T. R., Hayatbakhsh, R., Dean, A. ve Najman, J. M. (2010). Do antisocial females exhibit poor outcomes in adulthood? An Australian cohort study. Australian and New Zealand, *Journal of Psychiatry*, 44 (7), 648-657. doi:10.3109/00048671003631159
- Boyle, M. H. ve Lipman, E. L. (2002). Do places matter? Socioeconomic disadvantage and behavioral problems of children in Canada. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 378-389.
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21 (2), 230-258. doi:10.1177/0049124192021002005
- Burt, S. A. ve Donnellan, M. B. (2009). Development and validation of the subtypes of antisocial behavior questionnaire. *Aggressive Behavior*, 35(5), 376-398. doi: 10.1002/ab.20314
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E, Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi
- Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*, Ankara: Pegem Akademi
- Cao, L., Cao, J. ve Zhao, J. (2004). Family, welfare and delinquency. *Journal of Criminal Justice*, 32, 565-576.
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M. ve Little, T. D. (2008). Direct and indirect

aggression during childhood and adolescence: A Meta-Analytic review of gender differences, intercorrelations and relations to maladjustment. *Child Development*, 79 (5), 1185-1229.

- Cansever, D. (2017). *Ergenlerde Algılanan Ana Baba Çatışması ile Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya
- Center for Disease Control and Prevention (2016). Understanding school violence: Fact sheet 2016, 09.09.2021 tarihinde https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/school_violence_fact_sheet-a.pdf adresinden erişildi.
- Center for Disease Control and Prevention (2019). Youth Risk Behavior Surveillance System. 03.04.2021 tarihinde www.cdc.gov.tr adresinden erişildi.
- Clark, D. B., Vanyukov, M. ve Cornelius, J. (2002). Childhood antisocial behavior and adolescent alcohol use disorders. *Alcohol Research & Health*, 26 (2), 109-115.
- Coie, J., Lochman, J., Terry, R. ve Hyman, C. (1992). Predicting early adolescent disorder from childhood aggression and peer rejection. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 783-792.
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *A First Course in Factor Analysis* (2.baskı). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum
- Corcoran, J. (1999). Ecological factors associated with adolescent pregnancy: a review of the literature. *Adolescence*, 34 (135), 603-619.
- Coughlin, C. ve Vuchinich, S. (1996). Family experience in preadolescence and the development of male delinquency. *Journal of Marriage and the Family*, 491-501.
- Coy, D. R. (2001). Bullying, November, EDO-CG-01-06, ERICCASS, DIGEST.
- Criss, M. M., Shaw, D. S, Moilanen, K. L., Hitchings, J. E. ve Ingoldsby, E. M. (2009). Family, neighborhood and peer characteristics as predictors of child adjustment: A Longitudinal analysis of additive and mediation models. *Social Development*, 18 (3), 511-535. doi:10.1111/j.1467-9507.2008.00520.x
- Cutrín, O., Gómez-Fraguela, J. A. ve Luengo, M. Á. (2015). Peer-group mediation in the relationship between family and juvenile antisocial behavior. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 7 (2), 59-65.
- Çavuş, F. Ö., Çavuş, U.Y. ve Görpelioğlu, S. (2017). Ankara İlindeki Ergenlerde Riskli Davranışların Sıklığı, Dağılımı. *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 21 (1), 2-16.
- Çetinkaya Yıldız, E. ve Hatipoğlu Sümer, Z. (2010). Saldırgan Davranışları Yordamada Çevresel Risk, Çevresel Güvenlik ve Okul İklimi Algısı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (34), 161-173.
- Çokluk, Ö. S., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi
- Daddis, C. (2002). Family structure, parental monitoring and adolescent problem behavior in middle-class African American Families, Poster Presented at the Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence
- Deater-Deckard, K. ve Plomin, R. (1999). An adoption study of etiology of teacher and

- parent reports of externalizing behavior problems in middle childhood. *Child Development*, 70, 144-154.
- Değer, M. (2017). Doğum Sonrası Dönem ve Fiziksel Gelişim. İ. Yıldırım (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (47-63). Ankara: Anı
- Deniz Yöndem Z. ve Taylı, A. (2014). Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. A. Kaya (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (73-114). Ankara: Pegem Akademi.
- Dishion, T.J., Patterson, G. R., Stoolmiller, M. ve Skinner, M. L. (1991). Family, school and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology*, 27, 172-180.
- Dishion, T. J. ve Patterson, G. R. (2016). *The Development and Ecology of Antisocial Behavior: Linking Etiology, Prevention and Treatment*. In D. Cicchetti (Ed.). *Developmental Psychopathology*, volume 3, maladaptation and psychopathology (pp. 647-678). Wiley
- Donovan, J. E., Jessor, R. ve Costa, F. M. (1993). Structure of health-enhancing behavior in adolescence: A latent-variable approach. *Journal of health and social behavior*, 34 (4), 346-362.
- Dubow, E.F., Edwards, S. ve Ippolito, M.F. (1997). Life stressors, neighborhood disadvantage, and resources: A focus on inner-city children's adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26, 130-144.
- Dusenbury, L., Falco, M., Lake, A., Brannigan, R. ve Bosworth, K. (1997). Nine critical elements of promising violence prevention programs. *The Journal of School Health*, 67, 409-414.
- Edleson, J. L. (1999). Children's witnessing of adult domestic violence, *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (8), 839-870.
- Ergür, G. (2015). *Şiddet İçerikli Bilgisayar Oyunu Oynayan İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimlerinin ve Benlik Saygı Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkuş, A. (2019). *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-I Temel Kavramlar ve İşlemler*. Ankara: Pegem Akademi
- Evgin, D., Işık Çalışkan, Z., Kaplan, B. ve Caner, N. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Durumları ve Oynadıkları Bilgisayar Oyunları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (72), 1521-1540.
- Eylen Özyurt, B. (2014). Gelişim Konularına Genel Bakış. A. Kaya (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (1-23). Ankara: Pegem Akademi.
- Fan, X. ve Chen, M. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: A Meta-analytic, *Educational Psychology Review*, 13, 1-22
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12 (3), 177-190. doi: 10.1002/cpp.448
- Finn, J. D. ve Rock, D. A. (1997). Academic success among students at risk for school failure. *Journal of Applied Psychology*, 82 (2), 221-234.
- Fletcher, A. C., Steinberg, L. ve Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on

- adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75 (3), 781-796.
- Gander, M. ve Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Çev. Onur, B.) Ankara: İmge
- Gaylord-Harden, N. K., Ragsdale, B. L., Mandara, J., Richards, M. ve Petersen, A. C. (2007). Perceived support and internalizing symptoms in African American adolescents: Self-esteem and ethnic identity as mediators. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 77-88.
- Geçtan, E. (2020). *Psikanaliz ve Sonrası* (17. Baskı). İstanbul: Metis.
- Gençtanırım, D. (2015). Ergen İntiharlarının Önlenmesi: Ekolojik Bakış Açısı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16 (1), 151-164.
- Gençtanırım Kurt, D. ve Ergene, T. (2017). Türk Ergenlerde Riskli Davranışların Yordanması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 42 (189), 137-152.
- Gençtanırım Kuru, D. (2010). *Ergenlerde Riskli Davranışların Yordanması*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Giles, J. W. ve Heyman, G. D. (2005). Preschoolers' use of trait-relevant information to evaluate the appropriateness of an aggressive response. *Aggressive Behavior*, 31, 498-509.
- Goldschmidt, P. ve Wang, J. (1999). When can schools affect dropout behavior? A Longitudinal multilevel analysis. *American Educational Research Journal*, 36, 715-738.
- Goldstein, S. E., Davis-Kean, P. E. ve Eccles, J. S. (2005). Parents, peers and problem behavior: A Longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41 (2), 401-413.
- Gönültaş, O. ve Atıcı, M. (2014). *Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinin Öfke Düzeyleri ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (1), 370-386.
- Görüroğlu, Y. (2019). *Ergenlerde Riskli Davranışlar ile Anne Baba Tutumlarının Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hatay
- Graham, S., Hudley, C. ve Williams, E. (1992). Attributional and emotional determinants of aggression among African-American and Latino young adolescents. *Developmental Psychology*, 28 (4), 731-740.
- Graves, K. N., Kaslow, N. J. ve Frabutt, J. M. (2009). A Culturally-informed approach to trauma, suicidal behavior, and overt aggression in African American adolescents. *Aggression and Violent Behavior*, 15 (2010) 36-41.
- Gullane, E. ve Moore, S. (2000). Adolescent risk taking and 5 factor model of personality. *Journal of Adolescence*, 23 (4), 393-407.
- Güler, M. (2010). Sosyal Psikoloji Bakış Açısından Çocuk ve Ergenlerde Suçlu Davranış Gelişimi. *TBB Dergisi*, 89, 355-372.
- Hanish, L. D. ve Guerra, N. G. (2002). A Longitudinal analysis of patterns of adjustment

- following peer victimization. *Development & Psychopathology*, 14 (1), 69-89.
- Haskan Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2015). Ergenlerde Şiddet Eğiliminin Görülme Sıklığı. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 8 (1), 106-124.
- Hatunoğlu, A. (1994). *Ana Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Hooper, D., Caughlan, J. and Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6, 53-60.
- Hoskins, D. (2014). Consequences of parenting on adolescent outcomes. *Societies*, 4 (3), 506-531. doi: 10.3390/soc4030506
- Hoşgörür, V. ve Polat, M. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Okula Devamsızlık Nedenleri (Söke İlçesi Örneği). *MSKU Eğitim Fakültesi*, 2 (1), 25-42.
- Huesmann, L. R., Dubow, E. F. ve Boxer, P. (2009). Continuity of aggression from childhood to early adulthood as a predictor of life outcomes: Implications for the adolescent-limited and life-course-persistent models. *Aggressive Behavior*, 35 (2), 136-149.
- İkiz F. E. ve Sağlam, A. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Şiddet Eğilimleri ile Okula Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Elementary Education Online*, 16 (3), 1235-1246.
- İzgi, İ. (2018). *Ergenlerde Riskli Davranışlar, Benlik Saygısı ve Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jessor, R. (1987). Problem Behavior theory, psychosocial development and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, 82, 331-342.
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12(8), 597-605.
- Jessor, R., Donovan, J. E. ve Costa, F. M. (1994). *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*. USA: Cambridge University Press.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil
- Kaner, S. (1991). Antisosyal Davranış Eğilimi Envanteri Geliştirilme Çalışmaları, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Kaner, S. (2000). Akran İlişkileri Ölçeği ve Akran Sapması Ölçeği Geliştirme Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33 (1-2), 77-89.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (31.basım). Ankara: Nobel.
- Karakulak, F. (2018). *Çocukluk Döneminde Aile İçi Şiddete Maruz Kalan Ergenlerde Saldırganlık Eğilimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Karakuş Şahbaz, Y. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı: Adana İli Yüreğir İlçesi Pilot Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

- Karataş, Z. B. (2005). *Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Keiley, M. K., Lofthouse, N., Bates, J. E., Dodge, K. A. ve Pettit, G. S. (2003). Differential risks of covarying and pure components in mother and teacher reports of externalizing and internalizing behavior across ages 5 to 14. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 267-283.
- Kerr, M. ve Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 1-15.
- Kerpelman, J. L., Eryigit, S. ve Stephens, C. J. (2008). African American adolescents' future education orientation: Associations with self- efficacy, ethnic identity, and perceived parental support. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 997-1008.
- Khaliq, A. and Rasool, S. (2019). Causes of students' antisocial behavior at secondary level schools. *The Spark*, 4 (1), 116-148.
- Kılıç, C. (2022). *Ergenlerde Antisosyal Davranışlar: Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kındap, Y., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2008). Anneden Algılanan Kontrolün Niteliği ile Ergenin Psikososyal Uyumu ve Arkadaşlıkları Arasındaki İlişkiler: Benlik Değerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (61), 92-107.
- Kline, R. B. (2005). *Principle and Practice of Structural Equation Modelling*. (Second Edition). New York: The Guilford Press.
- Kornienko, O., Davila, M. ve Santos, C. E. (2019). Friendship network dynamics of aggressive and rule-breaking antisocial behaviors in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 48 (10), 2065-2078. doi:10.1007/s10964-019-01109-9
- Köksal, F. (1991). *Denetim Odağı ile Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Krohn, M. D. ve Massey, J. L. (1980). Social control and delinquent behavior: An examination of the elements of the social bond. *The Sociological Quarterly*, 21 (4), 529-544.
- Kulaksızoğlu, A. (2019). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi
- Kürtüncü, M., Uzun, M. ve Ayoğlu, N. (2015). Ergen Eğitim Programının Riskli Sağlık Davranışları ve Sağlık Algısına Etkisi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(2), 187-195.
- Laird, R. D., Pettit, G. S., Dodge, K. A. ve Bates, J. E. (1999). Best friendships, group relationships and antisocial behavior in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 19 (4), 413-437. doi: 10.1177/0272431699019004001
- Lane, L. K. (1999). Young students at risk for antisocial behavior: The utility of academic and social skills interventions. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 7 (4), 211-223.
- Larson, R. W. ve Richards, M. H. (1994). *Divergent Realities*. New York: Basic Books.
- Laub, J. H. ve Sampson, R. J. (1988). Unraveling families and delinquency: A reanalysis of

- the Gluecks' data. *Criminology*, 26, 355-380.
- Le Blanc, M., Vallières, E. ve McDuff, P. (1992). Adolescents' school experience and self-reported offending: An empirical elaboration of an interactional and developmental school Social Control Theory. *International Journal of Adolescence and Youth*, 3 (3), 197-247. doi: 10.1080/02673843.1992.9747706
- Lee, H. B. ve Comrey, A. L. (1979). Distortions in a commonly used factor analytic procedure. *Multivariate Behavioral Research*, 14 (3), 301-321. doi:10.1207/s15327906mbr1403_2
- Levine, C. R., Eileen, M. J. ve Hernandez, D. (2004). Out-of-school care and problem behavior trajectories among low-income adolescents: individual, family, and neighborhood characteristics as added risks. *Child Development*, 75, 948-965.
- Loeber, R. (1982). The stability of antisocial and delinquent child behavior: A review. *Child Development*, 53, 1431-1446.
- Loeber, R. ve Schmalting, K. B. (1985). Empirical evidence for overt and covert patterns of antisocial conduct problems: A meta analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 13 (2), 337-353.
- Logan, J. E., Vagi, K. J. ve Gorman-Smith, D. (2016). Characteristics of youth with combined histories of violent behavior, suicidal ideation or behavior and gun-carrying. *Crisis*, 37 (6), 402- 414.
- Lopez, V. A. ve Emmer, E. T. (2002). Influences of beliefs and values on male adolescents' decisions to commit violent offenses. *Psychology of Men and Masculinity*, 3, 28-40.
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S. ve Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods*, 4 (1), 84-99.
- Macgowan, M. J., Nash, J. K., & Fraser, M. W. (2002). The Carolina child checklist of risk and protective factors for aggression. *Research on Social Work Practice*, 12 (2), 253–276. doi.org/10.1177/104973150201200204
- Maguin, E. ve Loeber, R. (1996). How well do ratings of academic performance by mothers and their sons correspond to grades, achievement test scores and teachers' ratings? *Journal of Behavioral Education*, 6 (4), 405-425.
- Mahoney, J. L. ve Stattin, H. (2000). Leisure activities and adolescent antisocial behavior: The role of structure and social context. *Journal of Adolescence*, 23(2), 113-127.
- MEB (2021). Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2020_2021.pdf Son Erişim Tarihi: 06. 02. 2022.
- Miller, G. E. (1994). School violence miniseries: Impressions and implications, *School Psychology Review*, 23 (2), 257-261. doi: 10.1080/02796015.1994.12085710
- Miller, G. E., Brehm, K. ve Whitehouse, S. (1998). Reconceptualizing school-based prevention for antisocial behavior within a resiliency framework. *School Psychology Review*, 27 (3), 364-379.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Moffitt, T. ve Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and

- adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13, 355-375.
- Moffitt, T., Caspi, A., Harrington, H. ve Milne, B. (2002). Males on the life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26 Years. *Development and Psychopathology*, 14, 179-207.
- Morrison, G. M., Furlong, M. J. ve Morrison, R. L. (1994). School violence to school safety: Reframing the issue for school psychologists. *School Psychology Review*, 23 (2), 236-256. doi:10.1080/02796015.1994.12085709
- Morrison, G. M., Robertson, L., Laurie, B. ve Kelly, J. (2002). Protective factors related to antisocial behavior trajectories. *Journal of Clinical Psychology*, 58 (3), 277-290.
- National Center for Injury Prevention and Control Division of Violence Prevention (2016). Understanding and Preventing Violence: Summary of 2016 Research and Surveillance Activities. 09.09.2021 tarihinde <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/DVP-researchsummary.pdf> adresinden erişildi.
- Odgers, C. L., Caspi, A., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H. ve Moffitt, T. E. (2007). Prediction of differential adult health burden by conduct problem subtypes in males. *Archives of General Psychiatry*, 64, 476-484.
- Odgers, C.L., Moffitt, T.E., Broadbent, J.M., Dickson, N., Hancox, R.J., Harrington, H., Poulton, R., Sears, M.R., Thomson, W.M. ve Caspi, A. (2008). Female and male antisocial trajectories: From childhood origins to adult outcomes. *Development and Psychopathology*, 20 (2), 673- 716.
- Olafsen, R. N. ve Viemerö, V. (2000). Bully/victim problems and coping with stress in school among 10 to 12 year old pupils in Aland, Finland. *Aggressive Behavior*, 26, 57-65.
- Örki, H. (2013). Okullarda Şiddet ve Suç: Eskişehir Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, S. (2016). *Ergen Riskli Davranışlarının Akran Zorbalığı, Örselenme Yaşantıları ve Psikolojik Sağlamlık ile İlişkisinde Sapkın Arkadaşların Aracı Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özer, A., Gençtanırım Kurt, D. Kızıldağ, S., Demirtaş Zorbaz, S., Şahin, F. A., Acar, T.ve Ergene, T. (2016). Ergenler için Yeterlik Algısı Ölçeğinin (YAÖ) Geliştirilmesi. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 7 (1), 237-250.
- Özer, A., Gençtanırım, D., ve Ergene, T. (2011). Türk Lise Öğrencilerinde Okul Terkinin Yordanması: Aracı ve Etkileşim Değişkenleri ile Bir Model Testi. *Education in Science: The Bulletin of the Association for Science Education*, 36 (161), 302-317.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan Arabacı, L. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2 (2), 53-60.
- Patterson, G. R. (1986). Performance models for antisocial boys. *American Psychologist*, 41 (4), 432-444.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D. ve Ramsey, E. (1990). A developmental perspective on

- antisocial behavior. *American Psychologist*, 44, 329– 335.
- Patterson, G. R. (2008). A comparison of models for interstate wars and for individual violence. *Perspectives on Psychological Science*, 3 (3), 203– 223.
- Pekel Uludağlı, N. (2011). *Suça Karışmış Ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle Özellikleri İle Psikolojik Ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Pettit, G.S., Bates, J. E., Dodge, K.A. ve Meece, D. W. (1999). The impact of after-school peer contact on early adolescent externalizing problems is moderated by parental monitoring, neighborhood safety and prior adjustment. *Child Development*, 70, 768-778.
- Pine, D. S., Wasserman, G. A., Coplan, J., Fried, J. A., Huang, Y. Y., Kassir, S., ... & Parsons, B. (1996). Platelet serotonin 2A (5-HT2A) receptor characteristics and parenting factors for boys at risk for delinquency: A preliminary report. *The American Journal of Psychiatry*, 153 (4), 538–544.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı, *Dergimiz*, Çankaya RAM, 1, 27-33.
- Powell, N. P., Boxmeyer, C. L., Baden, R., Stromeyer, S., Minney, J. A., Mushtaq, A., ve Lochman, J. E. (2011). Assessing and treating aggression and conduct problems in schools: Implications from the Coping Power program. *Psychology in the Schools*, 48(3), 233-242. doi.org/10.1002/pits.20549
- Reinke, W. M. ve Herman, K. C. (2002). Creating school environments that deter antisocial behaviors in Youth. *Psychology in the Schools*, 39 (5), 549-559.
- Richardson, J.L., Radziszewska, B., Dent, C.W. ve Flay, B. R. (1993). Relationship between after-school care of adolescents and substance use, risk taking, depressed mood and academic achievement. *Pediatrics*, 92, 32-38.
- Richter, M. (2010). Risk behavior in adolescence: Patterns, determinants and consequences. The Deutsche Nationalbibliothek, Germany
- Rosenblum, G. D. ve Lewis, M. (2003). Emotional development in adolescence. In G. Adams ve M. Berzonsky (Eds.), *Blackwell handbook of adolescence*. Malden, MA: Blackwell.
- Rumberger, R. W. ve Larson, K. A. (1998). Student mobility and the increased risk of high school drop out. *American Journal of Education*, 107, 1-35.
- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik* (14.Baskı). (Çev. D. M. Siyez). Ankara: Nobel.
- Savi Çakar, F., Tagay, Ö., Karataş, Z. ve Yavuzer, Y. (2015). Lise Öğrencileri ile Öğretmenlerin Riskli Davranışlara İlişkin Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (12), 1-13.
- Savolainen J., Huges, L. A., Mason, W. X., Hurtig, T. M., Ebeling, H., Moilanen, I. K., Kivivuori, J., Taanila, A. M. (2012). Antisocial propensity, adolescent school outcomes and the risk of criminal conviction. *Journal of Research on Adolescence*, 22 (1), 54-64.
- Scherer, R. F., Luther, D. C., Wiebe, F. A. ve Adams, J. S. (1988). Dimensionality of coping: Factor stability using the ways of coping questionnaire. *Psychological Reports*, 62 (3), 763-770. doi: 10.2466/pr0.1988.62.3.763

- Schermelleh Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive Goodness of fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8 (2), 23-74.
- Schofield, T. J., Conger, R. D., Conger, K. J., Martin, M. J., Brody, G., Simons, R. ve Cutrona, C. (2012). Neighborhood disorder and children's antisocial behavior: The protective effect of family support among Mexican American and African American Families. *American Journal of Community Psychology*, 50 (1), 101-113.
- Schunk, D. H. (1985). Self-efficacy and classroom learning. *Psychology in the Schools*, 22 (2), 208-223.
- Seçer, İ. (2017). *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi: Analiz ve Raporlaştırma* (3.Baskı). Ankara: Anı.
- Sigelman, C.K. ve Rider, E.A. (2012). Life-span human development 6th ed., Wadsworth Cengage Learning 10 Davis Drive Belmont, CA 94002-3098 USA.
- Siyez, D. M. ve Aysan, F. (2007). Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 145-171.
- Siyez, D. M. (2016). *Ergenlerde Problem Davranışlar: Okul Temelli Önleme Çalışmaları ile İlgili Uygulama Örnekleri* (5.Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Smart, D., Richardson, N., Sanson, A., et al. (2003). Patterns and precursors of adolescent antisocial behaviour: Types, resiliency and environmental influences (Second Report). Melbourne, Vic: Australian Institute of Family Studies and Crime Prevention Victoria
- Smith, C. A. ve Stern, S. B. (1997). Delinquency and antisocial behavior: A review of family processes and intervention research. *Social Service Review*, 71, 382-420.
- Sørli, M. A., Hagen, K. A. ve Ogden, T. (2008). Social competence and antisocial behavior: Continuity and distinctiveness across early adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 18 (1), 121-144. doi: 10.1111/j.1532-7795.2008.0055.x
- Steinberg, L. (2007). Risk Taking In Adolescence: New perspectives from Brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16 (2), 55-59.
- Steinberg, L. (2013). *Ergenlik* (2.baskı). (Çev. F. Çok). Ankara: İmge.
- Stepp, S. D., Pardini, D. A., Loeber, R. ve Morris, N. A. (2011). The relation between adolescent social competence and young adult delinquency and educational attainment among at-risk youth: The mediating role of peer delinquency. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56 (8), 457-465. doi: 10.1177/1070674371105600803
- Stoolmiller, M. (1994). Antisocial behavior, delinquent peer association and unsupervised wandering for boys: Growth and change from childhood to early adolescence. *Multivariate Behavioral Research*, 29 (3), 263-288.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). *Using Multivariate Statistics*. Pearson Education Inc. Boston, MA.

- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (6. Basım). Ankara: Nobel.
- Telef, B. B. (2014). Ergenlerde Olumlu ve Olumsuz Duygular ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22 (2), 591-604.
- Tezbaşaran, A. A. (2008). *Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- TÜİK (2018). Nüfus Projeksiyonları. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> Son Erişim Tarihi: 05.06.2021
- Uysal, R. ve Yılmaz Bingöl, T. (2014). Ergenlerde Risk Alma Davranışının Öz-Yeterlik ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 573-582.
- Ünişen, A. ve Demirbağ, B. (2016). Ortaokul Öğrencilerinde Vandalizmin Aile İlişkileri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Adıyaman İli Örneği). *Education Sciences (NWSAES)*, 11 (2), 49-60.
- Vahip, I. (2002). Evdeki Şiddet ve Gelişimsel Boyutu: Farklı Bir Açıdan Bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (4), 312-319.
- Van Lier, P. A. C., Vitaro, F., Barker, E. D., Koot, H. M. ve Tremblay, R. E. (2009). Developmental links between trajectories of physical violence, vandalism, theft and alcohol-drug use from childhood to adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37 (4), 481-492. doi:10.1007/s10802-008-9289-6
- Vitaro, F., Pedersen, S. ve Brendgen, M. (2007). Children's disruptiveness, peer rejection, friends' deviancy and delinquent behaviors: A process-oriented approach. *Development and Psychopathology*, 19, 433-453. doi: 10.1017/S0954579407070216
- Werner, N. E. ve Crick, N. R. (1999). Relational aggression and social-psychological adjustment in a College Sample. *Journal of Abnormal Psychology*, 108 (4), 615-623
- Wentzel, K. R. (1993). Does being good make the grade? Social behavior and academic competence in middle school. *Journal of Educational Psychology*, 85 (2), 357-364.
- Wentzel, K. R. ve Caldwell, K. (1997). Friendships, peer acceptance and group membership: Relations to academic achievement in middle school. *Child Development*, 68 (6), 1198-1209.
- Wicks-Nelson, R. ve Israel, A. C. (2003). *Behavior Disorders of Childhood*. Prentice Hall/Pearson Education.
- World Health Organization. (2017). Global Accelerated Action for the Health of Adolescents (AA-HA!): Guidance to Support Country Implementation. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255415/9789241512343-eng.pdf> adresinden Son Erişim Tarihi: 11.11.2021
- Yalçın, İ. (2007). Ailelerinden Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 209-220.
- Yavuzer, Y. (2011). Okullarda Saldırganlık/Şiddet: Okul ve Öğretmenlerle İlgili Risk Faktörleri ve Önleme Stratejileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 41 (192), 43-61.

EKLER

EK-1 Özdeğerlerin Dağılımı Grafiği

EK-2 Kişisel Bilgi Formu

EK-3 Akran İlişkileri Ölçeği Örnek Maddeleri

EK-4 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği Örnek Maddeleri

EK-5 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği Örnek Maddeleri

EK-6 Akran İlişkileri Ölçeği Ölçek İzni

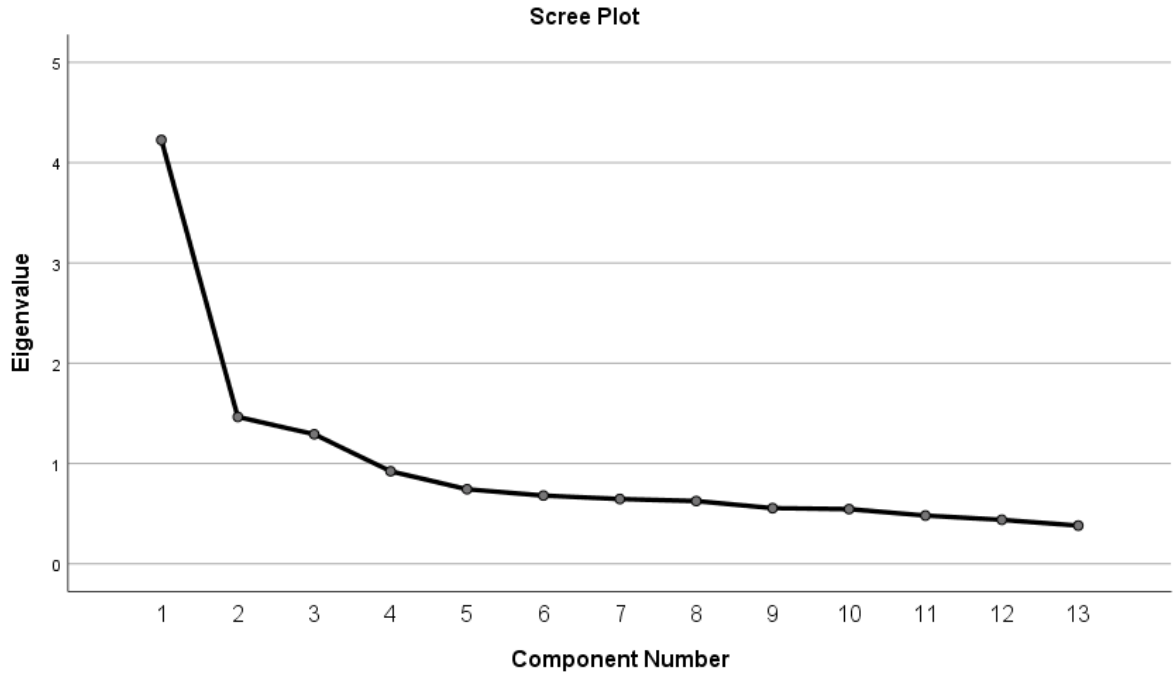
EK-7 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği Ölçek İzni

EK-8 Etik Kurul Kararı

EK-9 Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni

EK-1 Özdeğerlerin Dağılımı Grafiği

EK-2 Kişisel Bilgi Formu

Değerli Öğrenciler,

Bu araştırma Ortaokul Öğrencilerinde Riskli Davranışların Yordanması isimli yüksek lisans tezi kapsamında yapılmaktadır. Aşağıda sizinle ilgili sorular yer almaktadır. Yanıtlarınızın bilimsel araştırmaya katkı sağlayabilmesi için lütfen her bir soruyu dikkatlice okuyunuz ve her bir maddenin karşısındaki seçeneklerden size en uygun olanı X ile işaretleyiniz. Lütfen maddeleri boş bırakmayınız. Ayırdığımız zaman ve gösterdiğiniz ilgi için hepimize teşekkür ederim.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sümeyye TAŞKIN

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

1. Cinsiyetiniz:

Kız () Erkek ()

2. Sınıf Düzeyiniz:

5 () 6 () 7 () 8 ()

3. Akademik başarılarınızı nasıl algıyorsunuz?

Düşük () Orta () Yüksek ()

4. Ailenizin sosyoekonomik düzeyini nasıl tanımlarsınız?

Düşük () Orta () Yüksek ()

Aşağıda bazı ifadeler verilmiştir. Lütfen size en uygun olan seçeneği X ile işaretleyiniz.

	Kesinlikle Uygun Değil (1)	Uygun Değil (2)	Kısmen Uygun (3)	Uygun (4)	Tamame n Uygun (5)
5. Ailemle rahatlıkla sorunlarımı paylaşabilirim.					
6. Ailemin yanında kendimi iyi hissedirim.					
7. Ailemin bana değer verdiğini bilirim.					
8. Ailem yakın arkadaşlarımı tanır.					
9. Ebeveynlerim paramı nereye harcadığımı bilirler.					
10. Ailem not durumumu takip eder.					
11. Ailem okul yaşantımla doğrudan ilgilenir.					

EK-3 Akran İlişkileri Ölçeği Örnek Maddeleri

	Lütfen sizin için en uygun seçeneği X ile işaretleyiniz.	Her Zaman	Sık Sık	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
1.	Arkadaşlarım beni severler.	()	()	()	()	()
2.	İşler yolunda gitmediğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	()	()	()	()	()
6.	Ailemle ilgili sorunlarımı arkadaşlarımla konuşurum.	()	()	()	()	()
11.	Arkadaşlarımla birbirimizi çok severiz.	()	()	()	()	()
17.	Arkadaşlarım beni bir belaya sürükleseler bile, yine de onlarla olurum.	()	()	()	()	()

EK-4 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği Örnek Maddeleri

Lütfen sizin için en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

**1: Hiç Uygun Değil; 2:Uygun Değil; 3: Kısmen Uygun;
4: Uygun; 5: Tamamen Uygun**

	1	2	3	4	5
1.Yeni insanlar tanımaktan hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. Sıkı dostluklar kurabilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15. Derslerle ilgili soruları yanıtlamakta istekli davranırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16.Yeni ders konularını zorlanmadan öğrenebileceğimi düşünürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22. Dersleri dikkatle dinlerim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
25. Dersi derste öğrenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
30. Ders konularını çeşitli kaynaklardan araştırırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

EK-5 Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği Örnek Maddeleri

Maddeler		Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
1.	Hakkımı savunmak için şiddetin doğru bir yol olmadığını bilirim.			
2.	Arkadaşlarımla fiziksel kavgaya karıştığım olur.			
5.	Başkasına ait bir eşyayı izin almadan kullanmaktan çekinmem.			
7.	Sınavlarda kopya çekmem.			
11.	Keyfi olarak devamsızlık yapmam.			
12.	Öfkelendiğimde okuldaki eşyalara zarar verdiğim olur.			

EK-6 Akran İlişkileri Ölçeği Ölçek İzni

Sümeyye Taşkın - [Redacted]

Alıcı: semakaner ▾

15 Ocak Cum 14:04 ☆ ↶ ⋮

Sayın Sema Kaner Hocam,

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Yüksek lisans programında tez dönemindeyim. Tez danışmanım Doç. Dr. Dilek GENÇTANIRIM KURT. Tez konum "Ortaokul Öğrencilerinde Riskli Davranışların Yordanması" dır. Bu çalışmanın iki amacı vardır. Birinci amaç, ortaokul öğrencilerinde riskli davranışların ölçülmesini sağlayacak geçerli ve güvenilirli bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın ikinci amacı ise ortaokul öğrencilerinde riskli davranışların bazı değişkenlerle (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı ve okulda özel iyi oluş) ne derece yordandığının ölçülmesidir. Yordama gücünü test etmek istediğim değişkenlerden biri de akran ilişkileri değişkenidir. Geliştirmiş olduğunuz "Akran İlişkileri Ölçeğini" uygun görürseniz ve izniniz olursa tezimde kullanmak isterim.

Saygılarımla.

Sümeyye TAŞKIN

Sema Kaner

Alıcı: ben ▾

20 Ocak Çar 13:19 ☆ ↶ ⋮

Merhaba Sümeyye,

Ölçeği isteme tarzını çok beğendim. Aferin sana.

İlgili dosya ekte.

Ölçeğimi kullanmanın koşulu; tezin bitince tezinin bir örneğini, tez çalışman makaleye/bildiriye/poster dönüşürse d onun bir örneğini bana yollaman.

Başarılar dilerim.

Prof. Dr. Sema Kaner

Sümeyye Taşkın [Redacted] 5 Oca 2021 Cum, 15:04 tarihinde şunu yazdı:

EK-7 Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği Ölçek İzni

Sümeyye Taşkın <S [redacted]>

Alıcı: Dilek ▾

21 Ocak Per 19:52 ☆ ↶ ⋮

Sayın Dilek Gençtanırım Kurt Hocam,

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Yüksek lisans programında tez dönemindeyim. Tez konum "Ortaokul Öğrencilerinde Riskli Davranışların Yordanması" dır. Bu araştırmanın iki amacı vardır. Birinci amaç, ortaokul öğrencilerinde riskli davranışların ölçülmesini sağlayacak geçerli ve güvenilirli bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın ikinci amacı ise ortaokul öğrencilerinde riskli davranışların bazı değişkenlerle (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı ve okulda öznel iyi oluş gibi) ne derece yordandığının ölçülmesidir. Yordama gücünü test etmek istediğim değişkenlerden biri de yeterlik algısıdır. Geliştirmiş olduğunuz "Yeterlik Algısı Ölçeğini" uygun görürseniz ve izniniz olursa tezimde kullanmak isterim.

Saygılarımla.

Sümeyye TAŞKIN

Dilek Gençtanırım

Alıcı: ben ▾

21 Ocak Per 20:39 ☆ ↶ ⋮

Sevgili Sümeyye,

Elbette çalışmandan haberdarım :) "Ergenler İçin Yeterlik Algısı Ölçeği"ni çalışmada kullanman bizler açısından uygundur. Ekte Ölçeği iletiyorum. Kolaylıklar dilerim.

Sümeyye Taşkın <S [redacted]> Oca 2021 Per, 20:52 tarihinde şunu yazdı:

EK-8 Etik Kurul Kararı

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL DEĞERLENDİRME VE KARAR FORMU

Değerlendirme Talebinde Bulunan Kişi/Kurum	Sümeyye TAŞKIN		
Değerlendirme Başvuru Tarihi	24.02.2021		
Değerlendirilmesi Talep Edilen Eserin/Araştırmanın Adı	Ortaokul Öğrencilerinde Riskli Davranışların Yordanması		
Değerlendirilmesi Talep Edilen Araştırma/Ölçek/Anket/Görüşme Formu	KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU		
Değerlendirmeyi Yapan Etik Kurul	KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU		
Değerlendirme Toplantı Bilgileri	Yeri	Tarihi	Saati
	İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dekanlığı Makam Odası	04.03.2021	13:00
Karar No	Karar Tarihi	04.03.2021	
	Karar No	2021/1/47	
Karar Sonucu	☒ Kabul	☒ Oybirliği	☐ Oy Çokluğu
	☐ Ret	☐ Oybirliği	☐ Oy Çokluğu

Etik Kurulumuz, yukarıda başvuru bilgileri yer alan eser/araştırma için toplanarak bilimsel araştırmalar ve yayın etiği açısından değerlendirme yapmış ve aşağıda gerekçesi açıklanan karar(lar)ı almıştır:

Karar ve Gerekçesi

Sümeyye TAŞKIN'a ait "Ortaokul Öğrencilerinde Riskli Davranışların Yordanması" konulu proje araştırmasının bilimsel araştırmalar etiği açısından yapılan değerlendirmesinde kabulüne, ancak YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi 4. Maddesinin 2/g fıkrasına göre araştırma verilerinin yayımlanabilmesi için araştırma yapılan kurumdan resmi izin alınması sorumluluğunun araştırmacıya ait olduğuna,
Oy birliğiyle karar verilmiştir.

Etik Kurul Başkanı
Prof. Dr. Nur ÇETİN

(Form No: FR- 586 ; Revizyon Tarihi: .../.../.....; Revizyon No:)

EK-9 Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni

T.C.
NEVŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-82671082-44-26898839
Konu : Araştırma İzni Süre Uzatma Talebi
(Sümeyye TAŞKIN)

22/06/2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) 30.03.2021 tarihli ve 23319043 sayılı Valilik Oluru.
b) Sümeyye TAŞKIN'a ait 18.06.2021 tarihli dilekçe.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sümeyye TAŞKIN'ın "Ortaokul Öğrencilerinde Riskli Davranışların Yordanması" konulu tez çalışması izin talebi, ilgi (a) Valilik Oluru ile kabul edilmiştir.

Ancak, araştırma yapacak Sümeyye TAŞKIN pandemi nedeniyle tez çalışmasında yeterli sayıda veri sayısına ulaşamadığını; Araştırma izninin 2021-2022 eğitim öğretim yılı Ekim-Kasım-Aralık aylarını kapsayacak şekilde uzatılmasını istediğini ilgi (b) dilekçesinde belirtmiştir.

Müdürlüğümüz Ölçme Değerlendirme Merkezi, Araştırma İzin Komisyonu tarafından ilgilinin araştırma izin talebi ve izin süresinin uzatılmasına dair dilekçesi incelenmiş olup, adı geçen araştırmacının 2021-2022 eğitim öğretim yılı Ekim-Kasım-Aralık aylarını kapsayacak şekilde uzatılmasında sakınca olmadığı kanaatine varılmıştır.

Anılan araştırma izninin 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılı, Ekim-Kasım-Aralık aylarını kapsayacak şekilde Müdürlüğümüze bağlı resmi/özel ortaokullar ve İmam Hatip Ortaokullarında öğrenim gören öğrencilere, gönüllülük esasına dayalı, eğitim öğretimi aksatmamak şartı ve Okul/Kurum Müdürlüğünün muvafakatinde yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Murat DEMİR
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
Mehmet MARAŞLI
Vali a.
Vali Yardımcısı V.

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : Kayseri Cad. Hükümet Konağı 50100 Mrk/NEVŞEHİR

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (384) 213 79 33
E-Posta : olcmesnav50@meh.gov.tr
Kep Adresi : meh@hs01.kep.tr

Bilgi için : Mustafa BIÇER - VHKİ
Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi : www.nevsehirmeh.gov.tr Faks: 3842132068

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden f9fd-e72c-39ac-b58d-2828 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sümeyye TAŞKIN

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Yayımlar:

Taşkın, S. ve Gençtanırım Kurt, D. (2022). Ortaokul Öğrencileri İçin Antisosyal Davranış Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *I. Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Öğrenci Kongresi E-Özet Kitabı*, (14).